

Magyar Református Nevelés

református pedagógiai szaklap

VI. évf.
5-6. szám
2005. november

A TARTALOMBÓL:

A NAGY KÖNYV –
REFORMÁTUS
SZEMMEL

tematikus szám

VÁLOGATÁS

a döntőbe bejutott
12 műből

1984

A Gyűrűk Ura

A kis herceg

A Mester és Margarita

A Pál utcai fiúk

Abigél

Az arany ember

Egri csillagok

Harry Potter és
a bölcsek köve

Tüskevár

A magyar református
nevelés 476. tanévében

Komáromi Csipkés György (Debrecen)

Több olvasónk kérte, hogy lapunkban tömör leírásban foglaljuk össze az egyes cikkeket.

Kántor - tanító

Lapunk előző számában már megjelent a kivehető melléklet: Kántor - tanító. E mellékletünk témája a Karácsony.

„A Nagy Könyv”

(A könyvek megírásának időrendjében)

Az arany ember

Kutassy Zsolt olvasatában a mű főhőse az emberi lelkiismeret. A regényt végigkíséri Tímár Mihály életén keresztül az arany és a pénz, a hatalom és a fortély, az üzlet és a hamisság, a becsület és a hamisság, a halál és tetszhalál. Senki sem menekülhet el az elől a belső hang elől, melyet lelkiismeretnek nevezünk, amely abból az ős-ismeretből táplálkozik, amikor még mindnyájan értettük Isten hangját. A regényben megjelenik a Paradicsom töredékes mása, amely felkínál egyfajta – teista szemléletű – megoldást az elkövetett vétkekre. Végző választ a problémákra azonban nem a külső békeesség keresése, hanem a belső lényünkben fakadó hitünk adhat, ezzel pedig adós marad regény – hasonló következtetésre jut Gilicze Andrásné is.

Egri csillagok

A mű megértéséhez az író megismerésén keresztül vezet az út – vallja a recenzió írója, Füstösné Ábrahám Judit. Gárdonyi vallási toleranciája a regényben ismételtlen visszaköszön: az író családi háttere, a református, illetve katolikus vallás kettőssége adja útavalóul. Istenről kialakított véleménye: „Az igazi Isten személyéről nekünk gondolatunk sem lehet – csak az értelmét és szeretetét láthatjuk. Az igazi Isten velünk van...” Kihalni látszó emberi tulajdonságokat, értékrendet fedezhetünk fel a regényben. Az emberek közös akarata, összefogása sokszor a lehetetlennek látszó feladatokat is megoldja. Ilyenkor az ellentétek – vallási, vagyoni, rangbeli – feloldhatóak, alárendelhetők a magasabb célnak.

A Pál utcai fiúk

A grundért harc folyik, nem háború – tesz különbséget Steinbach József. A történet megidézi az eposzok elbeszélésvilágának, világképének a legjellemzőbb sajátosságait – mutat rá Baranyai Norbert. Ami miatt a regény izgalmas olvasmány: mennyiben vállalható fel és tartható fenn következetesen a kö-

zösségi értékek és erények (hősiesség, bátorság, becsület, összetartás stb.) képviselője a modern korban? A Pál utcai fiúk igazi jelentősége abban áll, hogy a probléma kétarcúságára képes rávilágítani, amennyiben egyszerre hangsúlyozza erkölcsi fontosságát, illetve ezek jelenkori érvényesíthetőségének nehézségeit, kételyeit.

A Mester és Margarita

Alföldy Bálint és Steinbach József elismeri, hogy a Mester és Margarita pozitív emberi üzenetet is hordozó, magas művészi színvonalon megformált alkotás, amely azonban vallási-filozófiai alapkérdésekben a kereszténységgel ellentétes oldalon áll. Bulgakov egy Isten nélkül is teljes világ képét rajzolja elénk, melyben mind a jó, mind pedig a rossz az emberből fakad. A fiatalok körében különösen népszerű, már-már kultikus művel, bonyolult szerkezete és szemléletünkkel nem egyező látásmódja miatt célszerű foglalkozni, de nem olvastatni.

A kis herceg

A kis herceg felnőtteknek szóló mese, amely gyermeknyelven fogalmaz meg olyan igazságokat, amiket mi valahol elveszítettünk, vagy éppen elfelejtettünk. Gyimesi Krisztina elemzésében bemutatja a gyermek és a felnőtt világlátásának különbségeit is. A történet a kis herceg naivitásán keresztül az emberi együttélés alapkérdéseit, alapértékeit fogalmazza meg, melyben a lelki, erkölcsi értékek játsszák a döntő szerepet, a szeretet, a törődés számít szemben a materiális javakkal – írja Taracköziné Nemes Mónika.

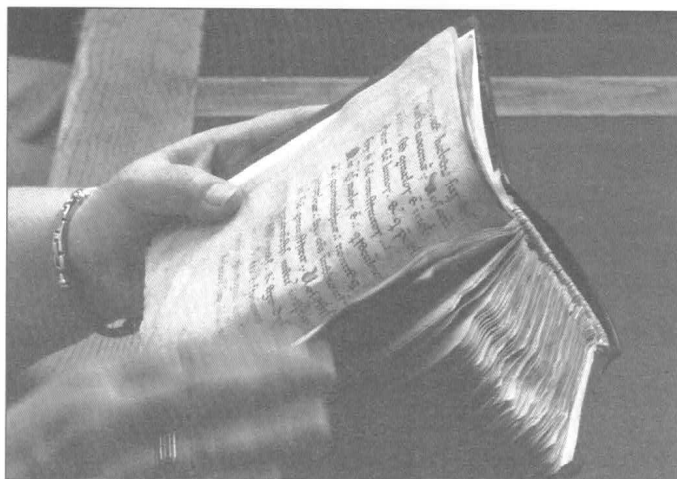
Tüskevár

Fekete Istvánnak ez a műve pontosan az olyan korban levő gyermekeknek fontos, akik elindulnak megismerni a világot és önmagukat, a természet megismerésén keresztül írja Kutassy Zsolt. A teremtett világ törvényei között még fellelhetők azok a tökéletes és igazságos viszonyok, melyeket a Teremtő képzelt és alkotott. Végigkövethetjük a két ifjú felnőtté válását, azaz az önálló döntések megtanulását, a felelősség vállalását, a becsület súlyát. Az író olyan értékekkel szembesíti olvasóit, melyek csak egy tiszta, romlatlan világban léteznek, az őszinteség, az igazság, a valódi szeretet.

Szerkesztői jegyzet

Szentgáli Márta

Kódex (Zágrábi Nemzeti Könyvtár, Zrínyi Különgyűjtemény)

Nagy Könyv médiaeseménnyé tette az olvasást. Ebben a lapszámunkban egy-egy rövidebb ismertetőt mutatunk be a legjobb – döntőbe

bekerült – könyvekből, néhány tanár, illetve lelkész tolalából. Hogyan látják ők, mit mondanak ezek a regények a református értékrend, református erkölcs alapján, a tanár, a lelkész szemével nézve, és mit nyújtanak ezen a téren az ifjúságnak?

A cikkek szerzői úgy érzik, hogy a mai világban nagyon nagy szükség van arra, hogy az ifjúság művelt, kultúrált, olvasott világban nőjön fel. De olvasni is tudni kell, s e legjobb könyvek éppen attól kiemelkedők, hogy mondanivalójuk sokrétű, az elbeszélte történeten kívül általános, időtlen kérdéseket vetnek fel és segítenek eligazodni.

Az alábbi válogatás ehhez ad útmutatást, segítséget a vélemények kialakításához, és a művek elolvasására hív.

A műveket – talán némiképp rendhagyó módon – az elmesélt történetek időrendjében vesszük sorra – egykét esetben segítségül hívva a fantázia világát is.

Gyorsolvasóknak (folytatás)

1984.

Szűcs Marianna a könyv kapcsán az angol „Nagy könyv” tévéműsorról is ír. Ismerteti a könyv keletkezéstörténetét, Orwell élményvilágát, az utópia fogalmát. A regény totális világában az egyetlen lehetőség a lázadásra az írás marad, de Winston Smith valamennyi lázadási kísérlete megbukik.

A Gyűrűk Ura

Kuti József úgy véli, nem feltétlenül szükséges, de lehetséges egy mese teológiai interpretációja. Saját hitünk tételeit lehet jobban megismerni. A tanulságok röviden: a vallási dualizmus az emberi gondolkodásban gyakran visszatérő herezis; egy és egységes emberképünk van; a könyvet könnyen valláspótlékként használják némelyek.

Abigél

Sok irodalmi mű játszódik iskolában, de ennek különlegessége, hogy ez keresztyén iskola, melyben a tanárok is tanítványok: Krisztus tanítványai. Az író nő tulajdonképpen önmaga által megszemélyesített főhősön keresztül vezet végig a felnőtté válás állomásain egy különleges történelmi helyzetben. Az egyik legnehezebb kérdés az igazság-hazugság, a látszat és valóság megkülönböztetésének

képessége. A felnőtté válás útvesztőinek bemutatásán keresztül a regény felteszi a kérdést: hogyan maradhat az ember hű eszméihez, önmagához, hitéhez és az Istenhez a történelem viharai között. Mit tehet az emberi élet, az emberi méltóság védelmében? Mennyiben válik meghatározóvá az iskola értékrendje a felnőtt későbbi életében? – Kericsmár Mónika és Bodnár Péter írása.

Harry Potter és a bölcsek köve

Az 1997-ben kiadott – és azóta már öt folytatást megért – Harry Potter és a bölcsek köve tömegeket nyert meg az olvasásnak, beleértve a felnőtteket és a könyveket egyébként messze elkerülő gyerekeket egyaránt. A varázslat és valóság meseszerű ötvözete nem véletlenül „varázsolja el” az ifjú olvasókat, hiszen egyszerre szólítja meg valós tapasztalataikat és támaszkodik kreatív fantáziájukra. A leggyakoribb vádak a könyv ellen, hogy a történet szereplői a gonosz erőket (mágia, boszorkányság) használják fel segítségképpen, mintegy kívánatosá téve ezeket a praktikákat az olvasó számára is. Egy mesei elemekre épülő történeten felesleges számon kérni a keresztyén értékeket és az isteni világrend működésének követelményét, hiszen ilyen alapon az összes magyar népmesét is tilalmi listára kellene helyeznünk. Mindemellert a Harry Potterben alapvetően mindig az erkölcsi értelemben vett jó diadalmazkodik a gonosz erők felett – elemzi Baranyai Norbert.

J. R. R. Tolkien: A Gyűrűk Ura

Lehetséges teológiai interpretáció

íjf. Kuti József

JR. R. Tolkien, az Európa ősi nyelveit, a kelta, germán és angol mondavilágot, hőseposzokat kutató és ezáltal kiválóan ismerő nyelvtes 1939 és 1949 között írta A Gyűrűk Urát, ezt a páratlan gazdagságú és terjedelmű „tündérmesét”. A szerzőben és művében tehát egyszerre találhatjuk meg a mesemondás szabadságát, kreativitását és költőiségét, illetve a filológia pontosságát, következetességét és kidolgozottságát. A realitás illúzióját nyújtó kidolgozottság és pontosság viszont nem változtat azon a tényen, hogy A Gyűrűk Ura mese – nem több és nem kevesebb. Maga a szerző is így vall erről könyve előszavában: *„Legfőbb indítékom a mesemondó vágya volt, aki szeretné kipróbálni, sikerül-e megírnia egy igazán hosszú történetet, amely leköti az olvasók figyelmét, szórakoztatja, gyönyörködteti, és olykor izgalomba hozza őket, vagy talán érzelmi hatást is el tud érni.”*

Úton,útfélen...

Ennek figyelembevételével kérdés, szükséges-e és lehetséges-e egy mese teológiai interpretációja. Az én válaszom erre az, hogy nem feltétlenül szükséges, de lehetséges. Ahogy a Piroska és a farkas, a János vitéz, vagy a Fehérlófia teológiai interpretációja nem égető szükség, úgy A Gyűrűk Uráé sem az, elvégzése mégsem tanulság nélküli. Érdekes lehet ugyanis Tolkien művének néhány gondolatát összevetni keresztyén tanításainkkal s ezáltal azokat – tudniillik saját hitünk tételeit – jobban megismerni, s ha kell, az emberi vélekedésektől megkülönböztetni. Lássunk e párhuzamba állításra három példát!

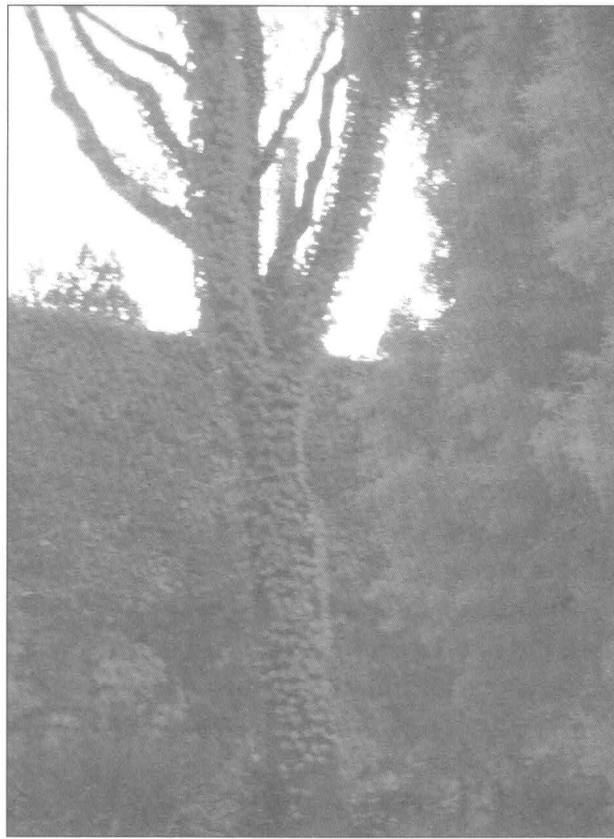
A Jó és a Rossz küzdelme A Gyűrűk Urában. Voltaképp ez a mű központi témája. Bemutatása egyértelműen dualista, a Jó és a Rossz ereje, a győzelemre való esélye egyenlő. Képviselői (Gandalf és Szarumán, Isildur háza és Szauron, gyűrűlidércek és a Gyűrű szövetsége, Minas Tirith és Minas Morgul) újra és újra szembekerülnek egymással, küzdelmük váltakozó eredménnyel folyik. A keresztyén tanítás ezzel szemben elveti a dualizmust, a Jó és a Rossz küzdelmében nem egyenlő erők harcát látja, a Teremtő Jó és a teremtmény Rossz küzdelmének vége egy percre sem lehet kétséges, sőt, Krisztus által a győzelem már megszületett.

Tolkien művének teremtményei. Középföldét színes világ népesíti be, folyamatos átmenetben a növényektől a félistenekig: mozgó, beszélő fák, a Jó és a Rossz harcában részt vevő állatok, entek, nazgulok, balrog, orkok, trollok, törpök, félszerzetek, emberek, dunadánok, tündék, eldák, mágusok. Ezek a lények az emberi lét kereteit „húzzák szét”, „ember alatti”, emberi, és „ember feletti” dimenziókat képviselve. Megtalálhatók közöttük az állatként tenyésztett, „klónként” gödrökben létrehozott, eleve gonosz lényektől a valamiféle halhatatlanságot birtokló, eleve jó és becsületes tündékig szinte minden. A Szentírás antropológiája ezt a sokféleséget nem ismeri, a teremtmények világában a növények és állatok felett egységesen ábrázolja az embert, mint akik *„egy vérből teremtettek”* (ApCsel 17,26.), kizárva egyes csoportok

emberalattiságát éppúgy, mint az emberfelettséget. A keresztényen hit szerint minden emberi teremtmény elidegeníthetetlen méltósága az „istenképűség” (1Móz 1,27), ami értéket ad viselőjének, s amelynek tisztelete és védelme mindenkitől számonkérhető. Ezt viszont A Gyűrűk Ura nem ismeri; emberek, hobbitokat, törpöket vagy tündéket ölni ugyan Középföldén is bűn, ám az „ember alatti” teremtmények, orkok, trollok, nazgulok gyilkolása semmiféle erkölcsi aggályt nem vet fel.

Gondviselés hit A Gyűrűk Urában. Személyes Isten-kép Tolkien művében ugyan nincsen, de a transzcendens gondviselésnek homályos utalásai mégis megtalálhatók. A történetben szereplők között vannak olyan „kegyelemosztó” tündék (Elrond, Arwen, Galadriel), akiknek figyelme, támogatása, áldása hathatósan segíti, oltalmazza a bajbajutottakat. A párbeszédés részek, illetve az elbeszélést követő Függelék pedig utalnak olyan, a történetben nem szereplő, titokzatos „világörök” létezésére, akik szemmel tartják az eseményeket, hatalmuk van a beavatkozásra és ezt válságos helyzetben, közbenjárásra meg is teszik. Az ő létezésük, a velük való kapcsolat azonban Középfölde teremtményeinek nagy része számára ismeretlen, csak a legkiváltóságosabbak tudnak róluk, kommunikálhatnak velük. Mindez szintén ellentétes a bibliai tanítással, ahol a gondviselés a személyes Isten egyik legfőbb, leginkább

Mocsár

Csók

megfogható attribútuma. A Vele való kapcsolat, a Hozzá való fohászzkodás – különösen az újszövetségi gondolkodásban – minden ember számára elérhető.

Visszaulva a bevezető sorokra, a meglévő markáns különbségek ellenére is túlbuzgóságnak tartom az apológiát vagy a polémiát még egy ilyen kidolgozott, komplex, mágikus világképű mesével szemben is. (A mesék – természetüktől fogva – mágikus világképek.) Ám a bibliai tanítás kontrasztos megjelenítése mellett mégis megemlíthetjük A Gyűrűk Ura teológiai interpretációjának további két hozadékát. Először is azt, hogy Tolkien szép, izgalmas és értékes műve, ártatlan irodalmi formában jeleníti meg az örök emberi gondolkodás később már egyáltalán nem ártatlan hereziseit, pl. a Jó és a Rossz harcának dualizmusát, az emberi társadalmak „ember alatti” és „ember feletti” csoportokra osztását, vagy a gondviselés hit állandó félreértéseit. Másodszor pedig a teológiai interpretáció figyelmeztetheti azokat a tömegeket(!), akik A Gyűrűk Urát – és más hasonló meséket, pl. A csillagok háborúja, Harry Potter – valóságos transzcendens élmény híján valláspótléknak, élet-magyarázatnak, a valóság előli menekülési útvonalnak használják. Ezért a tévedésért azonban legkevésbé sem Tolkien a felelős, hanem a meséjét „nem rendeltetésszerűen használó”, örök emberi hitetlenség.

Gárdonyi Géza: Egri Csillagok

Füstösné Ábrahám Judit

Vajon melyik regény nyeri el a Nagy könyv címet, ki kapja meg a Nagy könyv írója elnevezést? Ma még nem tudjuk, de sejt-hetjük, hogy Gárdonyi Géza: Egri csillagok című műve az élvonalban lesz. Az is lehet, hogy az első helyen végez, ahogy a százas lista vezető magyar regénye lett és ahogy a tizenkettő között is ő a legkedvesebb.

Minek köszönhette Gárdonyi regénye népszerűségét, miért képes meglevenedni a mű az olvasók előtt ma is? Miért élők a regény által felvetett társadalmi, emberi problémák napjainkban is? Miként felel az idők szavára több mint száz éve újra és újra ez a mű?

Nézzük először a szerző szellemiségét, értékrend-jének alakulását.

Gárdonyi Géza világszemléletének alakulása nagyban kötődött a szülői házhoz. Édesapja, Ziegler Sándor protestáns szellemiségben nevelkedő, e szerint élő, nyitott, tanulni vágyó, ismeretekre szomjazó elme volt. Bécsben magasabb fokú gépész-technikumot végzett. Fegyvergyárat működtetve részt vett az 1848-49-es szabadságharcban, Kossuth elismerően szólt róla, Petőfi Sándor barátjának tartotta. Ziegler Sándor élettörténetének elmondásakor mindig hangsúlyozta, hogy hazafiségéért lett földönfutó, erre mindig nagyon büszke volt. Gárdonyi Gézára nagy hatást tettek az apai eszmék és a hazáért való küzdelem büszke vállalása.

Ziegler Sándor a szabadságharc leverése után, az önkényuralom idején uradalomról uradalomra járva gőzmalmok felállításával foglalkozott, vállalta az uradalmi alkalmazottak nehéz sorsát, az állandó vándorlást: Szőlősgyőrök, Akarattya-puszta, Agárd-

puszta, Kiliti, Pátka, Székesfehérvár, Buda, Sály, Hejőcsaba, Jajhalom, Tiszaluc, Debrő, Kál az állás-keresés állomásai. Szőlősgyőrökön ismerkedett meg majdani feleségével, Nagy Teréziával, a kislaki nemesek elszegényedett családjából származó leánnyal. A vallási különbségek miatt a férjnek reverzálíst kellett adnia, hogy születendő gyermekei római katolikusok legyenek. Az apa később azonban elhatárolódott a bigott vallásosságtól, gyermekeit is ilyen szellemben nevelte öntudatra, becsületre, bátorságra.

Az író édesanyja is művelt asszony volt a kor felfogása szerint, Jókai, Victor Hugo, Dumas, Zola műveit is olvasta. Ő oltotta fia szívébe azokat a vallásos eszméket, amelyektől Gárdonyi sohasem tudott szabadulni. E kettős szülői hatás együtt határozta meg szerzői értékrendjét¹.

Ziegler Sándor fiát gondolkodó, szabad szellemeű, hazaszerető emberré szeretne volna nevelni. Ezért járatta az 1874-75. iskolai évben a sárospataki református kollégiumba, majd az 1875-76. iskolai évben a budapesti Kálvin téri református gimnáziumba.

A Dobó-bástya

¹ NAGY Sándor, *Gárdonyi Géza élete = Gárdonyi emlékkönyv 1863–1963*, szerk. NAGY Andor, TIT Heves Megyei Szervezete – Heves Megye Tanácsa – Eger Város Tanácsa, Eger, 1963.

Egy későbbi, 1898. március 6-ai levelében az író így írt volt sárospataki tanárainak: „Az a magyar szellem, amely a főiskolának ma is fundamentuma, az alatt a kis idő alatt is bizonyára nagy hatással volt rám, s hogy ezután a fővárosba kerültem, egyrészt a pataki félévnek köszönhetem, hogy a budapesti... levegő nem rontott meg a magyarságomban.”

Gárdonyi szorgalmas könyvolvasó, sokoldalú, természettudományok iránt érdeklődő diák volt, bár nem tartozott a jó tanulók közé.

1878 szeptemberében Gárdonyit édesapja az egri érseki tanítóképzőbe íratta, hogy mihamarabb kenyeret kereshessen. A vallásos érzületet ez az iskola mélyítette el benne, vakon engedelmeskedő, dogmatikus katolikussá mégsem vált. Az egri diáknyomor és a papi életforma közti különbség látása elriasztotta a hivatalos egyház felfogásától és gyakorlatától. Így lett Gárdonyi Géza tanító.

Tanítói pályafutása sok örömet szerzett az írónak, ugyanakkor sokat nélkülözött és sokszor viselte a feltetteként álló papok megalázásait, ami még inkább elidegenítette a katolikus papi rendtartástól, egyháztól. A kiábrándulás, elidegenedés csúcspontja az lehetett, mikor szerencsétlenül sikerült házasságát a katolikus egyház nem akarta felbontani. Ekkor még írói kísérletei sikertelenek voltak, de ennek a négy évnek az emléke is kellett ahhoz, hogy megalkossa a népi hősiességnek, leleményességnek, forró hazaszeretnek regényét, az Egri csillagokat. Végül anyagi szükség miatt búcsút mondott a tanítói pályának, megkezdte írói munkásságát; újságírásba kezdett, regényeket, novellákat, elbeszéléseket, tárcákat, elbeszéléseket, meséket írt ².

Gárdonyi 1897 júniusában telepedett le véglegesen Egerben. Meglehetősen visszavonultan élt, nyilvános szereplésre ritkán vállalkozott. Munkáinak javát ebben a városban írta, alkotással foglalkozott.

Egerben született Gárdonyi hazaszeretetet sugárzó, szép történelmi regénye, az Egri csillagok. Már a városba költözésekor foglalkoztatni kezdte az író a regény gondolata. Egy alkalommal az egri várban kisfiának a vár ostromát mesélte: „Hunyd be szemedet – mondotta Gárdonyi –, és gondold azt, hogy az idő kereke visszafordult az 1552-ik esztendőbe. A bástya, ahol állunk, tele van sárga csizmás, fegyveres katonával. Lent meg, amerre látsz, mindenütt fegyveres

török nyüzsög...” Gyermeke képzeletét leginkább Bornemissza Gergely hőstettei foglalkoztatták. Így született a gondolat, hogy Gergely deák életét elevenítse meg a regény; igaz történelem íródjon regény alakjában. Ezért a könyv első címtérve „Gergő diák” volt ³.

A mű a magyar történelmi regény hagyományait folytatta. Eötvös József módszerét követte abban, miszerint a jelen harcai miatt fordult a múlthoz, alapos történelmi ismeretek birtokában, hiteles történelmi háttérrel festve a cselekmény színteréül. Jókai Mórtól a színes, eleven mesélőkedvet, a fordulatossá cselekményzövést vette át Gárdonyi.

Az író a régi kor népének élő ábrázolására törekedett nemzetébresztő szándékkal, hiszen a nemzet alapkövét mindig is az egyszerűbb emberek alkották. Emellett kora problémáit dolgozta regényébe, így az antiklerikalizmust, a Habsburg-ellenességet és a dzsentrivé züllött nemesség bírálatát.

Gárdonyi lelkiismeretes kutatómunkával ismerkedett meg a XVI. századi Magyarország történelmével, a végvárak és különösen Eger ostromával. Elsődleges forrása Tinódi Lantos Sebestyén: Eger vár viadaláról való ének és annak Summája volt. Segítette Szalay Ágoston: Négyszáz magyar levél a XVI. századból – 1504-1560. című gyűjteménye; a regény lapjain életre kelnek a forrásmunka alakjai. Felhasználta Gárdonyi Salamon Ferenc: Magyarország a török hódítás korában című művét. Tanulmányozta a török kosztümkönyveket, megismerte a bécsi levéltár és a konstantinápolyi szultánmúzeum anyagát, perzsa ünnepen vett részt 1899. május 22-én, bejárta regénye színhelyeit.

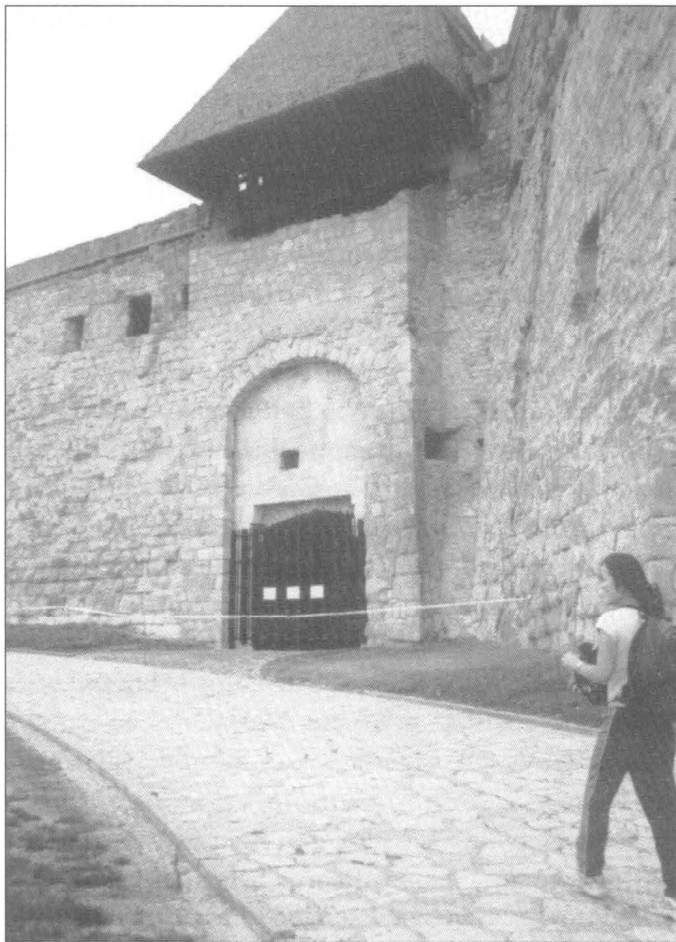
E munka eredményeként a Pesti Hírlap 1899 karácsonyán kezdte meg folytatásokban közölni az Egri csillagokat.

A kétkötetes regény öt részre tagolódik. Az első kötet cselekményvezetése szerteágazó – „Hol terem a magyar vitéz?”, „Oda Buda”, „A rab oroszán”. A második kötet eseményei az egri vár védelmében futnak össze, az első kötet mozzanatait itt ismét jelentőséget kapnak – „Eger veszedelme”, „Holdfogyatkozás”.

Történelmi háttér a XVI. századi Magyarország zűrzavaros képe, túl a Dózsa-parasztháborún, a mohácsi csatavesztésen, a kettős királyválasztáson. Lát-

² HEGEDÜS András, *Gárdonyi a néptanító*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1962.

³ MUSZTY László, Gárdonyi Géza: Egri Csillagok = Házi olvasmányok elemzése, Black&White Kiadó, Nyíregyháza

Az egri vár új kapuja és a Gergely-bástya
juk Buda elvesztését és a nehéz körülmények között
elő végvári katonák küzdelmeit.

Már a mű elején színre lépnek a főhősök, sorsuk
összefonódik, őket vezeti az író a kor kavargó ese-
ményei között.

Az első kötet a szétzilált magyarság helyzetét ér-
zékelteni, miként az író saját korára is a szabadság-
harc elvesztése után a nemzet széthullása jellemző.
A polgári fejlődés elakadt, a nemesség dzsentrivé
süllyedt, de évezredes jogait, vezető szerepét még
hangoztatta, kötelezettségeiről azonban nem beszélt.
A regény második kötete az egri hőstettet az egri
hősök összefogásának eredményeként ábrázolja. Gár-
donyi korára vetítve ez azt jelentette, hogy a magyar-
ság felemelkedésének egyedüli lehetősége a nép össze-
fogása, egyesült erővel céljainak kivívása.

A regényt átszövi a Habsburg király bírálata, Fer-
dinánd nem sokat törődött a magyar végvárakkal.
Talán Gárdonyi apai öröksége ez, a szabadságharc
fegyvergyárosának fia tollal tiltakozott a Habsburg
önkény ellen.

Az egri vár nehéz küzdelmét a római katolikus
egyház is tétlenül nézte, csak misét ajánlott segítsé-
gül. Gárdonyi gúnyal fordul művében az egri püs-
pök ellen. Az író főpapokról, egyházi előljárókról al-
kotott kiábrándult látásmódja tükröződik a műben,
mikor az Eger felé igyekvő Bornemissza Gergely a
még ideje korán menekülő, életét és értékeit, vagy-
onát mentő egyházi méltóságokkal találkozik. Az egy-
ház hatalmas vagyona nem segítette az ország vé-
delmét⁴.

Szintén apai örökség lehetett, valamint a római
katolikus egyház elleni fricska, hogy a mű legjobban
ismertetett, leginkább megismerhető egyházi alakja
a lutheránus hitű Gábor pap. Személyében testesül
meg mindaz, ami megbecsülést, elismerést vált ki,
jelleme példaértékű lehet.

Somogyi Gábor kishidai tisztelendő úr már a mű
legelején felbukkan, rabként lép elénk. Ő képviseli
a műben a XVI. századi reformáció megjelenését, ter-
jedését az akkori Magyarországon. Gárdonyi az ő
szájába adja az „új hit” ismertetését. Láttatja Gábor
pap emberségességét Jumurdzsák elengedésekor, Dobó
őt kéri meg, hogy vigye el a gyermek Gergőt Török
Bálinthoz Szigetvárra. Útközben megismerhetjük a
protestáns pap török dúlta faluját, annak népét. Be-
pillantást nyerhetünk a pap életébe, hiszen látjuk,
miként élt együtt a falu népével, hogyan mentette
kis könyvtárát a műveltséget tisztelve és miként for-
dult a természettudományok felé kísérletezve, nyi-
tottan a világ dolgai iránt.

Gárdonyi Géza a hitfelekezetek egyenjogúságá-
ban hitt, a vallások közti háború felfüggesztéséért, a
békés egymás mellett élésért küzdött. A műben ezt
Török Bálint udvarában láthatjuk megvalósulni: „A
feleségemnek van pápista papja, miért ne legyen ne-
kem újhitű papom?” – mondja a magyar főúr. Így
lett Gábor pap Bornemissza Gergely és a Török fiúk
tanítómestere. A kor követelményeinek megfelelő
tudást adott tanítványainak: többek között török,
német nyelvet és puskaporkészítést is tanított. Ha-
zája megmentésére indulva halt meg, hős alakká vá-
lik az olvasó előtt. Bornemissza Gergely házasság-
kötésekor is rá emlékezik, ezen a helyen Gárdonyi
vallása is kiszól művéből: „Az igazi Isten személyé-
ről nekünk gondolatunk se lehet. Csak az értelmét
és szeretetét láthatjuk. Az igazi Isten velünk van...”

⁴ NAGY Sándor, *Gárdonyi Géza történelmi regényeiről = Gárdonyi emlékkönyv 1863–1963*, szerk. NAGY Andor, TIT Heves Megyei Szervezete – Heves Megye Tanácsa – Eger Város Tanácsa, Eger, 1963.

Török Bálint a Héttoronyban aztán az új hit mellett tett tanúbizonyságot.

Maylád „hallgatta Bálint úr prédikációit az új hitről, amelyet ama híres Calvinus János és Luther Márton terjesztett.

– Igazabb a jézusi hit, mint a latinra változott, elburjánosodott római – mondotta Török Bálint.”

Mindemellett az író hőseit istenhívó, igaz katolikus emberként mutatta be, jól láthatjuk ezt az ostromolt egri vár életének bemutatásakor.

Gárdonyi Géza nemzetszemlélete az egyszerű kétkézi, dolgozó embereket állítja a középpontba. Ő népi hőöket teremtett a polgári szemléletnek megfelelően. Bornemissza Gergely sorsa népsors is.

A nemességet kétféleképpen ábrázolta: a hazáért fegyvert fogó, vagyonukat az ország védelmére fordító urakként, ilyen Török Bálint és Dobó; valamint vagyont harácsoló, elvtelen, köpönyegforgató, talpnyaló zsarnokként, ilyen Móré László a műben.

Gárdonyi sok hőst vonultatott fel gazdag jellemábrázolással. A legtöbb szereplőt élő történelmi alakról mintázta.

Csupán Bornemissza Gergelyt, a regény főhősét emelném ki. Jellemének fejlődését végigkísérhetjük az első gyermeki hőstettől a meg nem alkuvó tudatos helytállásig. Alakjában a hős és az ember tulajdonságai keverednek.

Gergely kötelességtudó, bátor kislányként lép elénk, akit Dobó bátorságáért egy karddal jutalmaz meg. Életét vezérlő mottóvá válnak az ekkor hallottak: „Az a fő, hogy ne féljen a legény!” Török Bálint udvarában elsajátítja Gergely a kor műveltségét, a vitézi tudományokat. A konstantinápolyi út során pedig már férfivá érik, szerelme is ekkor teljesedik be. Az egri várban vitézi rangra jut, ő lesz harcászati találmányaival a „vár esze”. A törököt jól ismeri, ezért nem fél tőle, kérlelhetetlen még magával is, ha a haza védelméről van szó. Magánéletében szerető férj, apa, a körülötte élőkkel emberséges, melegszívű, barátaihoz minden helyzetben hűséges.

Gárdonyi mesteri fogása a jellemábrázolásában, hogy szereplőit a regényben különböző összefüggésekben, többször az olvasó elé vezeti, gazdagon jellemzi, aszerint csoportosítja őket, hogy Bornemissza Gergelyt segítik célja elérésében vagy gátolják.

Korhűen és életszerűen jeleníti meg az író a csoportos jellemzéssel ábrázolt portyázó törököt, a szultán hadát és a várvédőket is. Éléményszerűen ír a környezetről, a végvárakról, színes, de nem részletező leírással festi az olvasó elé a látottakat, a természeti képeket. A tájleírást sokszor a szereplők lelkiállapotának megrajzolására is felhasználja.

Gárdonyi Géza: Egri csillagok című műve ma ifjúsági regényként kötelező olvasmány az általános iskolában. Én is olvastam akkor is, és felnőttként is kézbe vettem ezt a művet. Úgy érzem, minden korosztályt kézen fog ez a történelmi regény, minden életkorban mást és mást találhat fontosnak, érdekesnek az olvasó. A gyermeket leköti az érdekfeszítő történet, a felnőtt elmélyedhet a rejtett összefüggések feltárásában, leckét kaphat a korabeli hazaszeretetről.

Napjainkra elveszni látszó emberi tulajdonságokat, értékrendet fedezhetünk fel a történetben, láthatjuk, hogy a köz javának, az egész ország ügyének, a közös ügynek hogyan rendelődik alá az emberek egyéni életsorsa.

Megérthetjük Gárdonyi üzenetét, miszerint az emberek közös akarata, összefogása nagy dolgokat teremthet, lehetetlennek látszó feladatokat oldhat meg. Az egymás közötti ellentétek – lehet az vallási, vagyoni, rangbeli – feloldhatók, alárendelhetők egy magasabb cél érdekében. Ez a közösség, az ország, a haza előre menetelének egyetlen lehetősége.

Úgy érzem, a mű ma és minden időben élő, eleven üzenetet hordoz, eszmeisége örök.

„A királyi Magyarország kapuja”

Jókai Mór: Az arany ember

Gilicze Andrásné

Középiskolás koromban kötelező olvasmányként talákoztam először Az arany emberrel; akkor a szereplők jellemábrázolása és az író nyelvezete tetszett meg a műben.

Hitre jutva a Szentírás tanításával egybevágó üzeneteket fedeztem fel a református Jókai regényében.

Timár Mihály, a Szent Borbála hajóbiztos, becsületes, segítőkész, önfeláldozó ember, könnyen megbízik benne még Ali Csorbadzsi is, a menekülő török kincstárnok. Mihály a bizalmat hűséggel viszonozza. Ebbe az idilli hangulatba hozza a piros félholdas zsák tartalma a kísértést. Aki a kísértésnek nem tud ellenállni, bűnbe esik, a bűn pedig rabul ejt, megkötöz, elszigetel a boldogságtól. Ennek lesz következménye, hogy Timár Mihály végül két világban él. Az egyikben mindent elérhet, amihez ér, arannyá válik, sikert sikerre halmoz, nemesi címet szerez – mégis értelmetlennek talál mindent és elmenekül onnan, mert ezekkel az eszközökkel elérhetetlen számára a boldogság. Otthagyta azt a világot, amelyben körülrajongták, mint az „arany embert”, és keresett egy olyan világot, ahol őt szeretik, saját magáért.

De nincs békessége, mert nem tud egyik világtól sem elszakadni. A Senki szigetén, lázálmában is gyötri, amit a túlparton elhibázott: „Agyonnyom ez a sok arany. Mind itt fekszik a mellemen. Vegyétek el rólam! Ah! Besüllyedek az aranyba... Megfulladok.”

Fél attól, hogy kettős élete lelepleződik; de magában sem tudja feldolgozni ezt a kettősséget. Csak az öngyilkosságot látja megoldásként, amit kétszer el is határoz.

Jókai szemléletesen ábrázolja az Írás tanítását (bár azt nem idézi): „Mert mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, önmagát pedig elveszti vagy romlásba viszi?” (Lukács evangéliuma 9. rész, 25. vers)

Timár engedett a kísértésnek, a bűn pedig lehúzta, képtelenné tette a boldog, felszabadult életre. Ő maga így vall: „Örök hatalom! Előled futok, s tehozzád jutok ez órában én. Nem panaszkodom előtted, te vezetél, de én más felé mentem; te integettél, de én más akartam; s most ím ide juték. Vak engedelmisséggel megyek át a túlvilágba. Hideg lesz a lelkem, s túrni fog ott. Bűnhődöm azért, mert annyit boldogtalanná tettem, akik engem szerettek, s akiket én enyéimmé tettem. Vedd őket a te oltalmadba, örök igazság! Én vétkeztem, én haljak meg, én kárhozzam el!”

Isten azonban nem azt akarja, hogy az emberek haljanak meg büntetésként. Ezékiel próféta könyve 33. rész 11. vers: „Életemre mondom – így szól az én Úram, az Úr –, hogy nem kívánom a bűnös ember halálát, hanem azt, hogy a bűnös megtérjen útjáról, és éljen.”

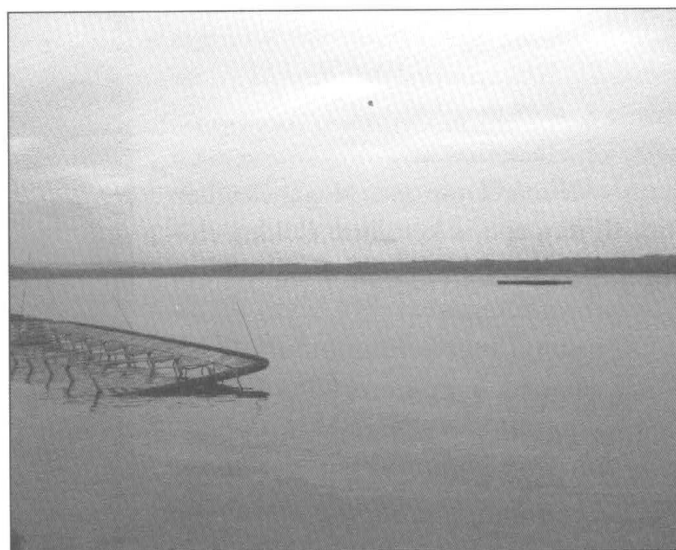
Timár úgy gondolta, egy módon szakíthat csak hibái következményeivel, ha meghal. De ott, ahol meg akart halni, látott egy embert, aki az ő ruháiban, az ő tárcájával és órájával bukkant fel a befagyott jég lékjén – holtan. Ez új lehetőséget kínált.

A jelen nehézségéből szívesen elvonulna minden ember a béke, a nyugalom, a szeretet szigetére.

Különböző módokon próbálkoznak, és mivel nem találják meg ezt a „helyet”, sokan az önpusztítást választják, tévesen.

Nem kell megvárnunk, míg olyan lelkiállapotba kerülünk, mint Levetinczy Timár Mihály, hamarabb is megszólíthatjuk Istent. Nekünk csak őszintén közelednünk kell Hozzá bűnbánattal és bűnvallással, ahogyan Timárból is felszakadt imádságában. Következő lépés: elfogadom, hogy minden bűnömért tökéletesen eleget tett Jézus Krisztus, amikor meghalt értem és helyettem a kereszten. Krisztyán Tódorral ellentétben Krisztus feltámadt, ma is él, segít rendezni az elrontott életünket.

Ez a regény elgondolkoztatja olvasóit: Mitől függ a boldogságom? A pénz, a vagyon boldogít-e? Én boldog vagyok-e?

A Senki szigete felé

Jókai Mór: Az arany ember

Kutassy Zsolt

Mindjárt az elején le kívánom szögezni: nem szabad egybeírni a cím jelzős szerkezetét, még csak véletlenül sem. Nem is pusztán a címszöveg tiszteletben tartása miatt, hanem mert az itt olvasható „arany” nagy nyomatékot kap az egész mű folyamán. Timár Mihály élete és életműve különös pályát fut be – arany és pénz, hatalom és fortély, üzlet és hamisság, becsület és hazugság, halál és tetszhalál egyetlen nagy ívű parabolát ír le benne, annak kettős értelmével. Egyrészt, ahogyan a görbe két vége mindig távolodik egymástól, úgy látjuk visszafordíthatatlannak Mihály életének elhajlását, másodsor pedig az ókori Keleten a példabeszédekre járta a „parabola” kifejezés: a régi görög szó olyan történetet rejtett, amelynek egyetlen érintkezési pontja van a valósággal.

Komárom, a régi szülőváros – ahol az író regényei közül több is megtalálja cselekményének helyszínét – valóban nyüzsgő, polgárosodott helység volt ebben az időben. Pontosan úgy vázolja föl Jókai az itteni életet, mint ahogyan az a valóságban is kitűnt. Nemkülönbön figyelemre méltó, hogy ebben a roppant közelinek mutakozó műben több olyan helyszín is nyomatékkal bukkan föl, ahol Jókai sokszor járt. Ilyen a Balaton környéke – Füred –, és ez indította a Tódorral való végső összecsapás helyszínének kiválasztására. A téli Balaton keménysége, kérlelhetetlensége, a ködbe vesző rianás halálos törésvonala a lélek, az értelem, az emberi szív belső állapotának méltó kifejezőeszközei abban a helyzetben.

A regényben azonban – ha visszatérünk a parabola értelmezéséhez – az a bizonyos érintőpont egy dilemma: mikortól lopás a lopás? Mihály a búzászsákok között Ali Csorbadzsi utolsó szavainak titkát fejt meg a vöröslő hold fényénél, és hatalmas vagyon hull a lába elé. Ügyes és később is követett írói fogásnak lehetünk tanúi: Jókai a legkínosabb helyzetekben egyedül hagyja Mihályt, hogy szabadon dönthessen, lelkiismeretére hallgathasson. A hajóbiztos belső monológjai, vívódásának konkrét gondolatokká formálódott leírása ekkor lelassítja a (regény)idő múlását. Talán megérezzük itt, hogy Jókai amúgy is remek jellemábrázoló képessége már új dimenziókba lendült át. A mindenáron izgalmakat kereső mai olvasó pedig idáig el is felejtette, milyen hosszú természeti leírásokkal indította Jókai a regényt, a Senki szigetén történtek is ködbe vesznek, a

hajnali folyóparti párába. A legnagyobb konfliktushelyzetet tudniillik nem Krisztyán Tódor, az akadémikuskodó fináncok-papok, Brazovicsék, Kacsuka vagy Athalie hozza, hanem, miután egy eposzba illő seregszemplén túlvisz minket az író, huszárvágással fordul vissza Mihály gondolatai közé („Tolvaj vagy!”). Az igazi dolgok egészen a regény végéig Timár belső lelki tájain fognak lejátszódni.

Bár a hajóbiztos tenné a jót, szórná, ha kell, két marékkal, hogy ne lássa többet lehunyt szeme előtt a vörös félholdat! De még ami jót szeretne is, nem sikerül. Nem tudja, nem érzékeli, hogy Timéa szíve nem dobog hevesebben a násfákat és boglárokat látva. Amikor megkéri a kezét, akkor is magára gondol: a legszebb ajándékot akarja megszerezni. Könnyű neki, hiszen miután látványosan tönkretette korábbi kenyéradó gazdáját, a dobra vert házat, birtokot már fillérékért meg tudja kaparintani, igaz, Brazovics úr ezt már nem érthette meg... A pénz és a halál összefüggései itt válnak először nyilvánvalóvá, és mintha azt is látnánk, hogy a korábban olyan becsületes Mihály nem érzékeli a mit lehet és a mit szabad határait. A halálba kergetett üzleti vetélytárs csak az első lépés azon a bizonyos parabola alakúra sikerült pályán... Kezdjük azt is felfedezni, hogy a Jókai-regények (és általában a nagyromantika) kötelező főszereplője, az igaz ügyért harcoló, sebezhetetlen hérosz, a rendíthetetlen, elszánt férfi, vagy a tudós csodalény képe árnyaltabbá vált. Mihály kérdései és konfliktusai bármelyikünk kérdéseivé válhatnak és válnak. Ettől annyira magát olvastató regény, mint talán kevés Jókai-mű. (A Mire megvénülünk c., kevesebbet emlegetett alkotása hasonló okokból e sorok írójának egyik kedvence.) Miközben Timár egyre magasabbra tör, egyre több a kétsége is, és kételyei rengeteg gondolatsor mentén fogalmazódnak meg benne – Mihállal és a narrátorral együtt mi is tanúi vagyunk mindennek.

A következő mozzanat Mihály életében az a bizonyos „alabástrom szobor”-kép. Akármilyen fényűző az esküvő, akárhogyan is próbálja Timéánál menteni a menthetőt, a lány „nem hevül”, arca sem pirosabb, amikor először kettesben lehetnek. A szobor pontosan olyan, mint amilyeneket eddig Mihály meg tudott magának szerezni: be lehet tenni a gyűjteménybe.

Talán a legfeszesebben, legtalálóbban szerkesztett regénye ez a nagy mesemondónak. Toposzai – a váratlan kincsszerzés, a főhőst szinte üldöző gazdagság, a pénzzel teremtett, de agyaglábakon álló világ – változatosan, nagy ívű fordulatokkal kavarnak körülötünk.

A Senki szigete idilli világa viszont Jókai eddig műveihez képest is új elem. Itt – mint a végén kiderül – talál egyedüli menedékre az önmaga elől is menekülő Mihály. A természet romlatlan világában a megtisztulást leli meg, a természet gyermekével, Noémivel való szerelme, és ennek gyümölcse sem tiltott. Ide vágyik titokban mindig, amikor Komáromban vagy máshol jár éppen. A külvilág pedig egyre jobban csak az anyagiakat és a haszonszerzést juttatja eszünkbe – ám a szigeten még a pénz is ismeretlen fogalom. Ez a feszültség is azok közé tartozik, amelynek feloldását jó érzéssel tartogatja a regény végéig az író, és nagyon fontos szerepet juttat a szigeten történeteknek. Hiszen itt látjuk először Krisztyán Tódort is, aki a csalás és az árulás minden bugyrában megmártózott már. Romlott természetével érdekes ellentétben áll beszélő neve: a „krisztyan” szerb-rác nyelvterületen „keresztyén”-t jelent, ebből származik a magyar szó is.

Athalie, a végzet asszonya nyitja föl Timár szemét arra, hogy imádott felesége bizony hevületbe jön: csak a megfelelő ember közelsége, társasága hiányzik. A romantikus jelenetekkel teletűzdelt fejezetben, amikor a sárkány-dombormű mögül, a titkos járaton át Mihály kilesi felesége pirult arcát, féltékenyvé válik a hajóbiztos. Tehát mégis szerelmes Timéába?...

A megoldás, a félresikerült gyilkosság, a szenvedélyben ölni is képes nő figurája hatásos és hitelesen megírt, lebilincselő része a regénynek. Athalie igazsága és éles szeme azoknak a hősöknek a sajátja, akik bár érzékenyek a világra, mégis keserűek és kiábrándultak, igazságmondásuk cinizmusba fúl. Athalie még a börtönben is gyűlölettel él együtt, a megbánás legcsekélyebb jelét sem mutatja, s feneketlen mély lelki örvényt villant föl előttünk: csalódása egy életre elveszi a kedvét az emberekkel való normális érintkezéstől.

Mihály életének utolsó ismert mozzanatai szintén fordulatos megoldáshoz vezetnek. A Tódorral való találkozásra már utaltunk, mégis ez az a pont, ahol össze-sűrűsödik az álságosan szerzett vagyon és a hazugságok sorozata. Mert ahogyan Athalie esetében, úgy itt is kíméletlen következetességgel – csak ezúttal egy bűnöző – olvassák Mihály fejére viselt dolgait. Ez már sok Mihálynak, és tántorogva indul a fagyos víztükör felé,

Házasság

hogy beleölje magát. Ebben a helyzetben valóban ezt látjuk egyetlen logikus lépésnek, az öngyilkosságot. Azonban a romantikus-személycserés történetek végkifejletéhez hasonlóan, itt is a halott – aki bár nem akart öngyilkos lenni, mégis eléje ment az úton Mihálynak – személyazonosságának kétségei, illetve a Mihálytól ellopott személyes dolgok jelenléte győzi meg a szörnyülködőket arról, hogy Timár Mihály fulladt a Balatonba...

Mihály pedig megnyugvást talál a szigeten. Timéa azonban soha nem lehet nyugodt, mert utolsó mondataival Athalie még a szemébe vágja a felismerést, hogy nem lehet Mihály halott, ha valaki az ő „halála” után elárulta a rejtékajtó titkát egy levélben, hiszen azt senki sem tudhatta, csak ő maga...

Azt gondolhatjuk, szövevényes és összetett jellemeknek, érdekes és lebilincselő cselekményvezetésének köszönhetően sok elgondolkodnivalót tartalmaz ez a mű. Református tanárként azonban még külön felhívom a figyelmet arra, hogy a rendkívül tapasztalt, éles szemű író nem véletlenül teszi regénye névtelen, kimondatlan főhőssé az emberi lelkiismeretet. Más regényeiben is nyilvánvalóan felbukkan, ám itt állandó és külső motívummal is kísért szereplője Mihály életének. Senki sem menekülhet az elől a hang elől, amely még abból az ős-ismeretből táplálkozik, amikor még mindannyian értettük Isten hangját. Nem véletlenül szerepel a vádló lelkiismereten kívül, mintegy kiegészítve annak szavait, a Paradicsom töredékes másaként a Senki szigete is az alkotásban. Felkínál egyfajta – teista szemléletű – megoldást azokra a vétkekre, amelyeket Mihály elkövetett.

Tudhatjuk azonban, hogy végső választ mindezekre nem hoz a külső békesség keresése, csak a békesség Urának személyes ismerete – ezzel pedig adós marad a különben remekül megírt regény.

Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk

Az erkölcsi helytállás modern eposza

Baranyai Norbert

A Pál utcai fiúk hosszú évtizedek óta őrzi helyét a magyar irodalom legmegbecsültebb könyvei között. Molnár Ferenc regénye nagy valószínűség szerint az egyik legismertebb és legnépszerűbb hazai alkotásnak tekinthető, amelyet A Nagy Könyv játékban „elért helyezésén” és a többszöri, igen nagy sikerrel vetített filmfeldolgozáson túl az is bizonyít, hogy a felnőtt olvasóközönség mellett a fiatalabb korosztály is általában elismeréssel nyilatkozik az alkotásról. A könyv sikere azonban nem pusztán az általános iskolai kötelező olvasmány jellegéből fakad, hiszen számos ellenpélda igazolja, hogy az irodalomórákon elemzett regények nem minden esetben válnak kedvelt olvasnivalóvá. A továbbiakban épp ezért arra érdemes választ keresni, hogy milyen okból kifolyólag válhatott és maradt mind az ifjú, mind a felnőtt korosztály egyik kedvencévé és az irodalomtudomány által is jelentősnek tartott regénnyé A Pál utcai fiúk.

Számos eset bizonyítja, hogy a fiatalabb korosztály nem feltétlenül kedvel meg egy könyvet pusztán azért, mert a történet vele egykorú gyerekekről szól. Elég csupán a Légy jó mindhalálig című regényt említeni, amelynek főhősével a mai ifjú olvasók legtöbbször képtelen azonosulni, hiszen viselkedését, szenvedését és sorát maguktól idegennek, mesterkéltnek érzik (ennek oka egyébként abban keresendő, hogy Móricz regénye eredetileg sem ezt a korosztályt célozta meg). A Pál utcai fiúk azonban nem ebbe a kategóriába tartozik, hiszen – amint azt már említettem – Molnár Ferenc alkotását nem kíséri ilyen jellegű elutasítás. Ennek okait természetesen egyrészt magának a történetnek az ifjabb korosztályt is lekötő érdekességével, másrészt pedig az elbeszélsmódnak a sajátosságaihoz hozhatjuk összefüggésbe. Az elbeszélte események középpontjában ugyanis egy tizenévesekből álló baráti társaság játszóhelyéért, a grundért vívott küzdelme áll. A háború és a köré fonódó különféle történések (kémkedés, az ellenség táborában tett látogatások, az árulás, az ütközet stb.) egy olyan eseménysort képeznek, amely teljes mértékig képes fenntartani a mai gyermekolvasók figyelmét és érdeklődését is. A regény szerkezetileg rendkívül homogénnek tekinthető, hiszen a célelvű elbeszélést alig szakítják meg a történet mellékszálaként értelmezhető

kitérők. A cselekmény fő sodrát megszakító legismertebb epizód a gittegyelet története, mely egyrészt a mellékszereplők – különösen Barabás és Kolnay – karakterének árnyalásához járul hozzá, másrészt pedig a humor esztétikai minőségével gazdagítja az elbeszélte történetet. Molnár Ferenc egyébként nemcsak a történetvezetés, hanem a hangulatteremtés terén is remek arányérzékről tesz tanúbizonyságot: könyve egyszerre képes érdekesítő, humoros, szomorúan tragikus és megható lenni. Vagyis oly módon teremt harmóniát ezen minőségek sorában, hogy az olvasó semmilyen feszültséget vagy ellentmondást nem érez közöttük a regény egészét tekintve.

Az ifjúsági regények fontos műfaji „alapkövetelménye” mindezekon túlmenően, hogy a szereplők egy részével azonosulni tudjon az olvasó, hiszen a gyermeki befogadást még erőteljesen meghatározza egy ilyen irányultságú elvárás. Ennek hiányában pedig nemcsak az elbeszélte történetet, hanem magát a regényt is idegennek érezhetik maguktól az ifjú olvasók (többek között például ezért is okoz problémát legtöbbszörnek a már említett Légy jó mindhalálig elfogadása). A Pál utcai fiúk szereplői csupa olyan figurák, akiket a gyermekek közel érezhetnek magukhoz. Nemcsak a Pál utcaiak fővezére, Boka válhat az olvasók kedvencévé, hanem tulajdonképpen szinte a regény bármelyik szereplője. Hiába gyenge, szorongó és magányos majdnem az egész történet során például Nemeček, a többszörösen megnyilvánuló bátorsága, tettekeszsége és nagylelkűsége miatt képes nem éppen hősi tulajdonságain felülemelkedni. Még a regény talán legellentmondásosabb karakterének, Gerébnek is vannak olyan tulajdonságai (pl. az őszinte bűnbánat), amelyekkel a gyermekek képtelenek azonosulni. Mindezek alapján állítható, hogy A Pál utcai fiúk azon magyar regények sorába tartozik, amelyek tökéletesen kielégítik az ifjúsági regények kapcsán megfogalmazódó elvárásokat. Azonban A Pál utcai fiúk nem pusztán ifjúsági regényként tekinthető a magyar irodalom egyik kiemelkedő alkotásának. Molnár Ferenc alkotása ugyanis olyan jelentéseket foglal magába, amely nemcsak a gyermekek, hanem a felnőtt olvasóközönség, sőt a mai irodalomértelmezés számára is aktuálissá teszi a regényt. A továbbiakban ennek megfe-

lelően arra keressük a választ, hogy mi képezheti A Pál utcai fiúk irodalomtörténeti jelentőségét a XX. század magyar prózaművészetében.

Molnár Ferenc A Pál utcai fiúkban egy huszadik század eleji környezetben lezajló „diákcsata” eseményeit úgy adja közre, hogy a történet megidézi az eposzok elbeszélésvilágának, világképének a legjellemzőbb sajátosságait¹. Az eposzi hagyományoknak megfelelően a grundért vívott ütközet egyik fél részéről a haza védelmét, míg másik oldalról az otthontalan nép egyfajta honfoglalási kísérletét jelenti. A Pál utcaiak nézőpontjához igazodva az elbeszélő az alábbi módon mutatja be a grund területét: „A grund... Ti szép, egészséges alföldi diákok, akiknek csak egyet kell lépnetek, hogy künn legyetek a végtelen rónán, a csodálatos nagy, kék bura alatt, melynek égbolt a neve, akiknek szeme hozzászókkott a nagy távolságokhoz, a messzenézéshez, akik nem éltek magas házak közé ékelve, ti nem is tudjátok, mi a pesti gyereknek az üres telek. A pesti gyereknek ez az alföldje, a rónája, a síksága. Ez jelenti számára a végtelenséget és a szabadságot. Egy darabka föld, melyet egyik oldalról dűledező palánk határol, s melynek több oldalán nagy házfalak merednek az ég felé.” Ezt továbbgondolva a regény vissza-visszatérő motívuma a grund hazaként való azonosítása, melyben a farakások, a telepen található épületek a területet védő erődrendszerként funkcionálnak. Ebben a vonatkozásban pedig a vörösingesek szándéka sem más, mint olyan játékra alkalmas hely megszerzése, amely az imént említett végtelen szabadság érzését biztosíthatja számukra. Ez egyébként nem valamiféle erőszakos zsákmányszerző indíttatásként jelenik meg a regényben, hanem sokkal inkább egyfajta kényszerként, mely a hazátlanság (a játékhely hiánya) érzetéből fakad. Vagyis az eposzi háborúknak megfelelően a népek nagy vállalkozásait – területszerzés és annak védelme – a regényben városi gyermekek vetélkedéseként jeleníti meg az elbeszélés.

Ennek megfelelően természetesen a szereplők legfontosabb jellemvonásai is az eposzi hősök tulajdonságaival rokoníthatók. Különösen látványos ez a két fővezér, Boka és Áts Feri esetében. Természetesen a Pál utcaiak vezérének karakterét ismerjük meg részletesebben, ám még így is feltűnő a hasonlóság a két szereplő értékrendje között. Mindketten a bátorságot becsülik

a legtöbbre, és a mélyen megvetik az öncélú erőszakot, illetve a kétszínű magatartást. Ennek köszönhető, hogy Geréb árulását egyformán elítélik, és nagyra értékelik Nemecek bátor cselekedeteit: Áts Feri például ezért adja meg a büntetés mellett a kijáró tiszteletet a Fűvészkertbe behatoló fiúnak, s ez az oka a Pásztorok bűnhődésének is az „einstand” miatt. Ebben a vonatkozásban válik szinte jelképes erejűvé a regény végén a haldokló Nemecek háza előtti találkozásuk és egymással való néma szembenézésük. Regénybeli megformálásuk így azáltal idézi meg az eposzi hősök tulajdonságait, amennyiben nincs köztük igazán erkölcsi, értékbeli különbség, hiszen egyként képviselik a történetbe foglalt, legfontosabbnak tartott eszményeket (gondolhatunk itt például az eposzok világából Akhilleusz és Hektor hasonlóképpen értelmezett viszonyrendszerére). Természetesen a többi szereplő is hasonló vonásokkal rendelkezik, mint a két hadvezér. A közös, szent cél érdekében feladják egymással való folyamatos vetélkedéseiket és vitáikat, illetve még a legnegatívabb tulajdonságokkal rendelkező Geréb is képes a változásra és ezt követően önzetlen cselekedetekre. Ennek köszönhető, hogy mindkét fél képes becsülni a másik értékeit és tetteit, s így válhat harcuk a legnemesebb vetélkedéssé a gyűlölet és az önzés vezette agresszív összecsapás helyett. Ebből következően maga a harc is pontosan rögzített szabályok szerint zajlik, melynek során azonban a taktikának és a leleménynek kiemelt szerepe van: a furfang, a találmányosság bátorsággal párosulva ugyanis legyőzheti a nyers erőt (ez pedig inkább az Odüsszeia világával rokoníthatja a Pál utcaiak győzelmének történetét). És természetesen az eposzi világlátás újírásaként válik értelmezhetővé Nemecek halála is, aki többszörös helytállásával, hősiességével – és ilyen értelemben vett áldozatával – megmenti a grundot, illetve az érte harcoló közösséget.

Az iméntiekben csak nagyon vázlatosan jelzett eposzi elbeszélésstruktúrájának köszönhető nagy valószínűség szerint, hogy A Pál utcai fiúk minden korosztályt képes megszólítani (gondoljunk csak arra, hogy milyen népszerűségnek örvendenek manapság azok a történetek, amelyek valamilyen módon ezt az archaikus-eposzi narrációt és világképet aktualizálják). Mindezzel kapcsolatban csupán arra a kérdésre kell még

¹ Az itt felvetett és csak töredékesen vázolt értelmezési szempontrendszer egy Fazakas Gergely Tamással folytatott beszélgetés során vetődött fel bennünk először. Ennek következtében az írásomban összefoglalt meglátások e közös gondolkodás eredményei, s nem tekinthetők pusztán a szerző saját ötleteinek. Amennyire pedig tudomásom van róla, a regénnyel foglalkozó szakirodalom az eposzokkal való összevetés szerint eddig még nem kísérelte meg újraolvasni *A Pál utcai fiúkat*.

A Pál utca és a Mária utca sarka – ma

választ keresnünk, hogy mennyiben tekinthető aktuálisnak a regény által felvázolt értékrend és eszmény működőképessége egy mai olvasó számára, illetve, hogy mindez mennyiben kapcsolható specifikusan egyfajta protestáns kegyességi olvasásmódhoz.

A regényben megjelenített értékek és eszmények, melyek egy letűnt kor elbeszéléseinek mintáját és gondolkodásmódját idézik, joggal vethetnék fel a kétséget az alkotás esztétikai jelentőségét illetően. A XX. századi próza éppen a „nagy elbeszélések” elmondhatatlanságának és ebből eredő felbomlásának az irányába mutat, amely magában hordozza a közösségi és hősi erények képviselhetősége iránt érzett kételyeket is. Ebből a szempontból A Pál utcai fiúk modern kori hőseposzát egy kissé idejétmúlt, nosztalgikus kísérletnek kellene tekinteni, amely kissé didaktikus módon próbál ezen eszmények felvállalása mellett érvelni. Azonban Molnár Ferenc regénye sokkal összetettebben és árnyaltabban képes megjeleníteni ezt a problémát, minthogy pusztán ilyen leegyszerűsítő ítélet tárgya lehessen. Ebből a szempontból válhat igazán fontossá és kiemelt jelentőségűvé a regény befejezése, amikor is kiderül, hogy a csatában megvédett grundot egy háromemeletes házzal építik be: „[Boka] a kapuból visszanézett egyszer. Mint aki a hazáját hagyja el örökre. És abban a nagy fájdalomban, mely erre a gondolatra a szívét összeszorította, csak egy csöppecske, csak egy nagyon kicsi vigasztalás vegyült. Ha már szegény Nemecek nem érte meg azt sem, hogy a gittegylet bocsánatkérő küldöttségét fogadhassa, legalább nem érte meg azt sem, hogy elveszik tőle a hazáját, amiért meghalt. „És másnap, amikor az osztály néma, ünnepies csendben ült a he-

lyén (...) Boka János komolyan nézett mag elé a padra, és most először kezdett derengeni egyszerű gyermeklelkében a sejtés arról, hogy tulajdonképpen mi is az élet, amelynek mindnyájan küzdő, hol bánatos, hol vidám szolgálai vagyunk.” A regényzárlat így módon némileg kétségessé teszi a grundért vívott harc és Nemecek áldozatának értelmét, amikor arra hívja fel a figyelmet, hogy a kor modernizációs törekvései – melyet az építkezés jelképezhet – eltörlik és megsemmisítik a Pál utcaiak tetteiben megmutatkozó célokat és értékeket. Ezáltal pedig nem az eposzi világkép hősi erényeinek valamiféle egyoldalú propagálása a regény, hanem sokkal inkább arról szóló példázat, hogy mennyire vállalható fel és tartható fenn következetesen ezen eszmények képvise-

lete a modern korban. A Pál utcai fiúk igazi jelentősége pedig abban áll, hogy e probléma kétarcúságára képes rávilágítani, amennyiben egyszerre hangsúlyozza a közösségi értékek és erények (hősiesség, bátorság, becsület, összetartás stb.) erkölcsi fontosságát, illetve ezek jelenkori érvényesíthetőségének nehézségeit, kételyeit. Többek között ez a többértelműség az, ami korszerűvé és újraolvashatóvá teszi minden generáció számára Molnár Ferenc regényét.

Míndezek pedig különösen értékessé tehetik A Pál utcai fiúkat a református olvasóközönség ifjabb és idősebb generációja számára is. Sajnos az egyházi körökben népszerűsített, keresztyén erkölcsi értékrendet hirdetni kívánó történetek elbeszélése gyakran didaktikus, érzélgős, esztétikai szempontból pedig nem kifejezetten nívós alkotásokat szül. A szerzők ugyanis abba a hibába esnek, hogy úgy gondolják, a nemes és erkölcsi értelemben nagyra tartott értékek hangsúlyozása és egy ennek pusztán illusztrálásaképpen bemutatott történet már önmagában elegendő az olvasók meggyőzéséhez és a regény sikeréhez. Csakhogy egy szépirodalmi mű – minden jó szándék ellenére – nem ettől lesz értékes alkotássá és az olvasóközönség kedvencévé. A Pál utcai fiúk talán az egyik legkiválóbb példa arra, hogy az elbeszélésmód különlegessége és érdekessége, a középpontba állított probléma árnyalt, sokrétű jelentésekkel telített megjelenítése miatt válhat egy regény etikai üzeneteket magában rejtő, de esztétikai értelemben is kiemelkedő műalkotássá. Ilyen szempontból pedig Molnár Ferenc regénye mércévé válhat minden református keresztyén olvasó számára, nemcsak napjainkban, hanem remélhetően még jó néhány későbbi generáció életében is.

Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk

Steinbach József

Bármily kelletlenül veszik is sokan tudomásul, Molnár Ferenc az első és máig egyetlen igazán és tényszerűen világsikeres magyar író. Ebben őt sem Jókai, sem senki más nem múlja felül. Ezen bánkódhatunk, méltázhatunk, vagy éppen örvendhetünk: tény”. Ezekkel a sorokkal méltatja Nemeskürty István a Pál utcai fiúk íróját 1983-ban (Diák, ír magyar éneket, 732.o.).

Örültem a felkérésnek, hogy e sokunknak kedves regényről írhatok pár gondolatot. Tudtam, hogy e feladatot teljesítve, évtizedek múltán újraolvasom a művet; és mivel már megtapasztaltam néhányszor, hogy mit jelent egy gyermekként, vagy középiskolásként ismert alkotást felnőtt emberként újraértelmezni, izgatottan vártam a Pál utcai fiúkkal való ismételt találkozást; nem csalódtam, nagy élmény volt, mert annyi „apró-hatalmas” csodát fedeztem fel benne, amelyek évtizedekkel ezelőtt meg sem érintettek. Bár megadatna rohanó generációnknak, hogy megtett emberként elmélyülten újraolvashatnánk irodalmunk nagyjait. A Magyar Televízió kezdeményezése többek között ezt a nemes célt is szolgálja.

Molnár Ferenc a Lónyai Utcai Református Gimnáziumba járt. Az 1905-ben, folytatásokban, majd 1907-ben könyv alakban megjelenő regény 1889-ben játszódik, vagyis megírásakor már kicsit a történelmi múltban. Személyes emlékeket idéz. Molnár Ferenc gyermekként a Körút és a Pál utca sarkán álló házban lakott. A református gimnazisták a Kálvin téri templom tornyára láttak. Tanítás után kiszaladtak az Erkel (akkor Pipa) utcára, ott állt a regényből is ismert édességárus; átszelték a Ráday (akkor Soroksári), majd Köztelek utcát, itt volt a dohánygyár, ma a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara, azaz a Theológia épülete; aztán az Üllői út sarka, a Fűvészkert, a Múzeum-kert és a Grund. A regény még pontos leírásában is ízig vérig budapesti regény, és helyszíneinek jó részében református regény is egyben. Az irodalomtörténet kalandos-szentimentális ifjúsági regényként említi a művet. A magyar irodalomban Molnár Ferenc teremti meg a modern gyermekirodalmat, amely nem azonosítható a 19. századi, valóban szentimentális, és jó megélhetést biztosító világsikeres gyermekregényekkel (Frances Eliza Burnett: A kis lord). Inkább Mark Twain és Dickens regényeivel rokonítható Molnár Ferenc gyermekábrázolása, de a szerző számára közvetlenül min-

taul szolgáló művet nemigen találhatunk sem Magyarországon, sem a világirodalomban.

Engedjék meg, hogy a jól ismert ifjúsági regényből néhány olyan mozzanatot emeljek ki, amely engem az újraolvasás során megragadott, és valóban maradandó alkotássá emelte – személyesen számomra is – a Pál utcai fiúkat. Rádöbbsentem arra, hogy Molnár Ferenc műve ma is igen aktuális, valós értékek szerint nevel, a tényleges történeten túlmutató üzenetet ad, teológiai reflexióval rendelkezhet, sőt hívő református emberként olvasva is megérint.

A regény főszereplője az a Nemecek, aki mindenkinek levegő volt, nevét kis betűvel írták le, se nem osztott, se nem szorzott, mint az egy a számtanban. Egyedül ő nem volt „tisz”. Senki sem törődött vele. Jelentéktelen kis sovány fiú volt, gyöngye gyerek, éppen alkalmas arra, hogy áldozat legyen. A grundot őrző tót ember azt sem tudja, ki az a Nemecek, amikor Boka a haláláról beszél neki, de illemből, pipával a szájában kibök annyit, hogy „szegény”. Halála értelmetlen áldozat, mondják a regény elemzői, mert aki nem alkalmazkodik, aki ennyire csak az eszményekért képes élni, aki nem ismeri a kompromisszumokat, az belepusztul az életbe. Ezt a gondolatot érdemes lenni egyszer teológiailag is megvitatni. A haldokló Nemecek szüleiéről azt olvassuk, hogy „szegény, egyszerű emberek voltak, akik sok bajon, viszontagságon, bűbánton mentek keresztül, hát nem sopánkodtak. Csak állottak lehorgasztott fejjel, és a földet nézték”. A záró jelenetben a haldokló Nemecek szabómester apjához Csetneký úr, egy fővárosi hivatalnok jön ruhát próbálni. Sajnálja, hogy éppen alkalmatlan, de neki kell a barna ruha. Döbbenetes jelenet, ahogy az apa udvariasan kiszolgálja ezt a társadalmilag fölötte álló embert, aki nemcsak kegyetlenül érzéketlen, hanem meg is alázza őt: „Minden kabát-nak rövidre csinálja az ujját, ez a maga baja!” Felpörgött világunkban ezer és ezer példát lehetne mondani erre a felsőbbrendűségi érzéketlenségre, amely már az óvodában elkezdődik, tarol az ifjúságban, és különböző síkokon állandósul a felnőtt társadalomban; sőt, valljuk meg, nem mentes ettől a keresztyén, hívő közösség sem. Pedig a mi Urunk nem erre tanított és nem erre váltott meg bennünket. A keresztyén nevelés lényege a Krisztus szeretetétől buzgó, „bele-érző” szív „felmutatása”, és Isten segítségével való kimunkálása, egy érzéketlen, egoista környezetben.

A regény a gyermek és ifjúkorra való visszaemlékezés regénye is. Tele van a fiatalság elevenségével, lendületével, jövőbe vetett reménységével, és a történet akkor zárul, amikor a szereplők felnőtté érnek, vagy – így is mondhatnám mindannyiánk tapasztalata szerint, hogy – felnőtté merevednek. Az első fejezet, az író által pontosan behatárolva, a mai Ráday Kollégium (Református Theológia) Köztelek utcai oldalán zárul, az akkori dohánygyárnál. A pinceablak mélyére vastagon lerakódott a sárga, finom dohánypor. Csónakos és Nemecek teletömik az orrukát a sárga porral és tüsszentve, prüszkölve szaladnak tovább, miközben olyan boldogság tölti el a szívüket, hogy még az „einstand” (lásd alább) erőszakossága miatti igazságtalanságot is elfelejtették. Megkapó ez a leírás. A gyermekkorok a szabadsága ez, a mindenféle földi viszonylatok tekintetében való függetlenség tapasztalata, a leplezetlen életöröme, ami élő reménnyel túllát minden igazságtalanságon és próbatételen a megoldásig. A csatát megnyerik a Pál utcai fiúk, de vereségük mégis kettős, ház épül a grundra, és Nemecek meghal; közben pedig mindannyian felnőtté lettek: Egyrészt szembesülnek a halállal, ezzel a számukra még idegen dologgal, aminek az értelmét nem tudták. Boka a grund farakásai közé bújva gondolkozik el a kedves emlékeken, szinte látja a lábnyomokat, – mint mi, egykori teológusok Alma Materünk oldalában, a Köztelek utcán az övükét –, azokat a lábnyomokat, „amelyek éppúgy el fognak tűnni a homokból, mint, ahogy az ő kis Nemecek barátja is eltűnt ebből a világból”. Másrészt a grundon megjelennek az építőmunkások; azon a „hűtlen földdarabon”, amit a Pál utcai fiúk annyi szenvedéssel és hősiességgel védtek meg. Értjük a New York-ban meghalt, de Amerikában magát mindig idegenül érző Molnár Ferenc vallomását: „Boka a kapuból még visszanezett egyszer. Mint aki a hazáját hagyja el örökre.”. Végezetül a regény záró mondata is ezt a felnőtté merevedést igazolja: „Most először kezdett derengeni egyszerű gyereklelkében a sejtés arról, hogy tulajdonképpen mi is az élet, amelynek mindannyian küzdő, hol bánatos, hol vidám szolgálói vagyunk”. Számomra csupán ez az itt felvázolt néhány gondolatsor tele van teológiai reflexióval. Röviden csak egyet. Jézus azt mondta, hogy legyünk olyanok, mint a gyermekek, mert ilyenek az Isten országa. Fel kell nőnünk, de nem szabad felnőtté merevednünk, és még inkább nem szabad keresztyénként megmerevednünk. Néha félelmetes, hogy a világos és határozott igei-krisztusi látás helyett, milyen sarkos, korlátolt, csőlítésű tud lenni az az ember, aki magát Krisztus követőjének mondja, pedig így bizonyosan nem az. Szinte igehirdetéssé lett számomra a mai Theológia épületének oldalában történt egykori „tubákolás”; nem maga a tubákolás, hanem ez a leplezetlen, boldogsággal teli élet-

öröm, ami csak Isten ajándéka lehet, és kizárólag az Ő Krisztusban közölt megváltó irgalma által maradhat meg felnőtt korunkban, az élet sűrűjében is, mint akiknek élő reménységük van minden időben.

A cselekmény középpontjában az a harc áll, amit a Pál utcai fiúk folytatnak a fűvészkerti vörösingesekkel, hogy megvédjék játszóterületüket, a grundot. A grund a pesti gyerekek alföldje, rónája, de ugyanakkor „ez a darabka föld néhány szegény pesti diáknak a fiatalságát jelentette”, sőt a megvédendő haza szimbólumává lett. A gyerekek a játék során a felnőttek szokását utánozzák, a később rájuk váró szerepeket gyakorolják. Nagy kérdés ma is, hogy milyen mintákat lesnek el tőlünk a gyermekeink, amik aztán beépülnek az életükbe, magatartásukba, másokhoz való viszonyukba, világról, végső kérdésekről vallott nézeteikbe. Az egyik legfontosabb, amit megtanulhatnak tőlünk, hogy a harc soha ne legyen háborúvá. Harc nélkül nincs élet, de a harc nemes célokért folyik. A Szentírás ezért nevezi a hit harcát is harcnak. A harc edz; segít megtalálni a helyünket, identitásunkat, céljainkat, feladatunkat, létünket, közösségünket, és hitünket. A harc megtanít helyesen értékelni, sőt átértékelni, felülvizsgálni, újradefiniálni dolgokat. Ezért a harc fejleszt. A harc soha nem a másik ember ellen folyik, még akkor sem, ha közben mindig kialakulhatnak ellentétek azért, hogy megértve őket, kisimuljanak, a sebek gyógyuljanak, és a dolgok egy magasabb összefüggésben újrendeződjenek. Ezzel szemben a háború „szétdobál”, a háború mindig diabolikus, rombol és pusztít, nem ellentéteket hoz a felszínre, hogy azokat megoldja, hanem gyűlöletet szít, miközben mindenek feletti, gyarló, önös érdekei szerint a másik embert ellenségnek látja. Ilyen háborúskodó a regényben, az árakat arcátlanul felemelő üzletember cukorárús, vagy az „einstand”-ot kiáltó Pásztor fiúk, akik az erőszak, az ököljog alapján, kalózzuralommal elveszik a gyöngébbtől a játékgolyókat. A Pál utcai fiúk azért remekmű, mert harcra nevel és elveti a háborút, még akkor is, ha az író szóhasználatában nem mindig következetesen használja a kétfajta kifejezést.

Tudom, hogy tanulmányom befejezése a megengedhetetlen, az eredeti (történeti) szituációtól elszakadó allegória terméke; nekem mégis így is szólt a regény; bocsánat érte. Szóval: mennyi teológiai is továbbgondolható, eleven aspektusa van ennek a harcra és nem háborúra buzdító regénybeli üzenetnek ma is, egészen az örök hazáért való harci, amelyet a diabolikus erők ellen vívunk; nem egyedül, hanem Krisztussal; mégpedig a másik emberért, – meglátva benne a testvért –, és persze gyarló, de megtisztulni, megállapodni és megérkezni vágyó önmagunkért is.

Bulgakov: A Mester és Margarita

Alföldy Bálint

Bulgakov mesterműve kétségtelenül szórakoztató olvasmány. Néhol talán kissé vontatott a történet vezetése, de sohasem annyira, hogy kihulljon a könyv az olvasó kezéből. Figyelmünket érzékletes, esetenként vérfagyasztó leírásokkal, humoros, szatirikus hangvétellel tartja ébren a szerző, illetve az az a fogással él, hogy művében legkevesebb három, de inkább négy különálló, és mégis összefüggő történetben csapong. A történet keretét Woland, vagyis maga az ördög és népes alvilági kíséretének moszkvai kalandjai adják. Eközben részleteket olvashatunk az önéletrajzi elemekkel is felruházott címszereplő, a Mester Poncius Pilátusról szóló regényéből, és megismerkedhetünk Margaritához fűződő szerelmének történetével. Mindehhez a korai szovjet-rendszer, az úgynevezett NEP korszak díszletei között csetlő-botló „polgártársak” statisztáznak.

Nem csoda hát, hogy a regény megjelenése nem volt akadálymentes. Az akkori szovjet viszonyok ellentmondásainak leleplezése, a hatalom letéteményeseinek kifigurázása mellett a lopakodó diktatúra fenyegető árnyékának érzékeltetésével is magára vonhatta a cenzúra figyelmét. A mű csaknem harminc évig feküdt kéziratban, és csak a hatvanas évek végén, jóval a szerző halála után adták ki először. Megjelenésekor azonnal az érdeklődés középpontjába került, és népszerűsége azóta töretlenül növekszik. A világ több nyelvére lefordították, számos filmfeldolgozást, színházi adaptációt ért meg. Legutóbbi hazai feldolgozását a Nemzeti Színház rendszeresen telt ház előtt játssza. S ahány kritika, szinte ugyanannyi értelmezés látott napvilágot a műről.

Természetesen az egyház is megfogalmazta a maga véleményét, mely a regény megjelenésekor egyértelműen elmarasztaló, elutasító volt, paradox módon egyetértve a kommunista cenzúra álláspontjával. Napjainkban azonban az egyház véleménye már korántsem olyan egységes – érdekes felekezetenkénti megoszlás tapasztalható. Rövid irodalmi kutakodás során a pravoszláv egyház részéről egy elutasító kritikát találtam, melyben Jézus alakjának túlságosan emberire sikeredett megformálását rója fel a szerzőnek, valamint azt, hogy megkérdőjelezi az evangéliumok hitelességét. Ezzel szemben két katolikus folyóiratban kifejezetten pozitív véleményt olvastam, melyek a mű erkölcsi mondanivalóját méltatják, illetve Jézus Krisztus történelmi sze-

mélyként való elismeréséért „hálásak”. Református forrásból származó kritikát nem sikerült találnom, egy rövid megjegyzésben a regény okkult jellegére figyelmeztettek.

Pedig Bulgakov nem árul zsákbamacskát, a mű szellemiségét már rögtön a könyv elején tisztázza. „...Kicsoda vagy tehát?/ Az erő része mely/ Örökké rosszra tör, s örökké jót művel” – áll mottóként a Goethe-idézet az első oldalon. És valóban, Woland helyenként, és főleg a regény végén, mint Isten „asszisztense” lép fel: büntet, igazságot oszt, megleckézteti a gyarló, az érvényesülési hajzában a törvény és az erkölcs ellen vétő „polgártársakat”. Mind e mögött az a filozófia húzódik meg, hogy a Gonosz, mint hatalmas, de Istennek alávetett erő csak Isten jóváhagyásával, beleegyezésével tehet bármit is, tehát noha „rosszra tör”, tevékenysége eredményeként mégis csak Isten akarata, azaz a „jó” valósul meg. Tetszetős, és napjainkban egyre divatosabb elképzelés. Csakhogy nem igaz. Egy lélek elkárhozásában ugyanis nincsen semmi jó. És ne legyünk naivak, a Gonosz célja ez, és semmi más.

Ne hagyjuk hát, hogy Woland lenyűgöző szóara-data, elképesztő hókuszpókuszai közben elsikkadjon a válasz ebben a sarkalatos kérdésben! Követeljük ki a választ kárhozat-ügyben! És akkor mindjárt kilóg a lóláb! A kárhozatról ugyanis szemérmesen hallgatnak az ördögök. A regényben halála után mindenki a maga választotta mennyországba kerül: az ateista Berlioznak teljes megsemmisülésben lesz része; az igaz és hűséges szerelmeseik elnyerik egymást, és nyugalmas, békés létezés lesz osztályrészük; a bűnbánó Pilátus pedig, miután kétezer évet vezekelt egy kősvatagban, visszakapja lelki barátját, Ha-Nocrit, akit esztelen, gyáva ítéletével a keresztre küldött. A főbűnösök: gyilkosok, alkimisták, intrikusok pedig arra vannak kárhozattatva, hogy időről időre megjelenjenek a Sátán bálján, míg valami irgalmas lélek – mint történetünkben Margarita a csecsemőgyilkos Frida esetében – fel nem oldozza őket bűneik és a további vezeklés kényszere alól.

Ha azonban kárhozat nincsen, a bűnök bocsánata pedig ilyen egyszerűen megy, akkor természetesen megváltásra, megváltóra sincs szükség. És itt ejtsünk néhány szót a regény második komponenséről, a Mester művéről, mely Poncius Pilátusról szól, aki két lator társaságában megfeszítetteti az említett Ha-Nocrit, más

néven Jesuát. A név, de főleg a cselekmény itt egyértelműen Jézus Krisztusra utal. Ám a kihallgatáson összevissza fecsegő Jesua a legkevésbé sem emlékeztet arra a hallgató Jézusra, akit mi ismerünk. Jellemző, hogy a regény első jelenetében, mikor Woland az ateistákat leckézteti, ebből a műből idéz. Tán csak nem ő az ihletője e történetnek, mely Jézus Krisztus létét támasztja ugyan alá, ám egyszermind egy tétova álmodozót rajzol elénk a Pantokrátor helyett? Igen, ez a tagadás második foka, mely manapság, amikor a régészet és a történelemtudomány egyre alaposabban igazolja az evangéliumokat, már jobban tartható, mint az, amely pusztja létét is kétségbe vonta.

Mire a regény végére érünk, vertikális irányban beutazzuk az egész világot a pokol mélységeitől egészen a mennyország kapujáig. Közben egyre türelmetlenebbül várjuk, hogy a sok démon és szörnyűség után végre Isten is felbukkanjon. Ám csalódottan kell becsuknunk a könyvet, Istenhez nem jutunk el. Bulgakov egy Isten nélkül is teljes világ képét rajzolja elénk, melyben mind a jó, mind pedig a rossz az emberből fakad, s e kettő viszonyában az egyetlen túlvilági erő, az ördög érvényesít valami természetfölötti igazságosságot (– ez lenne Isten?). Ezért van, hogy Margarita alvilági erőkhöz

kénytelen folyamodni, hogy visszakapja szerelmét. Eszébe sem jut, de a regény keretei között lehetősége sincs rá, hogy Istenhez forduljon segítségért. Így jutunk el mi is Margaritát kísérve az ördögök, boszorkányok, démonok világába, amelyben Bulgakov feltűnően otthonosan mozog, a beavatottak biztonságával kalauzolja az olvasót. Ezek alapján joggal feltételezhetjük, a szerzőnek lehetett kapcsolata démoni erővel.

Ugyanakkor a regény erkölcsi szempontból kétségtelenül hordoz pozitív üzenetet. Bulgakov érzékletesen ábrázolja az emberi gyarlóságot, és világosan különbséget tesz jó és rossz között. Ez a negyedik komponens, a fiatal szovjet társadalom ellentmondásainak, a NEP korszak „polgártársainak” kíméletlen kritikája. Ezt talán a mű legszellemesebb része, melyben a szerző számos erkölcsi igazságot megfogalmaz. Itt Woland, de különösen két segítőjének csínytevései önfeledt szórakoztatást nyújtanak, jókat kacaghatunk a póruljárt polgártársakon, akik elnyerik kapzsiságuk, élvhajzászatuk, kicsapongásuk megérdemelt büntetését.

Kár, hogy e világos erkölcsi értékrendet a továbbiakban aláassa egy sajátos, a rossz létjogusultságát hirdető „filozófia”. Ennek kifejezésére a regény utolsó lapjain kerül sor, amikor a már szedelőzködő Woland egy háztetőn Lévi Mátéval találkozik. Ekkor néhány szóban kifejti neki „ars-poétikáját”. Eszerint a jónak csak a rossz ellentétéként van értelme, e két dolog, mint fény és árnyék kölcsönösen feltételezi egymást. Lévi Máté annyiban hagyja a dolgot, mint mondja, nem akar vitatkozni a „vén szofistával”. Vitatkozzunk hát mi magunk! Mi ugyanis hiszünk az abszolút Jóban, és arra várunk, hogy a rosszat végleg legyőzve, az egész világ felett kizárólagosan uralkodjék. Ez a mi reménységünk, mely a regény sugalmazása szerint nemcsak, hogy lehetetlen és értelmetlen, de az élet végtelenül unalmas is lenne egy ilyen, csak a jó által uralt világban. Tudjuk, hogy sajnos sokan osztják ezt a nézetet. Az emberek többsége valóban képes gyönyörködni a rosszban. Nekik az erőszak élvezet, és szórakoztató a pusztulás. Nem szabad közösséget vállalnunk ezzel! Most még nem tudhatjuk pontosan, hogy miféle létezés lesz majd az, amit most reménységgel várunk, hiszen csak „tükör által homályosan” látunk, de abban biztosak lehetünk, hogy Isten dicsőítése már önmagában is értelmet, „programot” ad a létnek. Ezt csökevényes módon már e világban is átélhetjük, amikor egy pillanatra belefeledkezünk a természet szépségének csodálatába, csak nézzük, hogy ragyog a fény a vízen – nem töp-

Istennel perlekedő

rengünk, nem harcolunk, egyszerűen gyönyörködünk. Addig azonban harc az élet, küzdelem a rossz újabb és újabb támadásai ellen, ami közé, sajnos, minden érdeme mellett ezt a könyvet is be kell sorolnunk.

Összefoglalva, *A Mester és Margarita* pozitív emberi üzenetet is hordozó magas művészi színvonalon megformált irodalmi alkotás, amely viszont vallási-filozófiai alapkérdésekben a kereszténységgel ellentétes oldalon áll. Ez még önmagában nem lenne baj, hiszen nem feltétlenül kell egyetértőnk minden olvasmányunkkal. Sőt a vitatkozás, a kritikus álláspont esetenként tudatosabbá, szilárdabbá is teheti eredeti meggyőződésünket. Ez azonban előismereteket és bizonyos mértékig már kialakult világnézetet feltételez. Félő azonban, hogy Bulgakov könyvének művészi ereje az önmagukat ilyen értelemben felkészültnek érző olvasókat is képes félrevezetni. A kialakulatlan, nyitott, mindenre fogékony fiatal korosztály számára pedig kifejezetten veszedelmes csapdákat rejt a könyv. Ráadásul a hagyományos művészi erőter mellett démoni ihletettséggel is számolnunk kell, melynek következtében a regény okkult befolyás médiuma lehet az arra fogékony olvasók számára.

Mivel azonban a mű jelen van napjaink irodalmi és kulturális életében, mindenképpen ajánlatos, ha a fiatalok foglalkoznak vele irodalomórán. Különösen fontos lenne, hogy a tanárok felkészítsék őket arra vonatkozóan, hogy e divatos, épp ezért a fiatalok körében különösen népszerű, már-már kultikus művet megfelelő lelki vértetéssel fogadják. A könyv elolvasását azonban nem szabad megkövetelni, de még ajánlani sem tanácsos. Ennek indokaként álljon itt az apostol intése:

„Mert sok hitető jött e világra, a kik nem vallják a Jézust testben megjelent Krisztusnak. Ez a hitető és az antikrisztus. Vigyázzatok magatokra, hogy el ne veszítsük, a mit munkáltunk, hanem teljes jutalmat nyerjünk. A ki félrelép és nem marad meg a Krisztus tudománya mellett, annak egynek sincs Istene. A ki megmarad a Krisztus tudománya mellett, mind az Atya, mind a Fiú az övé. Ha valaki elmegy hozzátok és nem ezt a tudományt viszi, ne fogadjátok azt be házatokba, és azt ne köszöntsetek, mert a ki köszönti azt, részes annak gonosz cselekedeteiben” (2Jn 7–12).

Bulgakov: A Mester és Margarita

Steinbach József

Bulgakov műve TEOLÓGIAILAG NEHEZEN ÉRTÉKELHETŐ, de röviden értékelni fogom, mert egy oldalnyi terjedelemben ez a feladatom. A teológiai értékelés érdekében onnan indulok ki, hogy irodalmilag valóban egy remekműről van szó.

Bulgakov e regényben több idősík segítségével döbbenetesen elemzi a DIABÓLIKUS VILÁGRÓL szerzett tapasztalatait. A harmincas évek Moszkvájában induló műben az élete végén pánikbetegséggel küzdő Bulgakov beleírta a léttel kapcsolatos minden tapasztalatát, kudarcát, csalódását, kínját. **A Mester**, az író maga, aki Pontius Pilátusról írt regényt („és ebben a regényben a Mester a maga életét írta meg”), de amikor az alkotó műhely menedékéből ki kellett lépni a művel az életbe, pofonok sorozata éri. Bekerül az irodalom világába, a szerkesztő értelmetlen kérdésekkel fárasztja (ki ő, mit akar, mit írt, miért pont ezt a témát), a szerkesztőbizottság

többi tagja elutasítja a művet és gyalázkodó kritikákat írnak róla. **A Mester ebbe beleroppan**. Először csak nevet, aztán csodálkozik, aztán bizonytalan lesz, majd félelem szállja meg, retteg a sötétségtől, úgy érzi, megfullad, rémeket lát, majd a regény elégetése után megtérbolyodottan intézetbe kerül. Itt találkozik egy költővel, a „Hontalannal”, akinek mindezt elmeséli; vele az olvasó már a regény kezdetekor megismerkedett.

Bulgakov összegzően a MAGA KORÁNAK PROBLÉMÁIT AZ EGYETEMES EMBERI TÖRTÉNESEK ÖSSZEFÜGGÉSÉBE ÁLLÍTTJA. Közben meg-lévő motívumokból teremt újakat, melyekre csak tömondatokban utalunk: Megmásított bibliai történet (?!, erre még kitérünk), a jó és rossz (hatalom) harcának filozófiai-etikai kérdése, a felhasznált Faust-hagyomány; de a regény magába szövi az orosz hagyományokat is, Dosztojevszkij, Puskin, Gogol műveit.

Az egész regényben tudatosan, vagy inkább művészi érzékkel ösztönösen megfogalmazva egy ZAVARODOTT KÁOSZ uralkodik: egy Woland nevű mágus, a kandúr, a varjú, Berlioz levágott feje, Berlioz lakásának elfoglalása, vesztegetés, leleplezés, titkosszolgálat, a seprűn repülő Margarita; a reális és irracionális síkok, valamint az idősíkok változtatása. A mester egy ilyen világban írja művét, és beleroppan, amikor művével kilép ebbe a világba. **Mert ez a világ félelmetes és rettenetes.** Nagy kérdés, mit értünk meg eddig ebben a világban? De sokan tudjuk (mert tapasztaltuk, másoktól hallottuk), hogy a valóság igen is lehet ilyen rettenetessé, gonosszá, ördögivé. A Szentírás ezt úgy tanítja: Ez a világ **bűnrontotta világ**. Ezt a világot Bulgakov sajátos művészi eszközeivel ábrázolja.

A mű azért remekmű, mert egy modern, részben filozofikus, részben satirikus, ugyanakkor a fantasztikum eszközeit felhasználó stílus egy döbbenetes világábrázolást tár elénk. A mű **azért remekmű**, mert mint minden remekmű - KERESI A SZABADULÁST, A MEGOLDÁS LEHETŐSÉGÉT, A KIUTAT, A MEGVÁLTÁST. A regénybeli megoldás azonban csak kétségbeesett és sikertelen megoldás-próbálkozás: A szerelem, mint megváltás; a művészet, mint megtisztulás; annak ábrázolása, ahogy Margarita elrepül, láthatatlanná lesz, a pusztítás gyönyörével bosszút áll a Mestert tönkretéve kritikuson; a bál leírása, ahol három medencében bugyborékol a pezsgő... Ez lenne a megoldás és a válasz? Az olvasó joggal, nyugtalanul, szomorúan teszi le a könyvet. Mivel kézirat soha nem vész el, előkerül az elégetett regény, míg végül a Mester szerelmes Margaritájával együtt **egy valóság fölötti, meghatározhatatlan birodalomba menekítették**, amiről annyit tudunk, hogy ott a világrend uralkodik: "minden rendben lesz, minden úgy lesz, ahogy lennie kell".

A döbbenetes az, hogy a bűnrontotta világ valóban ilyen rettenetes, kaotikus, gonosz és megszállott. De még döbbenetesebb az, hogy AZ EMBEREK MA IS EZER ZSÁKUTCÁBA TORKOLLÓ MÓDON KERESIK A MEGOLDÁST: Legyen az szerelem, művészet, ezoterika, agykontroll, jóga, okkult praktikák, de ide sorolom a „vallások” kínálta lehetőségeket is - miközben az ember még megkötözöttebb és nyomorultabb lesz, és általa a világ is. Irodalmilag valóban zseniális ez a mű, ahogy saját eszközeivel a valóságot ábrázolja és kétségbeesve keresi a választ, amit nem talál.

Mert A VÁLASZ A JÉZUS KRISZTUSBA VETETT ÉLŐ HIT, AKI A MEGTARTÓ. A regényben szereplő Hégemon- Ha-Nocri (Jesusa) idősík számomra semmi kapcsolattal nem rendelkezik a bibliai történettel, még akkor sem, ha Bulgakov azt akarta felhasználni regényében. A megoldás egyedül a **Biblia Krisztusa**, akiben az élő Isten testet öltött és ingyen kegyelemből megváltást adott azoknak, aki ezt a kegyelmet elfogadják. Ha Benne bízunk, **nem kell kimenekülnünk a világból, hanem megtartatunk a világban az Ő nevéért**, hogy ezt a világot sóként és kovászként krisztusi szeretettel áthassuk azok felé, akik az egyetlen, biztos megoldást, megváltást ugyanolyan óhajtvá, kétségbeesve és egyelőre sikertelenül keresik, mint az orvos-író Bulgakov. Ha pedig az Ő akarata szerint mennünk kell ebből a világból, akkor tudjuk az utat, és azt, hogy **Hozzá érkezzünk meg**, oda, ami „sokkal inkább jobb mindenél” (Fil. 1,23).

KRISZTUSBAN AZ ÉLŐ ISTEN HATÁROZOTTAN, HATÁRTALAN, MEGVÁLTÓ SZERETETE JÖTT KÖZEL HOZZÁNK, HOGY ÚJJÁSZÜLJÖN ÉS VALÓSÁGOS ÜDVÖSSÉGET ADJON!

Az égbemarkoló

Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg

Gyimesi Krisztina

„Amíg gyermek voltam, úgy beszéltem, mint gyermek, úgy gondolkodtam, mint gyermek, úgy ítéltam, mint gyermek. Amikor pedig férfiúvá lettem, elbagytam a gyermekhez illő dolgokat. Most tükör által bomályosan látunk, akkor pedig színről-színre...”

1Kor 13,11-12.

Amikor A kis herceget a kezembe veszem, ambivalens érzések kerítenek hatalmukba, s azonnal megszólal bennem egy hang: ugye, felnőttként sem feledkezel meg az ifjú éveidről, emlékeidről, érzéseidről?

Amint az általam választott mottó is mutatja, számomra e mese köntösébe bújtatott filozofikus kisregény egyik legizgalmasabb kérdése a felnőtt és a gyermeki látásmód, világkép megismerése és a felnőtt – gyermek egymáshoz való viszonya.

Hiszen a felnőtt ember sztereotípiák és klisék áldozatává válik a szocializálódás „karmai között”. A szerzett élettapasztalat és az információgazdagság következtében, illetve az örökös alkalmazkodás, megfelelés vágya, -akarása miatt a világ részletei figyelmen kívül maradnak; a tények, a száraz tények hátrózzák meg döntéshozatalait. Nem a lélek szépségei a jelentősek számára, hanem az anyagiasság szemlélet és az ok-okozati viszonyok. Az elbeszélő-pilóta a következőképpen fogalmazza meg e gondolatokat: „Szomorú dolog elfelejteni a barátunkat. Nem mindenkinek van barátja. S ki tudja, még utóbb belőlem is lehet olyan fölnőttforma ember, akit nem érdekelnek, csak a számok.”

A sztereotípia és az előítéletesség megjelenésére pedig kiváló példa a török csillagász története: a B-612-es bolygó 1909-es észlelésekor a Nemzetközi Csillagászati Kongresszuson tartott előadásának hitelességét és szavahihetőségét – öltözéke miatt – megkérdőjelezték.

Sajnos a felnőttek hajlamosak elfelejteni a múltjukat, a fiatalságukat, a gyermekkorukat: az emlékeik megfakulnak vagy éppen feledésbe merülnek.

Így hát felvetődik a kérdés: miért válik fontossá a felnőtt ember gyermeki mivolta? A gyermek viselkedésében természetesen

nem a *gyerekesség* vagy a *gyermetség* (infantilizmus) az irigylésre méltó, hanem a *gyermekiség*, azaz az érdeklődés, a nyitottság, a rácsodálkozás a világban zajló eseményekre, jelenségekre. Ezért különnek tekintik a „felnőttek” azt az embert, aki nem képes vagy nem akar alkalmazkodni, idomulni embertársaihoz „érzéketlenségükben, közömbösségükben”!

Kizárólag a gyermekkor nyíltsága, az őszinte természetesség menthet meg minket, felnőtteket ideiglenesen az anyagiasság és a felszínesség béklyójától!

Elefánt

A gyermek viszont képes hangulatok, színek megragadására, az élet apró részleteinek, szépségeinek megfigyelésére, értékelésére (pl. a kis herceg naplementeszeretete). Ő még nem kategorizál, nem „skatulyáz”, előítélet-mentesen képes kapcsolatokat teremteni, nyitni a szín pompás és érdekes világ felé. Az érzelmi-hangulati skálája még érintetlenebb, mint a felnőtté. A külsőségekre sokkal kevesebb figyelmet „pazarol”. Bátran lép át a valóságos világból a fantázia, a képzelet szférájába, mindezt zökkenőmentesen képes megvalósítani. S ami csodálatos, hogy az őszinteséget, a tisztánlátást, a feltétel nélküli szeretetet és a naiv bizakodást a sajátjának mondhatja. Nem visel még álarcot, nem színlel örömet vagy bánatot. Gyakorta meglepetten, csodálkozva néz szembe a felnőttek álságos, hamis világával, értetlenkedéseivel és türelmetlenségeivel: „A nagyok semmit sem értenek meg maguktól, a gyerekek pedig belefáradnak, hogy örökös-örökké magyarázgassanak nekik.”

A kis herceg gyermeki tisztaságával, érzékenységgel, bájos kérdéseivel és elragadó lényével a felnőtt pilótát ámulatba ejti és elrepíti egy olyan világba, ahol még sohasem járt, vagy amely csupán a felnőtt-ségből adódóan feledés homályába merült. Ő már megismerte az emberi önzést, a kapzsiságot, a gonosztságot, a fájdalmakat és az egyedüllétet, a magára utaltságot. Most a sivatag foglyaként, magányában hirtelen társra, sőt idővel baráttra lel az éteri kisember alakjában-személyében.

A kis herceg pedig fokozatosan megtanulja, hogyan kell élni, és hogy mi a jó és a rossz fogalma. Valamint a legfontosabb titkot is megfelfedi, miszerint az élet értelme a szeretet.

Közös beszélgetéseik által a pilóta is újra gyermekké válik, megtanulja a természeti elemek és az élet őszinte tisztelőtét és szeretetét. Ez a lelki fejlődés csúcspontja, hiszen önzetlenséget, fenntartások nélküli végtelen szeretetet jelent, melyre igazán csak a gyermekek képesek.

„Szóval te is az égből jöttél?” – e kérdéssel egy szorosabb kapcsolat kialakulásának lehetősége tárul fel előttünk. Hiszen az utazás-élmény mindig felfedezőút, tapasztalatszerzés az utazó számára. Kezdetben a „vándor” bizakodással és reménnyel telve indul útnak, pontos elképzelése, tapasztalatai nincsenek. Az utazás során ismereteket sajátít el, sőt képes lesz a jó és a rossz közötti különbségtételre.

A pilóta repülésében, utazásában benne rejlik az élettapasztalás lehetősége. A repülés kiszélesíti az em-

ber horizontját, a tiszta ég olyan különleges emberi értékek birtokosává teszi, mint a felelősségérzet, hősiesség, kitartás, bajtársiasság. Gépe kiemeli őt a nyüzsgő, emberszagú világból, a szürke mindennapok fölé repíti, a szabadság és a függetlenség érzése rabul ejtheti. Madártávlatból letekinteni a földre szokatlan perspektívát jelent. Azonban ott lappang a valós szándéka is: célt keres életéhez.

A kis herceg számára az utazás bolygójának – otthonának – elhagyását és a számára fontosnak vélt értékek és lények (rózsa, vulkánok, majomkenyérfa, naplemente) hátrahagyását jelenti. Vándorlásának célja élete értelmének keresése és meglegelése, illetve szeretne menekülésének magyarázatára okot találni. Ezáltal lehetséges-e a felnőtté válás fokának tekinteni a megfogalmazott szándékot, a merészséget, amellyel maga mögött hagyta otthonát?

Utazása során ártatlan szemével, tiszta tekintetével értetlenül figyel a felnőttek világát: a hat szomszédos bolygón tett látogatása tanítja meg arra, miképpen nem szabad élni, hiszen mind egy-egy útvesztő! A meglátogatott bolygók felnőtt lakói egy-egy életformát, viselkedésmódot jelenítenek meg, amelyek a kis herceg elvárásainak és eszményeinek nem felelnek meg! Ezek az emberek mind a modern idők egy-egy jellegzetes embertípusát testesítik meg. A király, a hiú, az iszákos, az üzletember és a geográfus mind-mind önnön fontosságának illúziójában él, a kis herceg csupán a lámpagyújtogatóval érez némi lelki rokonságot, mivel egyedül ő visel felelősséget valami önmagán kívül létező iránt.

Az utazás, azaz a tapasztalatszerzés közben, az identitás alakulása is zajlik: sok-sok próba(tétel) várja a kíváncsi utazót. Hiszen lehetősége nyílik a világ más perspektívából való szemlélésére. A gyermek-felnőtt nézőpont (lent-fent) különbsége talán ily módon is érzékelhető.

A felnőtttség, a felnőtté válás jelei már megmutatkoznak a kis herceg magatartásában, számos tulajdonságában: a fegyelmezettségében, a munkafegyelmeiben (pl. a veszélyes majomkenyérfa elburjánzásáról és kigyomlálásáról szóló jelenet), a rendszerességében és a bolygójáért, a vulkánjaiért és a rózsájáért érzett felelősségérzetében. Ezek mind figyelemre méltó értékek, azonban ma már nem általánosítható minden felnőtt emberre.

Sajnos a felnőttek hajlamosak a felelősségről megfeledkezni, főként, ha ez „megszelídítés” következménye: „Felelősséggel tartozol azért, amit megszelídítettél.”

Barátságok és kapcsolatok nap mint nap születnek, azonban az igaz együttműködéshez szükség van mindkét fél alkalmazkodó képességére, gondoskodására és őszinteségére.

A kis hercegnek meg kell tanulnia együtt élni a rózsájával, mert sohasem jó az a megoldás, ha megszökünk valaki elől, vagy megfutamodunk valamilyen probléma elől. Hanem meg kell ismernünk saját elhárító stratégiánkat, és ily módon lassan belenövnünk egy kapcsolatba. A kis herceg a helytelennek ítélt döntéséről így nyilatkozik: „Bizony, nagyon értelmetlen voltam én akkor! A tetteiből kellett volna megítélnem, nem a szavaiból. Beburkolt az illatával, elborított a ragyogásával. Sosem lett volna szabad megszöknöm! Szegényes kis csalafintaságai mögött meg kellett volna éreznem gyöngéd szeretetét. Minden virág csupa ellentmondás. De én még sokkal fiatalabb voltam, semhogy szeretni tudtam volna!”

Ha az ember „megszelídít” valakit, akkor már felelősséggel tartozik e döntéséért. E cselekedet sohasem elvesztegetett idő. A kapcsolatteremtés és annak megtartása, illetve a barátság az ember egyetlen módja a magányából való kitörésének. Az elbeszélő-pilóta és a kis herceg egyaránt jó ismerői a magánynak. Találkozásukkal, beszélgetéseikkel és egymáshoz közeledésükkel esélyt kaptak a sorstól, hogy e szomorú alapélményt megváltoztathassák, elfeledhesék. A közösséghez való tartozás igazán fontos az ember számára, hiszen társas lényeknek teremtett bennünket az Úr. Nem egyedül élünk a bolygón – a kis herceg sem egyedül tölti napjait otthonában: ott él a rózsája, ott teremnek a majomkenyérfaí, sőt remélhetőleg ott legel a „báránycája” is, s a pilótának vannak bajtársai. Sajnos manapság az elidegenedés fogalmát gyakorta halljuk: az emberek bizalmatlanok, kételyek gyötrik őket, az őszinteség kezd kiveszni belőlük. Fel kell ismernünk, hogy az egymás iránti felelősségérzet, az emberséges viselkedés, az őszinteség, a figyelmesség, a szolgálatkészség, a másokért való aggodalom mind-mind a barátság láthatatlan kötelékét erősítik, és csakis gazdagodhatunk általuk: „Jól csak a szívével lát igazán az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.”

A krisztusi szeretet jegyében pedig meg kell értenünk, hogy a védtelenek és a gyengék oltalmazása ugyancsak az életünk természetes velejárója. A kis herceg alakjának és személyiségének megelevenedése a gyengédség, a segítőkészség és a szeretet érzését kelti fel bennünk.

S bár fájdalmas, szomorkás a történet zárlata, mégis a két főhősnek sikerül megvalósítania szándékát: hazatérnek - a kis herceg a bolygójára, a pilóta a bajtársai közé. Azonban más-más módon valósul meg hazatértük: a felnőtt pilóta a megjavított repülőgéppel, a kis hősnök pedig kilépve a helyi szabályok béklyójából; elveszíti testét. Vagyis az utazás kiemelkedő fontosságú eleme a visszatérés, a megérkezés is.

A kis herceg tragikus búcsúja után bájos szellemiségéből, őszinteségéből, barátságos viselkedéséből és hűségéből valami immár örökre a pilótával és velünk, olvasókkal marad. „Megszelídít” bennünket is az aranyhajú, csodálatos tünemény. E találkozás által csak gazdagodhatunk: megszületik bennünk a tartalmas emberi érzésekbe vetett hit reménye. Megtanuljuk, hogy a lelkünk ápolása nélkül üres és értelmetlen az életünk. A csillagok többé nem némák annak, aki barátot sejt mögöttük: milliónyi csengettyű hangján hallhatjuk majd a kis herceg kacagását - felébresztve bennünk az őszinte szeretet érzését - valahányszor a csillagos égre emeljük tekintetünket.

Az Idő, amit a rózsádra fordítottál...

Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg

Taracköziné Nemes Mónika

Talán sokak számára meglepő módon mesék is bekerültek a tizenkét „Nagy” közé. Antoine de Saint-Exupéry Kis herceg-e azonban nem a hagyományos értelemben vett gyermektörténet. Mese, amely rólunk és nekünk szól: felnőttekről – felnőtteknek. Mese, amely gyermeknyelven fogalmaz meg olyan igazságokat, amiket mi valahol elveszítettünk, vagy éppen elfelejtettünk. Ahhoz, hogy újra rátaláljunk, ki kell lépnünk a számok világából, s gyermeki nyíltsággal kell körül- és szembenéznünk. Mérei Ferenc gondolatai jutnak most eszembe: „Gyermekien látni annyi, mint önmagában látni: a legegyszerűbb dolgot is egyedi, egyszeri jelenségként, önmagában teljesnek.” Éppen ebben segít Exupéry, amikor visszahívja a „felnőtteket” a mese világába, hogy ott újra meglássák és felfedezzék életre hívásuk célját és értelmét. S vajon nem erről beszél-e maga Jézus, amikor így szól tanítványaihoz: „Bizony mondom néktek: aki nem úgy fogadja az Isten országát, mint egy kisgyermek, semmiképpen nem megy be abba” (Lk 18,17).

Kezünkbe véve a könyvet – a szó szoros értelmében – nem keresztyén művet olvashatunk. Nincs benne szó Istenről, megváltásról. A kor, amelyben született – a 30-as, 40-es évek Franciaországa – az egzisztencializmustól áthatott, a kezdődő világháborútól szenvedő korszak volt. S bár Exupéryt is egzisztencialista íróknak bélyegzik, számára Isten nem halott, hanem nagyon is él. Műveiben nem a Semmi, hanem a befogadó Isten és örökérvényű erkölcsi törvénye jelenik meg. A kis herceg meséjében megfogalmazott igazság nem filozófiák találmánya, hanem a filozófiákat gyártó embert megalkotó Isten gondolata. Üzenetével a Szentírás első lapjain találkozhatunk: az ember menthetetlenül „megszelídítésre” teremtett lény. Azaz arra, hogy kapcsolatot teremtsen a Teremtővel és a másikkal. Közösségben éljen, melynek a szeretet a fundamentuma. Az a szeretet, amely minőségi időt fordít a megismerésre, amely felelősséget vállal azért, akit megszelídített, s amely a szívével látja szerethetőnek a másikat, hiszen a láthatatlan nyílt meg előtte. A 110 nyelvre lefordított mese legismertebb mondatait sokan ismerik: „Jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.” S talán éppen ez a meséből idézett gondolat ébreszt fel bennünket annak megértésére, amit Sámuel könyvében olvashatunk: „Mert nem az a fon-

Szelíden dőlt el...

tos, amit lát az ember. Az ember azt nézi, ami a szeme előtt van, de az Úr azt nézi, ami a szívben van (1Sám 16,7). Újra meg kell tanulnunk a szívünkkel nézni, hogy meglássuk a lényegét. Ám hadd tegyem hozzá: jól csak „tisztá szívvel” lát az ember (Mt 5,8).

A könyvben egyszerűen megfogalmazott gondolatok aktualitása rendkívüli. Napjainkban értékvesztetté váltak a közösség, a felelősség, a hűség, az idő, a szeretet fogalmai, amelyek nélkül azonban – paradox módon – lehetetlen teljes értékű emberi életet élni. Aktuális, mert sokan a „saját kis bolygójukon” élnek, vagy éppen a Földön, emberek között, mégis magányosan. A mese mértékadó a humanizmus jegyében folyó önmegvalósítás zűrzavarában, amely olyannyira az egyén szabadságára, eredendő jóságára teszi a hangsúlyt, hogy időnként még a legszorosabb közösséget is átléphető akadálynak tartja. Olyan korban szólal meg, amikor félkész és kész termékekkel terített asztalok mellett foglalunk helyet, mert nincs időnk, s mert nem „divat” megküzdenni, megszenvedni semmiért.

Szeretettel ajánlom hát „A kis herceg”-et minden felnőtteknek, hogy e könyv forgatása közben megerősítsenek néhány elfeledett, megfakult igazságot. Azoknak, akik szeretnék végre a lényegét látni, s akik szeretnék megtalálni a bennük mélyen eltemetett gyermekit. Ajánlom különösen házaspároknak, hogy felfedezzék a kis herceggel együtt: lehet, hogy van még ötezer ugyanolyan rózsá, mint a tiéd, de „az idő, amit a rózsádra vesztegetél... az teszi olyan fontossá a rózsádat.”

Ez a mese nekünk szól. Legyen áldott a csend és az öröm, amit olvasása ajándékoz számunkra!

Szabó Magda: Abigél

Kercsmár Mónika

A magyarországi olvasóközönség által legsikeresebbnek ítélt 12 könyv között öt magyar szerző műve található meg, köztük Szabó Magda *Abigél* című regénye.

A sikerlista több kérdést is felvethet bennünk, hiszen egyáltalán nem tudhatjuk, milyen olvasói bázisra támaszkodik ez a felmérés. Nem tudjuk, hogy a szavazók között mennyi a diák és mennyi a felnőtt – mondjuk 20 éven felüli – olvasó. A TOP 12 közül ugyanis 8 (!) a gyermek- és/vagy ifjúsági irodalomtárgykörébe sorolható. Jelentheti ez azt, hogy az arányokat tekintve a felnőttek lényegesen kevesebb időt töltenek olvasással, mint a gyermekek? Szomorú lenne, ha ez így lenne. Hiszen tapasztalhatjuk, hogy évről évre szóvá teszi a pedagógusok, és merjük bevallani, a szülők jelentős hányada is: egyre kevesebbet olvasnak a gyerekek, folyton a televízió, újabban a számítógép előtt ülnek. Ráadásul napjainkban (noha a kérdés nem új keletű) divatos téma lett – a médiuumokban éppúgy, mint szakmai berkeken belül vagy akár iskolai versenyeken – a Gutenberg-galaxis jövőjét vitatni.

Szabó Magda regényével kapcsolatban érdekes volna azt is megtudni, hogy a diák szavazók hány százaléka olvasta a művet iskolai keretek közt pl. ajánlott olvasmányként, tanára buzdítására, és há-

nyan ismerték meg Abigélt és a Matula különleges, zárt világát először – esetleg kizárólag (?) – Garas Dezső, Szerencsi Éva, Piros Ildikó és Ruttkay Éva felejthetetlen alakításában. A mű sikerét ugyanis minden bizonnyal növelte, hogy az elmúlt években a Magyar Televízió több alkalommal is műsorára tűzte Zsurzs Éva nagy sikerű, rendkívül hiteles filmadaptációját.

A regény cselekménye 1943 őszén kezdődik, Budapesten, amikor egy szalonok csillogásához, francia nevelőnőhöz és a Sokorai Atala szabados szelleméhez szokott, elkényeztetett tizennégy éves diáklány, Vitay Georgina élete fordulóponthoz érkezik. A háborús helyzet egyre zavarosabbá, fenyegetőbbé válik. Tábournoki rangban lévő édesapja a katonai ellenállás egyik előkészítője, s életveszélyes vállalkozásának tudatában szeretné lányát a lehető legnagyobb biztonságba helyezni. Új iskolát keresett hát számára, ahová a legnagyobb titokban, nagy sietséggel viszi el, különösebb készülődésre, búcsúra időt sem hagyva neki.

Árkod, Kelet-Magyarország legősbibb iskolavárosa, a Matula püspökről elnevezett református leánynevelő intézet lesz Vitay Georgina új otthona. „Zömök, rideg, fehér. Pici ablakai vannak, vassal pántolt kapuja, az ablakain meg rács. Rettenetesen régi hely

lehet, és nem is olyan, mint egy iskola. Máshoz hasonlít. Leginkább olyan, mint egy erőd” – ezek Gina első benyomásai. „...itt a fehér valahogy fehérebb, mint máshol, ... a karcsú, fűrge és zsúfolt Pest után itt minden köpcös, tágas és üres, a folyosókon semmi dísz, csak némi virág, a falakon aranybetűs bibliai idézetek sora fekete kartonokon. ... az igazgatói iroda bejárata felett óriási címer függött, az is zömök volt, és nyilván csak azért nem fekete vagy fehér, mert

Ünneplőben

egy címer mégsem állhat csak ebből a két színből. Arany háttér előtt két kéz kulcsolódott imára a pajzson, valami zsoltár vagy biblia körül, és a kezek fölött félkörben szavak futottak végig: Non est currentis. Gina elég jól tudott latinul, ... de nem tudta lefordítani, amit látott.”

A fenti idézetből jól látható, hogy a kislány számára mennyire idegen és rideg ez a környezet. Börtönnek látja, érthetetlen és ismeretlen világnak. Nem véletlen, hogy nem érti az idézetet sem, mint ahogy később nem érti új környezetének szokásait, és még jó ideig azt sem, mi történik vele. Akárcsak Ottlik Géza Iskola a határon című regényének egyik főhőse, Bébé.

Mind a magyar mind a világirodalomban regények sorában találkozunk az iskola motívumával. Említhetjük Goethét, Musilt, vagy Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálíg című regényét. Az Abigélben megjelenő iskola azonban merőben eltér az előbb említett regények bármelyikének iskolaképétől. Még hozzá azért, mert ez keresztyén iskola. A Matula tanárai tudják, hogy maguk is tanítványok, még hozzá Krisztus tanítványai. Szigorúságuk nem lehet öncélú, és következetességük sem válhat kegyetlenséggé, mert nemcsak tanítványaikkal szemben támasztanak magas elvárásokat, hanem maguk is szigorú erkölcsi mérce szerint igyekeznek élni – még ha ez nem is sikerül nekik mindig. Ebben az iskolában is vannak hagyományok, ilyenek például Horn Mici uzsonnái – amelyeken részt venni természetesen csak a felsősök kiváltsága –, a csodatévő Abigél legendája vagy a férjhez menetel. Azonban a hatalmaskodás, az alsóbb évfolyamos tanulók megalázása vagy a gyengék kihasználása szóba sem jöhet. A felsőbb évesek itt inkább segítik a fiatalabbakat, és tanácsokkal látják el őket. Az iskola nehéz, a követelmények magasak, a tanárok, sőt a teljes személyzet is megvesztegethetetlen. S bár egyenruhájukat nevetségesnek érzik, s az állami iskolások szent hurkáknak csúfolják őket, mégis büszkék arra, hogy ide járhatnak. Az Intézethez tartozásukat egyfajta kiváltsággá élik meg. Ez az iskola – akárcsak a Matula mintájául szolgáló debreceni Dóczy Intézet, Szabó Magda iskolája – valóban az életre készít fel. Aki ezt kijárja, az egyrészt életre szóló társakra lelt, másrészt az évek során beléivódott keresztyén erkölcsi alapelvek révén olyan belső tartásra, önuralomra és alázatra tesz szert, hogy bármely élethelyzetben összeroppanás nélkül meg tud állni.

Az elbeszélő mindvégig úgy láttatja velük az eseményeket, ahogyan az Gina tudatán, érzelmein át-sűrődik. A történetbefogadó így maga is csak annyit érzékel belőlük, amennyit egy tizennégy éves kislány felfog és megérteni képes. Ezért aztán mi sem spórolhatjuk meg Gina tévedéseit. Ha ő félreismer egy-egy szereplőt, félreért vagy nem ért meg helyzeteket, mi sem lehetünk sokkal okosabbak nála. Illetve mégis. Mert az elbeszélő olykor mégis maga mellé emeli a befogadót. Retrospektív elbeszélői közlések közbeiktatásával időbeli távolságot teremt befogadó és szereplő, a regényidő és a befogadás ideje között. Megvilágít homályos részleteket, előre vetít későbbi eseményeket, megfogalmaz olyan változásokat, amelyeket Gina életkoránál fogva nem fogalmazhat meg a regény idején belül: „Sok-sok év múlva, amikor mindaz, ami az erődben történt, múlt volt már, háborús emlék, történelem, ... úgy emlékezett arra a légvédelmi gyakorlat éjszakájára következő időszakra, mint élete legszebb idejére. ... egyszer csak azon kapta magát, hogy ... az iskola fekete-fehérsége nem riasztja már, alacsony ívei alatt békésen alszik.” Vagyis a felnőtt időnként visszaemlékezik, és egyúttal felülvizsgálja, átértékeli a hajdani gyermek gondolatait. Ám ez a felnőtt nem Gina. Valaki, aki kívülről nézi őt. Ismeri érzéseit, gondolatait, tévedéseit és terheit. Szereti őt, és mindentudó bölcsességgel igazítja helyükre a szálakat, amiket a kamasz lányban és a világban dülő háború összekuszált.

Mint fejlődésregény, a mű végigvezet minket Vitay Georgina felnőtté válásának állomásain. De vajon érdemes-e siettetni azt, aminek úgy is eljön az ideje egyszer, s mit is jelent felnőttnek lenni? Az iskolában, amely felnőtté érésének színtere, kemény próbák várnak rá: először is önmagával kell megbirkóznia. Meg kell tanulnia alkalmazkodni és engedelmessé válni. E folyamat első állomásaként magára kell öltenie az iskolához tartozást jelképező egyenruhát. Az elkényeztetett, nagyvilági életet élő kislány egy csapásra olyanná válik, mint a többi intézeti lány. Az otthonról hozott finom, illatos holmik, retikül helyett durva házi szappant és tarisznyát kap, az iskolai egyenruhához otromba cipőt. Mintha egy szertartás tanúi lennénk. Látjuk, amint Gina nyakába akasztja szekrénye kulcsát, s végül hagyja, hisz nem tehet mást, hogy Zsuzsanna két copfba fonja divatos angol fűrtjeit. Látszatra a felismerhetetlenségig beleolvad ebbe az idegen világba: „Elnyeltek mindenestül. Ez már nem is én vagyok” – gondolja kétségbeesetten.

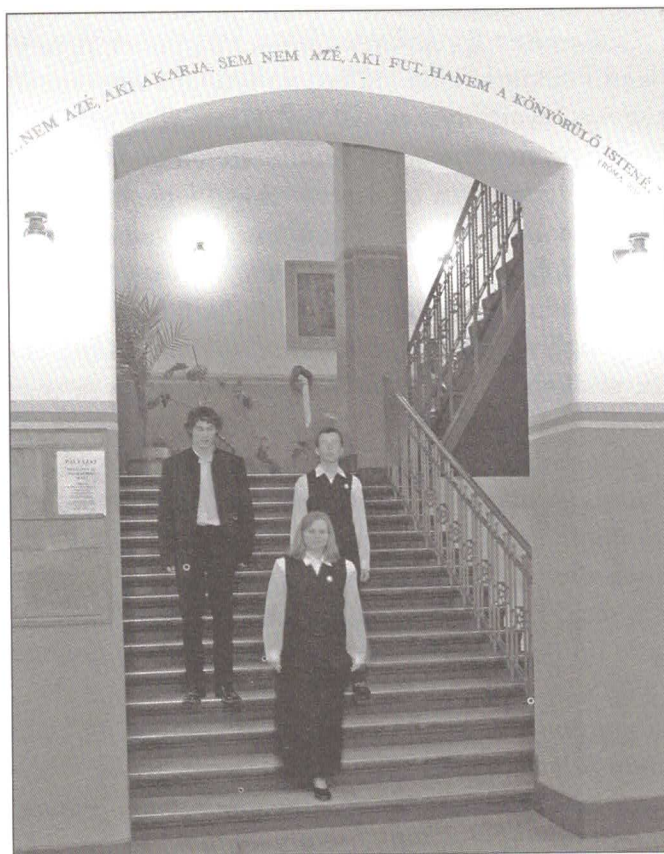
A következő lépés, ha lehet, még nehezebb. Gina a leendő osztálytársait, furcsa szokásaikat, az Abigél körüli mendemondákat gyerekesnek, egyenesen nevetségesnek találja. Lenézi őket, nem akar velük közösséget vállalni. Ráadásul megszokta, hogy felnőttek között él, hogy apja mindig, mindent megbeszél vele, ezért azt hiszi, ő is felnőtt már, s ennek megfelelően felnőtt bánásmódot igényel, és saját maga akar dönteni a sorsa felől. Azonban ez most először nem így történik. Könnyebb lenne, ha legalább értené, miért van itt, miért ez a szigor, ezt a jellegtelen, személytelen egyformaságot miért kell elviselnie. De ilyen körülmények között nem akar engedelmessé válni, és alkalmazkodni sem akar. Lázad. Szembefordul osztálytársaival is, s így végképp magára marad az intézet íratlan törvényeinek útvesztőjében. De nemcsak nem akar, nem is képes engedelmessé válni, mert amit Zsuzsanna mond: „Meg kell tanulnod, hogy az ember nem kérdez, anélkül engedelmeskedik” – a gyermekkor sajátja. A kamaszkorú Gina viszont valóban nem gyermek már. Ezért szüksége van a józan belátásra ahhoz, hogy alávesse magát apa akaratának.

Ennek azonban ára van. Hiszen amikor megtudja apjától, miért is kellett őt Árkodra hoznia, felnőtt gondok szakadnak rá. Ettől a perctől kezdve tetteivel, szavaival, döntéseivel már nem csak önmaga fölött rendelkezik, hanem tudnia kell, mások sorsát is a kezében tartja. És Gina, a makacs, a minden áron szökni akaró Gina e súlyos titok birtokában már képes elviselni sérelmeket, megaláztatásokat, sőt belátja tévedését, és bocsánatot kér társaitól. Gina végre elfogadja a neki kirendelt helyet és szerepet. S mindezek fölött, ráadásul megadatik neki, hogy örömet lelje az intézeti életben. Felnőtt teherrel a vállán egyszerre megérti, milyen jó is gyermeknek lenni. „... felismerte, hogy – immár nem magára hagyva, hanem társak, barátok közt – lélegzetelállítóan izgalmas a tilalmak erdejében élni. Mint az éhes, fiatal rókáknak, folyton résen kellett lenniök, hogy a szabályok, az örök ellenőrzés ellenére is csak kicsikarjanak maguknak egy cseppnyi örömet... Most jött rá, mennyivel nagyobb élmény a jó, ha küzdeni kell érte; mekkora erő úgy élni, mint egy hegymászó csapatnak, az osztályt láthatatlanul egymáshoz rögzítő kötél biztonságában, együtt érezni boldogságot, bánatot, együtt izgulni, reménykedni, várni, és segíteni annak a másiknak, aki bajban van.”

A felnőtté válás útján rá váró legnagyobb próbatétel azonban még hátra van. Ez pedig az igazság-

hazugság, látszat és valóság megkülönböztetésének képessége, ami nem zárul le a gyermekkorral, a felnőtt Zsuzsannának is még tanulnia kell. „Mikor gyermek voltam, úgy ítéltém, mint gyermek. Mikor pedig férfivá lettem, elhagytam a gyermekhez illő dolgokat. Most tükör által, homályosan látok, akkor pedig színről színre” – visszhangozhatnak bennünk Pál apostol szavai.

Ginának, miután sikeresen megvívta harcát önmagával, megtanulta elfogadni társait és körülményeit, még meg kell küzdenie Kőnig tanár úr elleni ellenszenvével. Kőnig nem más, mint egy suta, gyámlotalan, szemüvege mögül hunyorgó, az egész iskola, olykor úgy tűnik, még a nevelőtestület szemében is gyengének, hóbortosnak tartott latintanár. Senki sem becsüli, mert elnéző, jóságos, megbocsátó. Jóhiszemű és közvetlen a tanítványaival, ha észreveszi, hogy valaki puskázik, zavarában elfordul, és olyan vajszívű, hogy képes az óra elején adott osztályzatot óra végén kiradírozni. Viselkedése, egész lényé annyira eltér a Matulában megszokottaktól, hogy nem csoda, ha a fegyelemhez, szigorhoz szokott lányok nem tisztelik, és ha csak lehet, borsot törnek az orra alá vagy kinevetik. Mindenben ellenkezője az osztály által rajongásig szeretett fiatal ta-

Non est currentis...

nárnak, a jóképű, határozott, és bárkit szemrebbetés nélkül sarokba állítani képes Kalmár Péternek. Gináék szemében ő a férfiaság mintaképe, igazi hős, aki azonnal tudja, mit kell cselekedni, ha Zsuzsanna testvér elesik, vagy ha az árkodi ellenálló meg akarja zavarni a közhangulatot, és hamis hírekkel próbál a lakosságban félelmet kelteni

Tudjuk, hogy Kőnig sosem válhat a kamasz lányok csodálatának tárgyává, mert csodálni csak hősokeket, lovagokat lehet, olyanokat, mint Kalmár Péter. Azonban a felnőtt embernek nincs szüksége efféle példaképekre, ahogy Zsuzsannának sem. Ő tudja, hogy a bántásokat elviselni, a sértéseket nem megtorolni, hanem megbocsátani és valódi szeretettel fordulni a gyermek felé, aki meg gondolatlanságában sok hibát elkövet: ez az igazi hősiesség. Nagyobb bármiféle férfias felháborodásnál. Ezért választja Zsuzsanna Kőniget, s döntése ezért érthetetlen növényékei számára. Az ő mélyre látó tekintete felismeri, hogy a vastag keretes szemüvege mögül előhunyorogó ember szívében micsoda mérhetetlen nagy szeretet rejtőzik. Olyan szeretet, amely képes életre kelteni a Horn Mici által kitalált Abigélt. Ám noha Zsuzsanna régóta sejt, hogy ő rejtőzik a szobor mögött, a férfi érzéseit illetően ő is látszat szerint ítél. Kőnig igazi arcát mind Gina, mind a prefekta majd csak a regény utolsó lapjain ismerik meg. Csodálatos, nem várt, hihetetlen és mégis teljes igazságként, színről színre.

A felnőtté válás útvesztőinek bemutatásán túl a regény felteszi a kérdést, hogy a sarkából kifordulni készülő világ viharai között hogyan maradhat hű az ember tanult eszméihez, önmagához, végső soron hitéhez és Istenhez. Mit tehet az emberi élet, az emberi méltóság védelmében? Tehet-e egyáltalán valamit, vagy csak tétlenül nézi, és értetlenül elszenved, ami történik. A regény kiemelkedő alakjai mind – s ez alól, láttuk, a kis Vitay sem kivétel – olyan határhelyzetben élnek, vagy olyan válaszut elé kerülnek, amelyben következetességük, szeretetük, hűségük, hitük tétetik próbára.

Zsuzsanna testvér ebből a szempontból az egyik legérdekesebb alakja a regénynek. Kezdetben úgy érezhetjük, ő a keresztyén női eszmény megtestesítője. Szépsége, nőiessége puritán egyszerűséggel és alázattal párosul. Mozdulatai, arcvonásai mindig fegyelmezettek. Az előírásokhoz, rendszabályokhoz szigorúan ragaszkodik, nem ismeri a kivételezést. Mégis érezzük, rövid, minden feleslegesét nélkülöző szavaiban azért ott a szeretet, a megértés, az együtt-

érzés is, amit azonban nem illik kimutatni. Ám amikor Kőnig, akit Zsuzsanna mérhetetlenül tisztel (és szeret), Gina hibáján kívül, mégis miatta, megalázó helyzetbe kerül az osztály és a püspök előtt, Zsuzsanna, amit önmagáért nem tenne meg soha, „bosszút áll” a Kőnigen esett sérelemért az egész osztályon. Zsuzsanna fegyelmezettsége és következetes szigora a mindig szeretetre éhes Gina számára elviselhetetlenül rideg távolságtartássá válik. Kiderül, hogy a testvér erkölcsi elvárásai egy tizennégy éves gyermek számára teljesíthetetlenül magasak. Sőt végül maga is kénytelen elveivel ellentétesen cselekedni. Hazudnia kell, hogy Kőniget, és az intézetből megszökő, diakonissza-jelmezben reszkető Ginát el ne árulja „az árkodi ellenállót” üldöző katonáknak.

Horn Mici, aki az intézeti lányok szemében a szemtelen lázadó, a szabályokat semmibe vevő magatartása miatt vált híressé, minden hóbortja, gyerekesége, és fegyelmeztelensége ellenére is sokkal felnőttébbnek bizonyul Zsuzsannánál. Ő nem akar tökéletes lenni, mert tudja, hogy az ember nem képes erre. Elfogadja önmagát, környezetét, még a mogorva Tormát is olyannak, amilyen. Mert szereti őket. Szereti a Matulát is, kamaszkora küzdelmeinek színhelyét, de még emlékszik rá, milyen nehéz matulásnak lenni. Ez az emlékező és elfogadó szeretet teszi számára lehetővé, hogy mégis változtasson rajta – amennyire lehet. Így tud a Matula fekete-fehér szigorú világába színt, életet, játékos pezsgést vinni. Így válhat Abigél segítőtársává is, mint aki megtanulta már, amivel Zsuzsanna most találkozik életében először, hogy a hazugság olykor életet menthet.

Torma Gedeon, a Matula igazgatója olyan ember, akitől csípős, kellemetlen modora miatt félnek a lányok, mégis egyedül ő alkalmas arra, hogy Ginát megvédje. Ő a biztosítéka annak, hogy a Matula a maga zárt, fekete-fehér szigorával a háború mindent és mindenkit magával sodró világában egy ideig biztos menedék maradjon a Vitayk, a Bánkik, de még a Zsuzsannák számára is. A könyörtelenségig következetes és (valljuk be) néha teljesen gyermekidegennek mutakozó Torma megdöbbentő lelkierőről tesz tanúbizonyságot, amikor Kuncz Feri semmilyen fenyegetésére nem hajlandó Ginát elengedni az intézetből. Annak ellenére sem, hogy – mint mondja – ő volna a legboldogabb, ha kiadhatná a lányt, mert ennél „kellemetlenebb és fékezhetetlenebb” tanuló még életében nem látott. Alakjában felragyog előtünk az Isten hatalma alá vetett ember. Egy olyan

Hagyomány és közösség

emberé, aki nemcsak megvesztegethetetlen, megfélemlíthetetlen is. Pedig nem hős. Bátorságát abból a hitből meríti, hogy tudja, tetteivel elsősorban és egyedül Isten előtt kell majd elszámolnia. Tudja, a Vitay tábornoknak tett ígéretét nem szegheti meg akkor sem, ha emiatt a város, sőt az ország katonai parancsnokságával kell szembeszegülnie. Felelőssége teljes tudatában mondja a Vitay Georgina kiadatási parancsát lobogtató Kuncz hadnagynak: „Csakhogy az ön parancsa nekem nem parancs. Az én látható főhatóságom az árkodi püspök, meg a vallás-és közoktatásügyi miniszter, a láthatatlan meg, aki ígéreteimet számon tartja, a megváltó Krisztus.”

A szereplők tehát olyan magatartásmintákat képviselnek, amelyekben az író példát állít elénk. Lehetséges utakat mutat meg, s ezek az életutak és élethelyzetek igazolják az igazgatói iroda fölött olvasható bibliai szavakat: Non est currentis. Nem azé, aki fut. Mert bár minden erőlködés hiábavaló, ha a magunk állította mérce szerint könnyűnek találtatunk is, Isten könyörületében bízhatunk, és megtapasztalhatjuk, hogy az Ő erőterében a világi hatalmak tehetetlenek.

Végül érdemes kitérni két olyan jelenségre, ami a regényt a példázatosság irányába mozdítja el. Az egyik a regénytér, a másik pedig a cím.

A mű folyamán folyton visszatérő fordulat az intézet „zártága, erőd jellege”. A fal, a vaspántos kapu, a szigorú őr, az épület színeiben és formáiban is sajá-

tos jellege tökéletesen elhatárolja ezt a teret a körülötte lévő világi környezettől. De nem azért, hogy börtön legyen. Az erőd itt a szó legnemesebb értelmében menedék, „erős vár”. A két világot egymástól elválasztó kerítés, fal azt az érzetet kelti, hogy nem létezik közöttük valódi találkozási pont. Nem véletlen, hogy Kuncz Feri először titokban, egy kis kapun keresztül próbál belépni, s végül mégis csak nagyon nehezen, parancsok és engedélyek birtokában léphet be ide. Azt a másik világot képviseli,

amely erőszakon, cselszövéseken és áruláson át akarja érvényesíteni hatalmát.

A „kint” és a „bent” értékrendbeli különbséget is jelent. Ezért van, hogy Gina, aki otthonosan mozog odakinn, sutának, ügyetlennek érzi magát a Matulában, és sokáig tart, míg elsajátítja magatartásformáit. Csak miután már sajátjának érzi, és elfogadja, sikerülhet neki. A gyermekek, akik még nehezen igazodnak el a valódi és álértékek között, nem is léphetnek ki innen, csak felnőtt kísérettel.

A cím egy nevet takar, ami azonban szokatlan módon nem a főszereplő neve, hanem egy szoboré. Ez a szobor a kert végében áll. Egy karcsú nőalak, aki kezében korsót tart, s akinek a Matulában csodatévő erőt tulajdonítanak. Közismert, hogy valamikor Horn Mici találta ki, de működését és kilétét homály fedi. Gina kezdetben nem is hisz benne, gyerekes babonaságnak tartja az Abigélről terjedő történeteket. Első szökési kísérlete után azonban megtapasztalja ő is, hogy igaz, amiről a lányok sugdolóznak. Ettől kezdve egyre fontosabb kérdéssé válik számára, hogy kiderítse, kicsoda Abigél. Különösen azután, hogy amikor másodszor is majdnem megszökik az intézetből – most már ugyan nem önszántából, hanem mert Kuncz Feri megtéveszti – megtudja, hogy Abigélt még apja is ismeri. Őt kérte meg, hogy távollétében vigyázzon Ginára: „Hogy mit tégy ezentúl, én szabom meg, s amit üzenek, az olyan mintha az apád parancsolta volna. Ne mocsanj, ne

töprengj, vigyázok rád. Maradj békén, míg újra halasz rólam.” Ekkor az olvasó már számos jelből sejtetheti, hogy Kőnig rejtőzik a szobor mögött, de Ginával együtt ő is meg-megtéved, új jelölteket véve föl a listára. A regény kezd egy izgalmas krimihez hasonlítani, amelyben azonban nem egy gyilkost, épp ellenkezőleg, egy „őrangyalt” próbálunk leleplezni. Valakit, aki tudja, hogy nehéz a tilalmak és szabályok erdejében gyermeknek lenni, aki tisztában van vele, hogy a Matula kívánalmi néha meghaladják a fiatal lányok erejét, és segít, mikor igazán szükség van rá. Felmerülhet a kérdés, hogy fontos-e igazán, ki bújjik elő Abigél szobra mögül: Kőnig, vagy Horn Mici, vagy valaki más. Fontos, de valójában csak másodlagos. Az igazán lényeges a felismerés maga.

Az, hogy a szobor „él”. És nem néhány babonás iskolás lány maga alkotta bálványa. „Lehunyta a szemét. ... mintha az igazság, amely végre a tudatáig fénylett, olyan vakító volna, hogy nem bírná elviselni szabad szemmel.” Az elbeszélő itt kivételesen egyes szám első személyre váltva tolmácsolja Gina gondolatait: „Nem tudtam, hogy nem vagyok egyedül, hogy valaki törődik velem, hogy megment, hogy vigyáz rám, ha nem sejttem is, ha nem is kérem, ha kértelkedem benne, akkor is.” Amikor a regény főszeplője eljut erre a felismerésre, még útja kezdetén van. De ez ad majd neki erőt és bátorságot a továbbiakban, hogy megtegye az előtte álló lépéseket, és képessé váljon immár a Matula védelmet nyújtó falain kívül is megállni a helyét.

Szabó Magda: Abigél

Bodnár Péter

Egy érdekes és igen izgalmas könyvet vehet kezébe az olvasó Szabó Magda író nő jóvoltából. Még azok számára is élvezetes olvasmány lehet, akik a televízió képernyőjén láthatták a regény Zsurzs Éva által rendezett filmváltozatát.

A történet a II. világháború idején játszódik Árkodon, egy református leánygimnáziumban.

Az őszi kollégium falai között lejátszódó események egyszerre rajzolják meg a szigorú, kálvinista kollégiumi élet mindennapjait és a diákok-tanárok színes jellemvonásait.

Ha valaki felületesen olvassa végig a regényt, nem lát mást, mint rigorózus iskolai rendet, és az ettől szenvedő fiatal életeteket. Olyan napi küzdelmeket, amelyekből az iskola látszólagosan győztesen, a diákok pedig lelkileg „betörve” jöhetnek ki.

A műben azonban sokkal többről van szó.

A tanárok között megjelenik Kalmár, a jóképű fiatalember, akiért mindenki rajong. Ő azonban jellemében inkább a tisztességtelen Kuncz Ferihez, Gina reménységbeli jövőbelijéhez hasonlít. A háborút dicsőíti, az ellenállást a legnagyobb mértékben elítéli.

Ott van a gimnázium igazgatója, aki fekete külsejével és modorával tiszteletet és tekintélyt parancsol, de kiderül, hogy a fekete külső mögött igen jó szándékú és érző szív lakik. Jóllehet nem tudja, és

sokszor nem is akarja kimutatni a szeretetét, alapjában véve mégis ott van ez az érzés benne, még a bűntetéseik kiszabásakor is.

Zsuzsanna - aki Gina mellett az egyik főalakja a történetnek – igazán komolyan veszi hivatását. Bár a

Az erőd

szigorúságával igyekszik az iskola „szellemének” a legmesszebbmenőkig megfelelni, mégis ő tanúskodik leginkább arról, amit Jézus Krisztus maga is képviselt.

Becsületessége, lelki tisztasága mindvégig megmarad, még ha a végén „pia fraus” – a kislány és Kőnig tanár úr életének érdekében képes is arra, hogy az igazságot elhajlítsa.

Különösen pozitívan értékelendő, ahogyan fellép a babonás szokások ellen (András napi jóslás).

Ott van Abigél (kár hogy a diákok nagyobb bizalommal fordulnak felé, mint ahhoz, aki a névadójának, a bibliai Abigélnek az Istene volt.)

A diákokon – jöllehet egyházi iskolában és keresztyén szellemben nevelkednek, és rendszeresen részt vesznek az istentiszteleti alkalmakon –, alig látzik meg a tőlük elvárható bibliás szellemiség. Az intézetben farkastörvény uralkodik. Ginát is csak akkor tudják el- és befogadni, amikor a légiriadó gyakorlat közben az óvóhelyen Gina – hogy elkerülje a további, számára kellemetlen helyzetet – bocsánatot kér tőlük. Ezután megváltozik minden.

Lelkészként szomorúan konstatáltam, hogy milyen kevés „haszna” van az idős lelkész által tartott számtalan prédikációnak. Gina a legtöbbször még oda sem figyel, vagy egyszerűen el sem jut a tudatáig az, ami az alkalmakon elhangzik. Szomorú az is, hogy a gyermekek Igével való kapcsolata kimerül csupán a lexikális tudásuk gyarapításában.

Önkéntelenül is felmerült bennem a kérdés, hogy vajon ma mennyivel „hatásosabbak” a hittanórák, vagy az ifjúsági istentiszteletek.

Mivel nem koedukált osztályról van szó, a fiú-lány kapcsolat, a szerelem inkább csak a vágy, az álmodozás, és a sóvárgás szintjén marad meg. De ez olyan, mint amikor valaki egy labdát lenyom egy medence aljára, és a víz mindig a felszínre hozza azt.

A kollégium – ami a könyvben többször „erőd” név alatt szerepel – egyszerre lesz börtön és menedék a lányok számára. Amit Gina hosszú hónapokon keresztül tömlöcnek érzett, az, amikor már keresik, egyszerre csak biztonságos erődé válik, amelyiknek még a pincéjébe is kész lenne magát becsukatni a gombák társaságába.

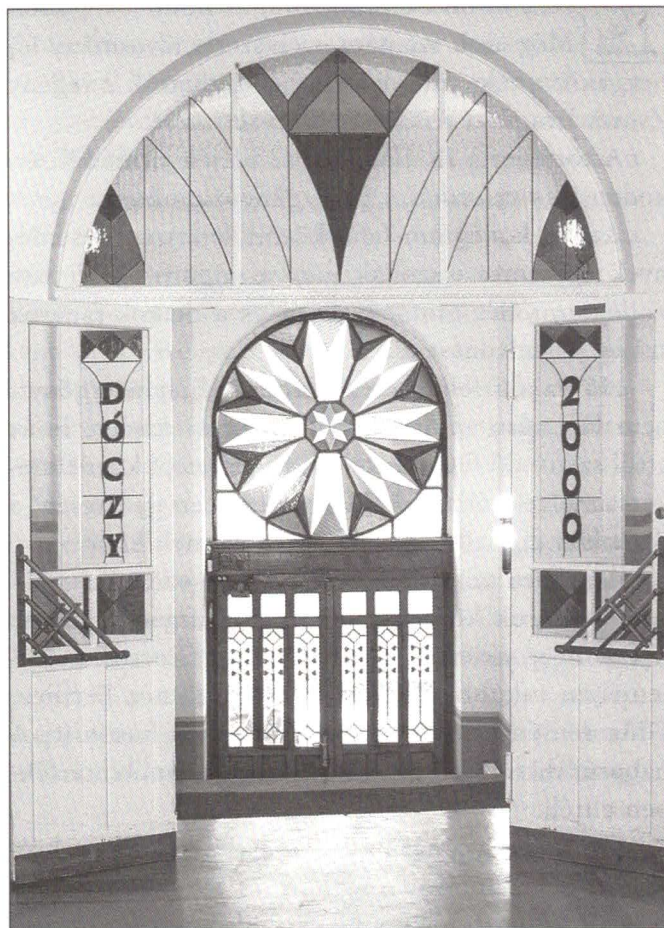
Képletes kifejezése ez annak, ami egyébként is végbemeget a felnőtté válás során ill. azután. A kellemetlen emlékek is megszépülnek, és a lázadó, az iskola törvényeinek a nyugét sokszor levetni akaró diák, felnőve kezdi megérteni, hogy mindaz, ami akkor számára elfogadhatatlan volt, elsősorban az ő érdekében történt.

De vajon nem így vagyunk-e sokszor az Isten akaratával is?! Zúgolódunk, amikor úgy érezzük, hogy a keze reánk nehezedik, végül pedig, amikor megnyílik a szemünk a látásra, hálásak vagyunk mindazokért az Istennek.

Csodálatos kép, ahogyan Gina barátokra lel azokban a lányokban, akiket korábban annyira utált. Különösen mély szálak fűzik Tormához, a „sorstársához”.

Sok olyan hasznos epizód van a műben, ami mai tanároknak és diákoknak is megszívlelendő: a munka hasznos és nevelő hatása (kocsz-lapátolás, őszi munka a gyümölcsösben), az igazgató úr maga is ténylegesen részt vesz a fizikai munkában, Zsuzsanna oktatása: „az értelmetlen költekezés csak pillanatokra szerezhet örömet, utóbb megvan a böjtje”, a vasárnap megszentelése pihenéssel, az intézet csak biztonságot ad, de nem meleget stb.

Hiszem, hogy nemcsak Gina számára lett olyan emlék a Matula, melyet soha sem felejtett el, hanem azzá lehet minden olvasó számára is, aki (akár felnőttként is) gyermeki lélekkel olvassa végig ezt a csodálatos könyvet.

Kint vagy bent ragyog?

Fekete István: Túskevár

Kutassy Zsolt

Fekete István talán a legnépszerűbb ifjúsági írónak nevezhető. Bizony nem véletlenül, hiszen művei pontosan az olyan korban élő gyermekeknek fontosak, akik elindultak a külvilág és önmaguk fölfedezésére és a természet világához is szeretnének közel kerülni, azt megismerni. Egyre többször hall, olvas kalandos történetekről, számára mindig is az új megismerése a legizgalmasabb. Élen járnak ebben a fiúk, nem véletlen hát, hogy ebben a regényben Tutajos és Bütyök, két serdülő ifjanc veszi föl a történet fonalát és kezdenek a szívükhöz beszélni már a legelső lapokon.

Azt vesszük észre, hogy Fekete István igen elfogult hőseivel. A balul sikerült matekóra leírásán olyan erősen érződnek személyes élmények, hogy nem hisszük el, hogy mindez nem az íróval történt meg valamikor. Kengyel és a diákok szavai annyira magától értetődőek, hogy nem is gondoljuk, hogy mást lehetett volna írni helyettük. Ennél a pontnál máris felfedezhetjük Fekete István egyik legjellegzetesebb írói erényét: a teljes pózitalanságot, a keresetlen egyszerűséget, amely azonban nem azonos a felületességgel. Néhány laza ecsetvonással és a szituációk pontos ábrázolásával olyan tökéletesen ábrázolja gondolatait és szándékait, hogy a lélegzetünk is eláll. A „guberálás” jelenetet – amelyben az osztályzatokon vándorolnak végig a fiúk a sportújsággal – megszakítja Kengyel, aki a menyasszonyával lép be az osztályterembe. Ez azért zseniális fogás, mert egyrészt fenntartja az izgalmat – mi lehet az indexben? – másrészt elhelyez egy újabb szálát a térképen, amelynek vége már a Téli berekben, a Túskevár folytatásában található meg.

A jutalom – a nyári utazás – nem mindenkit tölt el egyforma örömmel. Az elkényeztetett városi ifjú örül a kimozdulás lehetőségének, de Piri mamáék aggódása majdnem tönkreteszi a kezdődő nyaralást. Nagyszerű áthidalást jelent itt István bácsi megjelelése, akinek határozott – és hangos – fellépése mindig eloszlatja a kételyeket. István bácsi az író szócsöveként a vidéki élet világosságát, egyszerűségét, tisztaságát hangsúlyozza a kétségbeejtően tunya városi életmóddal szemben. Később látni fogjuk, hogy a regény folyamán mintegy bölcs összefoglalásokként, István bácsi személye föl-fölbukkan majd jelentős pontokon.

A vízi világ első látványa, az élmények egy mondatot idéznek elő Tutajos fejében: „Látja, Ladó, a valóság is lehet olyan szép – sőt szebb! – mint a hazug ábránd.” Talán ekkor érti meg először, hogy akadnak majd olyan meglepetések, amelyek sokszorosán fölül fogják múlni mindazokat a meséket, amelyeket a többiek előtt igazolásképpen, pózolóképpen szerkesztett egy valaha volt kis tutajútról, amely időközben kalandtúrává nőtte ki magát. Az író ennél a pontnál is, mint az emberi lélek nagy ismerője, úgy igazítja helyre Tutajos túlzott mesélőkedvét, mint egy nagypapa az unokáját.

Szemléletes párbeszéd, élvezetes, hangulatos leírások tarkítják a művet. Akik olvasták Fekete István novelláit is, azoknak nem ismeretlen az egyenes tekintetű, bölcs parasztember és az istenáldotta természet együttélésének csodálatos képei. Az életre kelt apróságok és nagyvadak olyan tulajdonságokkal vannak felruházva, hogy szinte második szereplőgárdáját alkotják a regénynek. A túskevári nyár képei azonban elsősorban egy tankönyv ábrái. Következtesen és szigorúan vezet végig a két ifjút a felnőtté válás első lépésein.

Mit is jelent ebben az esetben a felnőtté válás? Az önálló döntések megtanulása – horgászás-vadászat közben, kunyhólesen. A felelősség vállalása, a becsületesség megtanulása (lásd: szivarlopási jelenet István bácsi házában), a fölösleges és az elégséges közötti különbségek megtalálása (egy idő után mindenki szó nélkül tudja a dolgát a berekben). Mindezeket, mint valami keleti bölcsmondás-gyűjteményben, példázatszerű események során mondja el Fekete István.

A közös élmények és az egyszerű körülmények lehamozzák a nyegle fiúkról minden kényes szavukat, tettüket.

Matula bácsi alakja pedig a példaadó Mester élményét adja vissza: mindent együtt tesz tanítványaival, velük együtt él, tanácsainak súlyát ő maga is hordja, így a fiúk észrevétlenül is a szavakkal egybefüggő élet és cselekedetek élményeivel lesznek gazdagabbak. A Mester követendő és követhető. Ez pedig homlokegyenest ellenkezik mindazzal, amit a városban eddig tanultak: Piri mamáék mindent megtettek helyettük, itt pedig cselekedeteiknek javarészt meg is ízlelhetik gyümölcsét. Mindezzel együtt nagyon szépen érzékelhető a fiúk lelki-szellemi fejlődése a kalandok során, s egyikük még az első szerelmet is átéli az aratásnál segítkezve.

A két fiú különböző lelki felépítése és reakciói hasznosan egészítik ki egymást, így nem meglepő, hogy egyetlen percig sem kétséges az a barátság, ami összeköti őket. A regény egyik tetőpont-jelenete, a jeges vihar a nádasban, a bajban összekovácsolódott fiatalokat mutatja be nagyon rokonszenves módon – hogy azután a felgyógyulás idejét is felhasználhassa az író arra, hogy részt vehessünk Bütyök szíve első megmozdulásaiban.

A regény nyelvezete sokrétűen felrakott, magával ragadó. A párbeszédnek szinte forgatókönyvbe illően színezik a narrációt, erre rögtön például szolgálhat a nyitójelenet. Kengyel feletetés közben végigszalad néhány néven az osztálynaplóból, és ezzel a „seregszemle” követelményeinek máris eleget tett az író. A reakciók, a mozdulatok és a párbeszédnek színes kifejezésvilágára jó példa az első oldal néhány sora: „A számtantanár tovább nézte a naplót, a naplónak azt az oldalát, ahol az Acéltól Ernyeiig következő egyének lapultak, egyrészt a naplóban, másrészt szétszórva a teremben. Hosszan nézte, s ezzel szinte pattanásig húzta újra azokat a láthatatlan szálakat, amelyek az első oldalon tartózkodó neveket és az élő tulajdonosokat nagyon is valóságosan összekötötték.”

Megfigyelhetjük, hogy milyen kevés szó útján, igazán nem bő lére eresztett ábrázolással mennyi mindent tudhatunk meg ezekből a mondatokból. Fekete István hangulatteremtő ereje nemcsak rendkívül nagy szókincsében rejlik, hanem abban is, hogy szavait, kifejezéseit mindig a megfelelő helyen, nagy pontossággal helyezi el. Érdemes az előbbi példában a „tartózkodó” szóra utalnom: kissé hivatalos ízével éppen azzal ér el ellenállhatatlanul jó hatást, hogy nem feltétlenül való ide, kilóg a sorból. Ez a technika, amely az író nagy műveltségéből és nyelvismeretéből egyenesen következik, végighúzódik minden könyvén, de a Tüskeváron kívül csak a Téli berekben lehet folyamatosan mosollyal olvasni Fekete István mondatait. Emlékezzünk ilyen félmondatokra: „Tutajos vértanúként ült le az aludt tej mellé” (az István bácsinál történt titkos szivarozást követő gyomorrontás után), vagy a váratlanul felbukkanó régies figura etymológicára: „A liba pirulván pirult a hosszú nyárson”

A regényből nem erkölcsi szentenciák áradata zuhog, látszólag pusztán egy nyári vakáció remekül megírt története, azonban a már idézett valóságról szól. A Valóság pedig a teremtett világ, az érintetlen természet, amelynek törvényei között még fellelhetőek azok a tökéletes és igazságos viszonyok, amelyeket a Teremtő képzelt és alkotott. Fehérre-feketere csupaszítva találkoznak a fiatalok az igazzal és a hamissal, az egészséggel és a beteggel, a jóval és a rosszal, a szeretettel, a barátsággal, az összetartással, időnként a haraggal is. Azonkívül, mivel mind ezeknek a hatásait időnként szó szerint a bőrükön tapasztalják, nem múlik el a nyár hatástalanul fölöttük, hanem „emberibb emberré” válnak, akiknek nincsen szükségük arra, hogy meséket találjanak ki nem létező világokról és emberekről, hanem a valóságról tanúskodjanak, amivel néhány hétig maradandóan találkoztak.

Fekete István olyan értékekkel szembesíti olvasóit, amilyenek csak a tiszta, romlatlanságban teremtett világban léteztek: őszinteség, igazság, valódi szeretet. Mégsem érezzük, hogy alakjai erőlködnének e tulajdonságokat megszerezni, hanem hajlandóságot mutatnak a tanulásra, a megjobbulásra. Többek közt ez a rejtett kincs a többlet, ami miatt lehetetlenek az író könyvei: annyira magától értetődően vázolja föl előttünk, hogy másképpen, mint az igazságban és a szeretetben, nem is érdemes élni. És ezt a kincset minden könyvében érdemes fölfedezni.

George Orwell: 1984

Big Brother – Big Read

Szűcs Marianna

A Big Read („Nagy Olvasás”) címet viselő műsor a BBC Two nagysikerű sorozata volt a 2003-as évben Nagy-Britanniában. A program a közszolgálati csatorna vezetőinek ellentámadásaként indult az Angliában is rendkívüli népszerűségnek örvendő, silány színvonalú Big Brother („Nagy Testvér”) c. valóságshow ellen. A készítőik alapvető célkitűzése az volt, hogy a televízió segítségével minél szélesebb körben népszerűsítsék az olvasást. A játék három fordulóból állt: az első fordulóban a TOP 200 született meg, a másodikban a TOP 100, a harmadikban pedig a TOP 21. A nézők a világhálón, telefonon és SMS-ben adhatták le szavazataikat legkedvesebb regényeikre. Az egy évig tartó játék alatt összesen 750 ezer szavazat érkezett, a műsor óriási nézettséggel bírt, a könyveladások és kölcsönzések száma látványosan megnövekedett. A 2003. december 13-i döntő szavazás eredménye szerint a legnépszerűbb regény A Gyűrűk Ura c. Tolkien-klasszikus lett, ami egyébként a legnagyobb példányszámban eladott könyv is a világon. A TOP 21-es listán – sokak meglepetésére és néhányak örömeire – egyetlen kivétellel (Háború és béke) csak angol nyelven született művek szerepeltek, pl. Büszkeség és balítélet, Galaxis útikalauz stopposoknak, Harry Potter és a tűz serlege, Micimackó, Ezerkilencszáznyolcvannégy, Jane Eyre, A 22-es csapdája, Üvöltő szelek, A Manderley-ház asszonya, Zabhegyező, Szép remények, Kisasszonyok, Elfújta a szél.

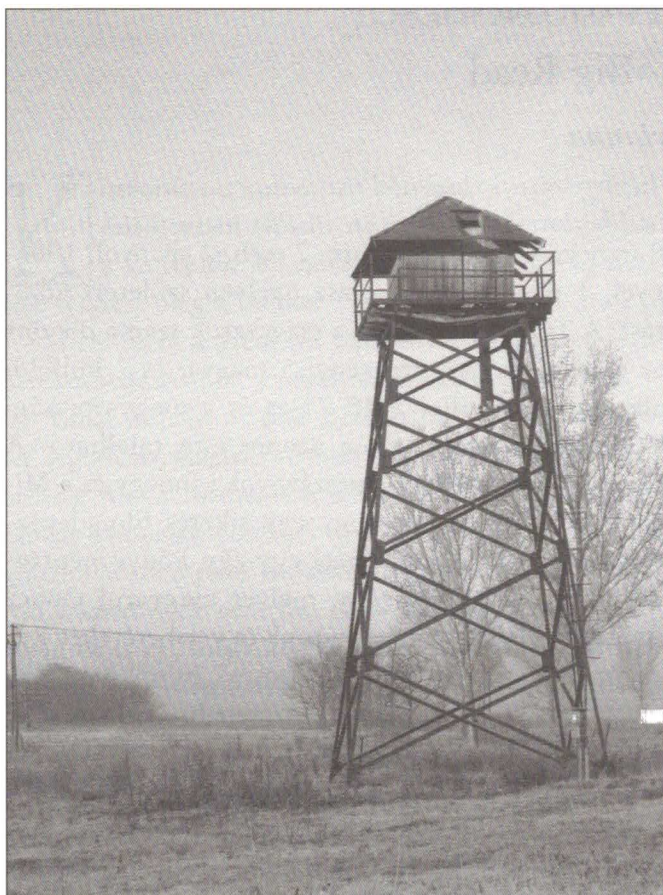
A BBC-sorozat sikere láttán először a németek (náluk is A Gyűrűk Ura győzött), majd a magyarok kaptak kedvet a játékhoz. A Magyar Televízió 2005 márciusában a Big Read mintájára útnak indította Nagy Könyv c. műsorát. A magyarországi játék szintén három fordulóból áll: az első fordulóban a TOP 100, a másodikban a TOP 12 született meg, a döntő, harmadik fordulóban pedig a 2005-ös év legnépszerűbb regényéről szavaz majd a közönség. A készítőik örömeire a magyarországi műsor a szavazók számát tekintve már most (a harmadik forduló előtt) megelőzte a mintául szolgáló BBC kezdeményezést.

A TOP 100-ba 50 magyar és 50 külföldi regény kerülhetett be (az eredmény: 50 magyar, 28 angol,

8 francia, 4 orosz, 3 német, 2 cseh, 2 spanyol, 1 lengyel, 1 portugál és 1 olasz nyelven született alkotás). A TOP 12-ben már a szavazatok száma döntött az arányról is. Az eredmény: 5 magyar és 7 külföldi alkotás. Az angliai TOP 21-es és a magyarországi TOP 12-es listán három azonos cím található: A Gyűrűk ura, az Ezerkilencszáznyolcvannégy és a Micimackó. Tanulságos, hogy egy sikeres filmadaptáció mennyire megnövelheti egy-egy könyv népszerűségét: a Tolkien-regény, melyet magyarul Göncz Árpád fordításában olvashatunk (a versbetéteket Réz Ádám és Tandori Dezső fordította), mindhárom listán (angol, német, magyar) szerepel. A Micimackó ugyancsak „biztos befutó” volt; hisz Karinthy Frigyes bravúros fordításának köszönhetően elmondhatjuk: a csekély értelmű medvebocs legalább annyira a miénk, mint amennyire az angoloké. És nem lehetett meglepetés az Ezerkilencszáznyolcvannégy beszavazása sem, hiszen a regény – közvetve ugyan, de – hozzájárult a játék születéséhez. Ráadásul a Big Read évében ünnepelte a világ Orwell születésének 100. évfordulóját.

George Orwell – eredeti nevén Eric Arthur Blair – 1903-ban született Motihariban, Indiában, ahol édesapja a brit birodalmi közigazgatás ópium osztályának hivatalnokja volt. Néhány évvel később édesanyjával hazatelepült Angliába, ahová 1912-ben apja is követte őket. Orwell 1917-től Etonben, az ország legrangosabb iskolájában tanult.

A húszas években a brit birodalmi rendőrség kötelékében szolgált hat éven keresztül Burmában. Itt szerzett tapasztalatait írta meg Burmese Days c. művében (1934), mely sokáig egyetlen magyarra fordított alkotása volt (Tragédia Burmában, 1948). A harmincas évek elején Párizsban és Londonban élt, súlyos nélkülözések közepette, ekkor írta első könyvét: Down and Out in Paris and London (1933). 1932-től használta a George Orwell írói álnevet. Magániskolai állását leromlott egészségi állapota miatt kénytelen volt feladni, eladó lett egy antikváriumban. 1936-ban feleségül vette Eileen O’Shaughnessy-t. Rendszeresen írt: novellákat, könyvkritikákat, útibeszámolókat, riportkönyveket stb.

Templom újbeszél

Írásaiban független szocialistának vallotta magát, 1938 és 1939 között a brit Független Munkáspárt tagja is volt. Számos baloldali értelmiségéhez hasonlóan önkéntesként harcolt a spanyol polgárháborúban, a közársasági oldalon. A második világháború kitörésekor jelentkezett a hadseregbe, de kérelmét egészségi állapota miatt elutasították; 1941-től a BBC Keleti Adásának munkatársa volt, valamint a Tribune irodalmi rovatának szerkesztője. A The Observernek haditudósítóként, a Manchester Evening Newsnak szerkesztőként dolgozott, és számos más újságnál is publikált.

Felesége halála után, Jura szigetén (Skócia), teljes elvonultságban írta meg azt a két alkotást, mely kevéssel halála után világhírt szerzett nevének: 1944-ben az *Animal Farmot*, 1946 és 1948 között a *Nineteen Eighty-Fourt*. Az *Állatfarm* kéziratát 1944-ben tizennyolc angol könyvkiadó utasította vissza, elsősorban ideológiai megfontolásból: a művet a sztálini Szovjetunióról írt közvetlen satíráként olvasták, és a Szovjetunió akkor Nagy-Britannia szövetségese volt a Hitler elleni harcban. Csak a fasizmus bukása után, 1945-ben jelenhetett meg. 1949-ben a *Nineteen Eighty-Fourt* a Book-of-the-month Club szerette volna kiadni az Egyesült Államokban, de Az újbeszél alapelvei c. függelék és a Goldstein-értekezés nélkül. Orwell

visszautasította az ajánlatot, így végül a kiadó felvállalta a teljes szöveg publikálását.

A negyvenes évek második felében krónikus tüdőbaja miatt egyre több időt volt kénytelen szanatóriumokban tölteni. 1949-ben feleségül vette Sonia Brownellt. 1950-ben, negyvenhat évesen hunyt el.

Írásait éles társadalombírálat, a totalitarizmus, a fasizmus és a kommunizmus kritikája jellemzi. Az Ezerkilencszáznyolcvannégy Orwell legismertebb alkotása. Legtöbb művével egyetemben Magyarországon hosszú időn keresztül csak szamizdatban volt olvasható, sőt, az 1984-ben készült, sokadik filmadaptáció (Michael Radford: 1984) is csak 1993-ban kerülhetett a magyar közönség elé. A késő Kádár-kori években, majd a rendszerváltást követően sorra jelentek meg írásai magyarul. A 2003-as Orwell-centenáriumot kiterjedt rendezvénysorozattal ünnepelte hazánk is, többek között a XX. Század Intézet és a Terror Háza szervezésében.

Miért éppen 1984? A legismertebb magyarázat rendkívül egyszerű: Orwell 1948-ban készült el a regény végső változatával, és a befejezés évszámának utolsó két számjegyét megfordítva nyerte a könyv címét. Valószínű azonban, hogy a véletlenszerű címválasztásnál többről volt szó. Orwell első felesége, az Oxfordban angol szakon végzett Eileen O'Shaughnessy 1934-ben keletkezett futurisztikus költeménye az *End of the Century*, 1984 címet viselte. Ráadásul a vers Aldous Huxley 1932-ben kiadott *Brave New World* (Szép új világ) c. negatív utópiájának elolvasása után született. Az Orwell-mű főszereplője, Winston Smith április 4-én kezdi naplóját, Orwell feleségének temetése pedig április 3-án volt.

Az Ezerkilencszáznyolcvannégy – több angol (és nem angol) elődjéhez hasonlóan – negatív utópia. Az „utoposz” görög eredetű szó, jelentése: „nem létező hely”. Thomas More (vagy magyarosan: Morus Tamás) *Utópia* c. 16. századi alkotása óta az a műfaj, amely egy nem létező, ideális, elképzelt társadalmat ír le, melynek lényege az irrealitás, a megvalósíthatatlanság. A negatív utópia (vagy: ellenutópia, disztópia stb.) műfaja a 17. század szülötte. Mái legismertebb példája Orwell alkotásának egyik nyilvánvaló előképe, a *Gulliver utazásai* c. Swift-remekmű negyedik könyve, az *Utazás a Nyihahák országába*.

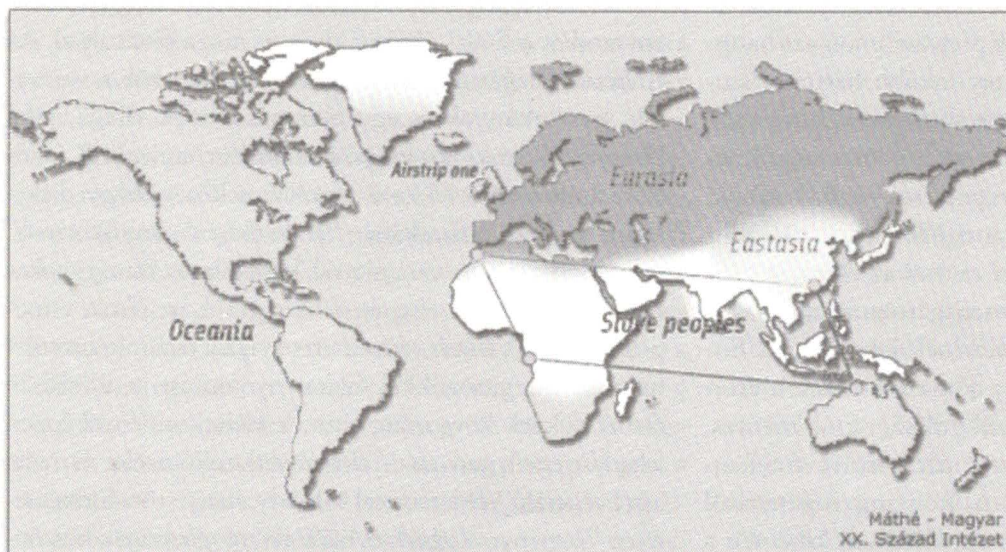
Az Ezerkilencszáznyolcvannégy lineáris elbeszélése három nagy egységre oszlik, és ezek az egységek kronologikus rendben követik egymást. Az első egység Winston Smith (a legáltalánosabb angol családnév és a háborús miniszterelnök, Churchill keresztnevének me-

rész kombinációja) életét és az őt körülvevő világot rajzolja le. A második egységben Winston kettős kitörési kísérletének lehetünk tanúi, a harmadik egységben pedig a kísérlet kudarcba fulladását, Winston bukását és bűnhődését, végül megtöretését követhetjük nyomon.

Az Ezerkilencszáznyolcvannégy világa több mint nyomasztó: olyan világ, melyben még a gondolat sem szabad, melyben az, aki az igazságot kimondja, magányos kísértet, akit soha senki sem hallhat meg (2. fejezet). Olyan világ, melyben a múltat eltörölték, a jövőt lehetetlen elképzelni, az aktuális jelen az egyetlen valóság.

A pontos helyszín: London, az Egyes Leszállópályának, Óceánia harmadik legnépesebb tartományának a fővárosa.

A térkép a regény 1984-re elképzelt világát mutatja be. Három szuperállam látható rajta: Óceánia, Eurázsia, Kelet-Ázsia. A megjelölt négyszögön belül fontos munkaerő- és nyersanyagforrások találhatóak. A három szuperállam folyamatosan harcban áll ezért az értékes, rabszolgánépek által lakott területért. A szuperállamok határai nem állandóak, a térkép egy lehetséges helyzetet ábrázol. A regény színhelyét, Angliát, Egyes Leszállópályának hívják. (Forrás: www.orwell.hu)

Az Egyes Leszállópálya kormányzásán négy minisztérium osztozik: az Igazság-minisztérium, amelyhez a hírszolgálat, a szórakoztatás, az oktatás és a szépművészetek tartoznak, a Béke-minisztérium, amely a háborúval kapcsolatos ügyeket intézi, a Szeretet-minisztérium, amely a törvényhozásért és a rendfenntartásért felelős, és amelyet szögesdrót, acélajtók és rejtett géppuskafészek választanak el a külvilágtól, valamint a Bőség-minisztérium, amely a gazdasági ügyekről gondoskodik (1. fejezet).

Ebben a szigorúan ellenőrzött világban, melyben a Nagy Testvér szeme mindenhová követi az embert, az egyetlen olyan nyelvi közeg, amelyben felforgatásra van lehetőség: az írás, hisz a hang – mint hangos beszéd – soha nem biztonságos, mert lehallgatható. Ezt a főszereplő is

érezkeli, amikor naplórírásba kezd: A jövőnek vagy a múltnak, egy olyan kornak, amelyben szabad gondolkodni, amelyben az emberek nem egyformák, és nem kell magányosan élni – egy olyan kornak, amelyben van igazság, s ami történt, nem lehet meg nem történné tenni: üdvözlét az egyformaság korából, a magányosság korából, Nagy Testvér korából, a duplagondolat korából! (2. fejezet) A naplórírás Winston lázadásának első lépése, ezt követi a Juliával való szerelmi-szexuális viszony, majd a tiltott könyv, a Goldstein-értekezés elolvasása. Mindhárom kísérlet kudarcba kell, hogy fulladjon, hisz Winstonnak nincs nyelve a megszólalásra, nincs tere a cselekvésre, és nincs önálló akarata, mellyel képes lehetne felülkerekedni a félelmen. Megismétli az árulást, amit gyermekként anyjával és test-

vérével szemben elkövetett: elárulja Juliát, és beletörődik a kudarcba.

A Nagy Testvér szeme valóban mindent lát. Óceánia csak akkor maradhat fenn, ha ezt mindenki elfogadja. Ha a Párt mondja, kétszer kettő lehet három vagy öt is.

De élhet-e úgy az ember, hogy cselekedetei, szavai, gondolatai állandóan külső kontroll alatt vannak? Létezhet egy olyan világ, amelyben A Háború: Béke – A Szabadság: Szolgaság – A Tudatlanság: Erő (1. fejezet), és amelyben az igazság hazugság? Megvalósulhat a Nagy Testvér világa?

Az Ezerkilencszáznyolcvannégy ezekre a kérdésekre keresi a választ.

Felhasznált irodalom:

www.anagykonyv.hu, www.bbc.co.uk/arts/bigread, www.orwell.hu, www.orwelltoday.com, www.terrorhaza.hu, www.xxszazadintezet.hu

Bényei Tamás: *Az 1984 mint a regény elmélete*, In: Forrás 2002./6. pp 14-25.

Körmendy Zsuzsanna: *Hódolat George Orwellnek, a huszadik század lelkiismeretének* Bp.: XX. Század Intézet 2003.

Nóvé Béla: *Orwell-olvasó. Esszék, tanulmányok, vitacikkek 1984-2003.*

Bp.: Krónika Nova Kiadó 2003.

Orwell, George: *1984*, Bp.: Európa Könyvkiadó 2005. (Ford. Szigyártó László)

Orwell, George: *Nineteen Eighty-Four*, London: Penguin Books 1987.

Orwell, George: *Essays*, London: Penguin Books 2000.

Sükösd Mihály: *Orwell és a negatív utópia*, In: Valóság 1988./8. pp 47-61.

Turcsányi Sándor: *Ezerkilencszázkilencvenhárom – 1984.*, In: Magyar Napló 1993. április 30. p 43.

J. K. Rowling: Harry Potter és a bölcsek köve

A Varázslat könyve – A Könyv varázslata

Baranyai Norbert

Az elmúlt közel egy évtizedben J. K. Rowling angol író nő valami olyat vitt véghez, ami már hosszú ideje egyetlen szerzőnek sem sikerült. Az 1997-ben kiadott – és azóta már öt folytatást megért – Harry Potter és a bölcsek köve tömegeket nyert meg az olvasásnak, beleértve a felnőtteket és a könyveket egyébként messze elkerülő gyerekeket egyaránt. A regény(ek) körül olyan kultusz teremtődött, amely szinte példa nélküli, különösen mostanság, amikor az olvasásszociológiai felmérések lépten-nyomon azt hangsúlyozzák, hogy az olvasás egyre inkább háttérbe szorul a mindennapi tevékenységek sorában. A hírnévnek köszönhetően (sajnos) elkerülhetetlen volt a megfilmesítés, illetve a különféle „harrypotteres” ruhadarabok, táskák, matricák, édességek megjelentetése. Mindez persze jót tehet a regények (és ezáltal az olvasás) népszerűségének, azonban erőteljesen gátolja az alkotások higgadt és visszafogott megítélésének lehetőségét. Ennek köszönhető, hogy a Harry Potter-történetek értékelései között alig találunk elfogultságoktól mentes, szigorúan a könyvekre és nem az azt körülvevő felhajtásra koncentráló ítéleteket. A Rowling regényeiről megfogalmazott vélekedések vagy dühösen kikelnek a szerző ellen értéktelennek, felszínesnek, sőt kártékonynak tartva műveit, vagy épp ellenkezőleg próbálják védelmükbe venni az alkotásokat, bizonygatván, hogy a szövegnek a népszerűsége mellett esztétikai értékei is vannak. Mindezt tovább bonyolítja, hogy – itthon és külföldön egyaránt – különféle kegyességi csoportok, illetve felekezetek képviselői is táborokra szakadva próbálják kiátkozni, megtűrni vagy kifejezetten propagálni az egyes könyveket. Ahhoz, hogy valamennyire is letisztult képet kaphassunk A Nagy Könyv játék tizenkét legnépszerűbb alkotása közé bezavazott Harry Potter és a bölcsek kövéről, érdemes elsősorban magára a regény szövegére koncentrálni, másrészt pedig a fenti két – irodalomesztétikai és erkölcsi/teológiai – nézőpont különféle meglátásainak számbavételével megfogalmazni értékítéletünket. Mindezek előtt azonban röviden arra kell választ keresni, hogy vajon mi az oka a regény hazánkban és külföldön is megtapasztalható, töretlen népszerűségének.

A siker egyik kulcsának mindenképpen maga a történet felépítése és kibontása tekinthető. A regény főhőse, a tizenegy éves Harry Potter, aki szülei halála miatt nagynénjének családjánál nevelkedik. A kifejezetten ellenszenves, önző nevelőszülők és agyonkényeztetett fiuk minden lehetséges módon megalázzák főhőst, akiről azonban egy nap kiderül, hogy jóval híresebb, mint azt ő maga valaha is sejtette volna. Harry ugyanis varázslók gyermeke, akinek szüleit egy gonosz mágus, Voldemort meggyilkolta, ám amikor a fiúval végezni akart, ő maga pusztult el. Az emberek világával párhuzamosan létezik tehát a varázslók, boszorkányok és egyéb mesés lények világa, ahol Harryt mindenki hős megszabadítóként ünnepli. A főhős előtt azáltal tárul fel ez a varázslatos közeg, hogy diákja lesz a Roxfort Boszorkány-Varázslóképző Szakiskolának. A különös helyen varázslattal kapcsolatos tantárgyakat tanul, megküzd a vizsgák nehézségével, az iskola ünnepeit sportolója lesz és természetesen igazi barátokra is szert tesz. Az ő segítségükkel folytat nyomozást az iskolában őrzött bölcsek köve után, aminek következményeképpen leleplezi egyik tanárát – aki szövetkezve az élet és halál közt vegetáló Voldemorttal – Harry életére tör. Természetesen leleményességének és barátai támogatásának köszönhetően a főhős legyőzi a gonoszt, amivel véget is érnek számára az első tanév megpróbáltatásai (a sorozat többi kötete is minden esetben egy-egy újabb tanévnek a történetét meséli el).

Látható talán e rövid összegzés alapján is, hogy a Harry Potter története a mesék elbeszélésének megfelelően építkezik. Az elnyomott és kiszolgáltatott kisfiú, aki előtt kitárul a szabadság és a boldogság – korántsem könnyed és veszélyek nélküli – világa, jellegzetesen a mesei vagy mitikus hősök alakjait idézi. Az pedig, ahogyan Harry saját képességeire, illetve barátainak segítőkészségére, tulajdonságaira (bátorság, eszeség, kreativitás) támaszkodva boldogulni képes az elébe kerülő nehézségek közepette, megkönnyíti az olvasónak – különösen a gyerekek körében – a mesei szereplővel való azonosulását. Lovász Andrea Harry Potter-történeteket vizsgáló tanulmánya hívja fel a figyelmet arra, hogy mindezek mellett „a könyvek olyan ki nem mondott gyermekfélelmek feloldására nyújtanak lehetőséget, amilyen például a szülők nélkül felnövőök helyzete, a

A főnix tolla

tanárok indokolatlan szigorúságából adódó kiszolgáltatottság, a beilleszkedés nehézségeiből adódó szorongások és nem utolsósorban a kiismerhetetlen, lappangó sötétségtől, az ismeretlentől való szorongás.”¹

A mesei hőssel való azonosulást meglehetősen megkönnyíti a fiatal olvasók számára, hogy az események központi helyszíne egy sajátos, valós és mesei elemekből szőtt iskolai közeg. Ahogyan Vajda Zsuzsanna is megjegyzi tanulmányában, „a Roxfort iskolában hamisítatlan iskolai légkör uralkodik, ahol vannak kedvenc és utált tanárok, unalmas és izgalmas órák, izasztó feladatok, bonyolult és többrétű presztízviszonyok.”² A varázslólétre felkészítő órák sajátosságaiban (pl. bájitaltan, mágiatörténet, sötét varázslatok kivédése), az iskola és a diákközösség négy egymással versengő házra való felosztásában, a népszerű és mindenkit lázba hozó varázslóspartban, a kviddicsben nem nehéz felfedeznünk az angolszász iskolarendszer mesei elemekkel ötvözött képét, amely épp e kettősségének köszönhetően válik kifejezetten humorosan, ironikusan megteremtett re-

gényhelyszínné. A szereplőkkel megesett iskolai eseményekben és a jellegzetes iskolai figurák típusaiban (pl. a mindenben hű barát Ron, a „stréber”, de önfeláldozó és tettekre szülő Hermione, az örök csínytevő ikerpár, Fred és George, a feledékeny, ügyetlen Neville, illetve az agresszív, nagyképű Malfoy) a gyermekolvasó így két, általa igen jól ismert közeget fedezhet fel: egyrészt saját mindennapjainak valós iskolai közegét és a mesék által formált, fiktív, kitalált világot. E kettő ötvözete nem véletlenül „varázsolja el” az ifjú olvasókat, hiszen egyszerre szólítja meg valós tapasztalataikat és támaszkodik kreatív fantáziájukra. Ráadásul mindezt csak fokozza, hogy a történet alapvetően a klasszikus bűnügyi regények felépítését követi, amennyiben egy rejtély lépésről-lépésre történő kibogozásának vagyunk tanúi. A krimiknek megfelelően a szereplők – és maga az olvasó is – csak apránként fedez fel valamit a titokból, és igazából csak a regény végén elhangzó, összegző magyarázat tisztáz mindent számára (melyet egyébként az iskola nagy tudású igazgatója, Dumbledore ad Harrynek hasonlóan a detektívtörténetek bűnöst leleplező, végső nagy monológjához).

A történet érdekessége, illetve a mesei-mitikus elbeszélésnek a bűnügyi történetekkel és az iskolaregényekkel való ötvözése mellett maga az elbeszélésmód is jelentékenyen hozzájárul a Harry Potter olvasók körében tapasztalt sikeréhez. Boldizsár Ildikó mutatott rá arra, hogy a gyors vágásokra épülő rajzfilmekben és akciófilmekben felnövekvő gyermekek számára sokkal pörgőbb és gyorsabb tempójú elbeszélés szükségeltetik a figyelem fenntartásához. A Harry Potter mint a „gyermekirodalom első akciókönyve” épp ezt az igényt elégíti ki, hiszen „minden bekezdésben történik valami érdekes, felbukkan egy titokzatos ember, elhangzik egy humoros szó, és a történetbe újabb és újabb szálak kapcsolódnak a folytatás ígéretével. Ez tartja ébren a figyelmet, ettől válik a könyv letehetetlenné.”³

A népszerű könyvek persze nagyon gyakran nem igazán képviselnek komolyabb szépirodalmi értéket. Sőt széles körben való ismertségüket pontosan annak köszönhetik, hogy történetük a lektúrok egyszerű és kiszámítható sémája szerint épül fel, amely jelentősen megkönnyíti az elmesélt események befogadását és megértését. Valószínű, hogy épp a Harry Pottert övező kultusz kérdőjelezte meg sok kritikus számára a regény

¹ Lovász Andrea: *Harry Potter avagy jelen idejű holnemvolt*. Új Forrás, 2001/9, 55.

² Vajda Zsuzsanna: *Egy ifjúsági regénysorozat különleges sikere – A Harry Potter-könyvekről*. Iskolakultúra, 2003/11, 102.

³ Boldizsár Ildikó: *J. K. Rowling: Harry Potter*, in: *Kortárs gyerek-könyvek*. (Szerk. Borbély Sándor – Komáromi Gabriella), Bp., 2001, 230.

esetleges érdemeit, s ennek köszönhető, hogy egyesek olyan szubjektív, már-már durva ítéleteket fogalmaztak meg a könyv kapcsán, mint amilyenek például Bognár Tas nem éppen kifinomult megjegyzései: „Hogy miért támadjuk vehemensen a Harry Pottereket s az általuk kavarta jelenségeket? Ezt szeretnénk kifejtetni, ugyanis magáról a regénynek nevezett irományról szinte egyetlen szavunk sem lehet. Rá kár volna szót vesztegetnünk. (...) Nagyon szomorúak volnánk, ha az ilyen könyvek valóságos szellemi, lelki izgalmakat tudnának kelteni a gyermekekben. Hiába, úgy tetszik, egy-egy cirkuszi szellentés is jobb kedvre deríti őket, mint ahogyan ez a könyv is eltakarja ezt az egyre unalmasabb és egyre elkedvetlenítőbb emberi világot.”⁴ Az ennél visszafogottabb – és épp ezért megfontolásra inkább érdemes – elmarasztaló bírálatok általában azzal vádolják az írónt, hogy műve különféle szövegekből összezedett motívumok és történések halmaza, mely esztétikai értelemben nem túl jelentős, kizárólag a szórakoztatásra törekvő alkotást eredményez. Azt azonban még szigorú kritikusai is elismerik, hogy a regénysorozat legjobb darabja az első kötet, amelyben a történet expozíciójának felvázolása összefogottabb szerkezetet eredményez a folytatásokhoz képest. A további kötetek egyébként vagy másolják az elsőben kidolgozott struktúrát (a második és a harmadik esetében), vagy a terjedelem növekedésével erősebben szétesővé teszik azt (különösen a negyedik és részben az ötödik könyvben).⁵

Más szempontból azonban éppen a bírált regényjellemzők válhatnak a Harry Potter irodalmi értékeinek hordozójává. A különféle regény- és elbeszéléstípusoknak a már korábban említett keveredése és ironikus „együtthatása” a kortárs próza világának egyik meghatározó esztétikai vonása más jelentős alkotások esetében is. Másrészt pedig jelentékenyen hozzájárul a történet színességéhez a nyelvi leleményeknek és játékos megoldásoknak a sokasága, amelyek elsősorban a személyek, helyszínek névadásához kötődnek. Mindezzel kapcsolatosan kiemelendő, hogy a magyar fordítás – mely Tóth Tamás Boldizsár munkája – igyekszik az angol eredeti szellemének a lehető legkreatívabb átülte-

tésére. Természetesen ennek sikerességéről a különböző fórumokon mai napig is viták zajlanak, azonban az mindenképpen leszögezhető, hogy a fordító ötletes megoldásai (pl. Abszol út, McGalagony professzor stb.) a magyar olvasóközönség számára is közvetíteni képesek az eredeti szöveg szójátékainak bravúrait. Mindezekon túlmenően a manapság meghatározó irodalomelméleti irányzatok sem tartják feltétlenül saját kérdésfelvetéseiktől távolállónak a Harry Pottert, hiszen a valóságnak és a fikciónak a regényben (illetve befogadásában) megvalósuló viszonya számukra is érdekes szempontokat kínál, amint erre például Somorjai Eszter írása is rámutat.⁶

A könyv gyors sikere és irodalmi jelentősége körül kibontakozó vitáknál talán még élesebbnek tekinthető a Harry Potter erkölcsi értékei kapcsán az egyházi körökben körvonalazódó polémia. Számos kegyességi irányzat – felekezeti hovatartozástól függetlenül – lélekrombolónak és rendkívül káros hatásúnak tartja a regényt, olyannyira, hogy egyenesen a gonosz erők propagálásaként ítélik meg Rowling alkotását. A leggyakoribb vádak a könyv ellen – amint az Kamarás István összegző tanulmányában olvasható⁷ –, hogy a történet szereplői a gonosz erőket (mágia, boszorkányság) használják fel segítségképpen, mintegy kívánatossá téve ezeket a praktikákat az olvasó számára is. Szerintük a Harry Potter tipikusan New Age-jelenség, mely az ördögi és pogány misztika jelképeit építi bele az események elbeszélésébe. Mindezek mellett azt is kifogásolják, hogy a főhősnek semmilyen kapcsolata sincs sem Istennel, sem ebből fakadóan a keresztyén etika világával. Egy német valláspedagógus-pszichológus szerint például a regény csak akkor lehetne igazán értékes, ha a főszereplő Istenhez fordulva keresné a megoldást élete problémáira. Ez a kíváncsi olyan erős bizonyos körökben, hogy Oroszországban például egy színpadi átiratban meg is valósították, amikor is Harry Potter az előadás végére jó pravoszlávként tér erkölcsös útra. A könyvtől való félelem olyan mértékű egyébként a hasonló gondolkodású keresztyének körében, hogy számos felhívás és körlevél is napvilágot látott már,

⁴ Bognár Tas: *Gyermekpróza*. Bp., 2004, 158; 160.

⁵ Érdekes egyébként, ahogyan ezekre a regények közti szerkezeti különbségekre az olvasók is rezonálnak. Egyrészt a kritikusok által is legjobbnak tartott első rész került be egyedül *A Nagy Könyv* tizenkettes döntőjébe, amit persze az is befolyásolhat, hogy valószínűsíthetően ezzel a kötettel ismerkedik meg először az olvasó, s így ennek élménye marad a legmeghatározóbb. Másrészt talán nem véletlen, hogy a legkevésbé egységesen építkező – és mellékesen talán a legbrutálisabb – negyedik rész (*Harry Potter és a Tűz Serlege*) volt az egyetlen, amelyik nem szerepelt a legnépszerűbb száz könyv listájában.

⁶ Somorjai Eszter: *Harry Potter és a Dekonstrúció avagy dekonstrúció és harry potter*. Iskolakultúra, 2003/11, 107-113.

⁷ Kamarás István: *Egyházi áldás vagy átok Harry Potteren?* Holmi, 2002/6, 768-778.

melyek a regény betiltása és megsemmisítése mellett hadakoztak (arra nem gondolva, hogy a tilalom csak növeli az adott alkotás népszerűségét). Mindenesetre az erősen kétségbe vonhatja ezeknek az értékítéleteknek a hitelességét, hogy képviselőik – eltekintve egy-két kivételes példától – bevallottan nem olvasták el magát a regényt, pusztán mások elmondására és véleményére hagyatkoztak ítéletük megfogalmazásakor.

Fúriafűz

Ezek a meglátások azonban szerencsére nem tekinthetők a keresztyén felekezetek hivatalos állásfoglalásának, mivel számos olyan egyházi vélemény is elhangzott a regénnyel kapcsolatosan, melyek Rowling könyvét igyekeztek felmenteni az erkölcstelenség említett vádjai alól. Ezek a vélekedések – nagyon helyesen – azzal érvelnek, hogy egy mesei elemekre épülő történeten felesleges számon kérni a keresztyén értékeket és az isteni világrend működésének követelményét, hiszen ilyen alapon az összes magyar népmesét, a Grimm-testvérek, Andersen vagy éppen Lázár Ervin meséit is tilalmi listára kellene helyeznünk. Mindemellett azért is érthetetlenek a könyvvel szemben táplált ellenérzések, mivel a Harry Potterben alapvetően mindig az erkölcsi értelemben vett jó diadalmaskodik a gonosz erők felett, ami így egyértelmű azonosulást tesz lehetővé a gyerekek számára a pozitív irányultságú emberi törekvések mellett. Különösen meggyőző ilyen szempontból a salzburgi egyetem dogmatikaprofesszorának, Gottfried Bachlnak az írása, aki teológiai érveivel tételesen cáfolja a Harry Pottert érő keresztyén vádakát.⁸ A szerző tanulmánya – mások meglátásaival összhangban – többek között arra is felhívja a figyelmet, hogy Rowling könyvénel sokkal kártékonyabb és erőszakosabb történetek befolyásolják a gyerekeket a televízióműsorok és a különféle filmek révén. Mindezzel együtt is igaz persze, hogy a regény néhány félelmetes, a rémtörténeteket idéző jelenete miatt nem feltétlenül ajánlható a kisebb gyermekek számára, míg az „idősebbek” számára ezek „feldolgozása” már nem jelenthet különösebb

veszélyt. A Harry Potterrel kapcsolatosan tehát alaptalannak ítéltető a keresztyén olvasók (pontosabban nem-olvasók) egy csoportjának részéről tapasztalható félelem: heves tiltakozásukkal pedig ugyanúgy részeseivé és gerjesztőivé válnak a tömeghisztériának (csak ellentétes oldalról), mint a regény elvakult rajongói.

Azt pedig, hogy a Harry Potter nem az ezoterikus jelképekkel

és a félelmetes epizódokkal gyakorol elsősorban hatást a gyerekekre, maguknak az ifjú olvasóknak a véleményei tükrözik a leginkább. Ennek illusztrálásaképpen csupán egyetlen példát idéznék egy hetedik osztályos diákom fogalmazásából, aki a kedvenc regényének tartott Harry Potterről a következőket írta: „Azért szeretem ezt a könyvet, mert sok dolgot felismerek benne a valós életből. Azt, hogy vannak olyanok, akiknek fontosabb a barátságuk, mint a mások véleménye. Sokat lehet rajta nevetni, felvidítja az embert. Az író nagyon jól tette, hogy megírta ezeket a könyveket, mert 'bearanyozta' vele az életemet.” Talán nem kellene okatlanul és alaptalanul a gyerekeket egy olyan könyvtől féltetni, amely ehhez hasonló érzéseket és felismeréseket válthat ki belőlük. Érdemes lenne megfontolni, hogy manapság, amikor az olvasást az egyre vonzóbbnak tűnő szórakozásformák fokozatosan kiszorítják a mindennapokból, mi részesítheti még ilyen tapasztalatban a mai fiatalokat.

Akárhogyan is ítéljük meg a Harry Potter-könyvek irodalmi és erkölcsi érdemeit egyetlen értéke vitathatatlan: számos olyan gyerekekkel ismertette meg a Könyv varázsát, akik számára az olvasás legfeljebb csak kötelező nyűg és kínszenvedés volt. Azt pedig jól tudjuk, ha valaki egyszer ráérez arra, hogy milyen új, „mágikus” világok és varázslatos lehetőségek tárulhatnak fel egy könyv lapjain, annak többé nem kell bizonygatni az olvasás szépségeit. A Harry Potter és a bölcsek köve lehet, hogy nem a világirodalom legtükrösebb, legnívósabb könyve, de jelenleg egyedülálló „missziót” tölt be a Könyv és az Olvasás megszerettetésének nehéz, sokszor reménytelennek tűnő törekvései közepette.

⁸ Gottfried Bachl: *Harry Potter – Varázslatos világ? (Vallás, mese, valóság)*. Egyházforum, 2001/5, 29-33.

Szerkesztői jegyzet

Márkus Gábor

Nagy Könyv demokratikus felfogású játék, s mint ilyen, a mennyiségi elv nem hordoz minőségi rangsort. Valóban, a kiválasztott művekről annyit tudhatunk: ezekre szavaztak a legtöbben. Kutathatjuk, hogy miért.

Van-e református olvasat? – tettük fel magunknak a kérdést, amikor a Nagy Könyv döntőjébe jutott 12 kötetet láttuk. A választ Olvasóink alkothatják.

Az feltűnik, hogy a legtöbb Nagy Könyv kapcsán elő-előkerül, hogy bibliai toposzokból is épül. A kert, mint visszatérő motívum; Geréb, a tékozló fiú; az égből jött herceg, aki szelídségre tanítja az embereket – csak néhány kézenfekvő példa az Istent kereső nyugtalan elmére. Sok könyvből olvasták ki szerzőink a felnőtté és felelőssé válás útját; megjelenik a természet is, mint ennek a folyamatnak a színtere illetve katalizátora. S ez felveti a következő kérdést is: érzékeljük, hogy a középiskolás korosztály kevesebbet olvas. Lehet, hogy a mai fiatal felnőtt generációnak már szintén az identitáskereséshez kapcsolódnak az utolsó meghatározó olvasmányélményei?

Ezek a könyvek talán éppen azért Nagy Könyvek, mert a mi korunkról (is) szólnak, mi is találunk bennük új, nekünk szóló jelentésréteget. De a könyvek utáni kutatás arról is meggyőz minket, hogy mérlegelnünk, értékelnünk azzal a józansággal kell, hogy volt olyan idő, amikor még a Micimackó beszerzését sem ajánlották valamelyik felekezet iskoláiban (jegyezzük meg itt azt is, hogy Füles kuckójának története azért adna munkát rendszeren a hatóságoknak...)

E számunk szerzői:

Alföldy Bálint	fizikus, KFKI, Budapest
Baranyai Norbert	középiskolai tanár, Dóczy Református Gimnázium, Debrecen
Bodnár Péter	református lelkipásztor, Demecser
Füstösné Ábrahám Judit	középiskolai tanár, Csokonai Református Gimnázium, Csurgó
Gilicze Andrásné	református lelkipásztor, hitoktató, Szentes
Gyimesi Krisztina	középiskolai tanár, Református Gimnázium, Szentendre
Kercsmár Mónika	középiskolai tanár, Református Gimnázium, Gödöllő
Kutassy Zsolt	középiskolai tanár, Lónyay Református Gimnázium
ifj. Kuti József	református lelkipásztor, Szomód
Nagy Attila	olvasáskutató, Országos Széchényi Könyvtár
Steinbach József	református lelkipásztor, Balatonalmádi
Szűcs Marianna	középiskolai tanár, Baár-Madas Református Gimnázium, Budapest
Taracköziné Nemes Mónika	református lelkipásztor, Miskolc

E számunk fotóit a szerkesztőség és a Dóczy Gimnázium (Debrecen) munkatársai készítették.

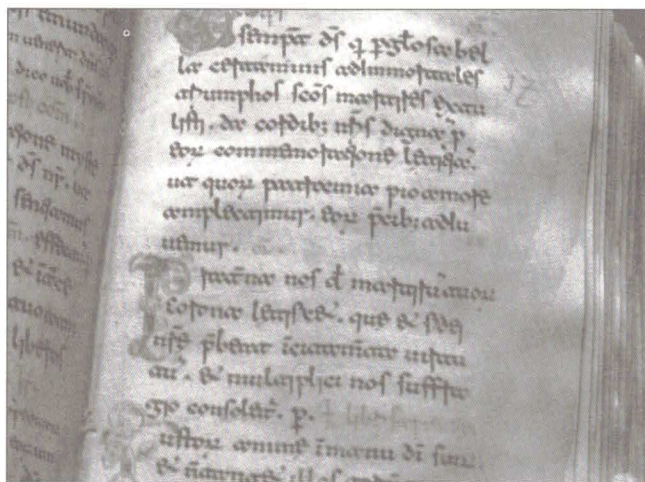
A természeti felvételek többsége a tatai Angolparkban készült.

A legjobb 12 „A Nagy Könyv” akcióban

Nagy Attila

1984
A Gyűrűk Ura
A kis herceg
A Mester és Margarita
A Pál utcai fiúk
Abigél
Az arany ember
Egri csillagok
Harry Potter és a bölcsek köve
Micimackó
Száz év magány
Tuskevár

Kódex (Zágrábi Nemzeti Könyvtár, Zrínyi Különgyűjtemény)

A lista, a játék szabályainak megfelelően természetesen nem rangsor, hiszen az év végére még el kell jutni a győzteshez. Tehát marad a felsorolás semleges betűrendje.

A könyvek kétharmadát (tizenkettőből nyolcat) az általános- és középfokú oktatás tantervei „szállították”. Felkészült, okos, kedves pedagógusok, tankönyvírók, kritikusok megtanították, leírták, bebizonyították nekünk, hogy miért is kell szeretnünk, becsülnünk ezeket a szerzőket, műveket, hősöket. A szavazók – olvasó, tévészó, szavazásra sem rest, tehát az átlagnál jelentősen aktívabb rész – többsége elfogadta, mi több megőrizte, feleleveníthette, hitelesíthette a korábbi értékítéleteket, megrendítő, (mulatságos) élményeket. Csaknem 300 ezren utólag akarva, akaratlan megerősítették a tantervkészítők évtizedekkel korábbi munkáját.

Az „iskolakerülő” 4-ből Rowling és Tolkien sikerét talán felesleges indokolnunk. Fergeteget népszerűség! A Harry Potter könyvekből 1 milliót adtak el itthon (a kiadó személyes közlése), s ez lassanként mélyebb (szociológiai, lélektani), elemzést igénylő olvasástörténeti jelenséggé válik. Marad még két, némi magyarázatra szoruló mű.

Ismereteim szerint a fenti lista egyetlen, filmes változatban nem létező darabja a Száz év magány. „Nem engedem olvasóimtól elvenni saját filmjeiket” – utasította vissza Garcia Márquez a sok millió dolláros hasznot ígérő filmes ajánlatot. Ezt a művet tehát sem az iskola, sem a tv, sem a mozi nem szállította házhoz! Ez a szavazati arány

minden kétséget kizáróan olvasói élmények lenyomata, itt elég volt maga a könyv.

De fordítsunk a nézőponton! A másik 11 többször is megfilmesített, a televízióban sokadszor vetített műalkotás! Vagyis irdatlan erős bizonyíték a tévéközvéleményformáló, kultúraközvetítő erejéről. Régóta ismert igazság, de mintha a műsor-készítők mégsem lennének egészen tudatában. A dra-

matizált művek vetítése közben, után radikálisan emelkedik mind a könyvesboltokban, mind a könyvtárakban az olvasói érdeklődés. Mi több, jó néhány szappanoperából (Dallas, Mézga család stb.) utólag kellett, a kereslet „megrendelése nyomán” könyvet írni. Nagy üzlet lett belőle.

Reményeink szerint a hazai közszolgálati televíziók ebből az egyébként sok jogos kritikát is kapó „nagy könyvezésből” mélységesen megérthetik, hogy az egyetemes és a magyar kultúra maradandó értékeinek közvetítése, átörökítése az írott kulturális javak megkerülésével, a dramatizált, megfilmesített változatok tudatos megrendelése, rendszeres műsorra tűzése nélkül teljesíthetetlen.

Nem hihetjük, hogy minden regényből készült film nézőjéből automatikusan olvasó lesz, de a látottak nyomán a könyv keresésére irányuló gesztus egyértelműen sokszorosára erősödik. A mozgókép felszólító jellege, befolyásoló, mozgósító hatása nehezen túlbecsülhető.

Végezetül marad egy erőteljes kérdőjel. Mit keres George Orwell 1984-es „csizmája” a 2005-ös év hazai asztalán? Másfél évtizede, a cenzúra eltűnésekor, a megjelenés környékén egy szűkebb értelmiségi közegben valódi siker volt. De ebben az egyre önérdékűbbé, haszonelvűbbé váló világban valóban ez egy tömegeket mozgató, sokat emlegetett, gyakran kézbe vett, hivatkozott könyv lenne?

Sejtésünk szerint az értelmes válasz megfogalmazásához hasznos lehetne a szociálpszichológia, a tömeglélektan vizsgálati módszereit, netán következtetéseit, s a politikai közhangulat mozgásainak elemzését ugyancsak bevonni.

ELŐFIZETÉSI ÁRAK

Lapunk előfizetési díjai 2005-re:

Egy példány ára:	253 Ft.	(220 Ft + 15% ÁFA)
Éves előfizetési ár:	2070 Ft / év	(1800 Ft + 15% ÁFA)
Kedvezményes éves előfizetési ár*	1725 Ft / év	(1500 Ft + 15% ÁFA)
ORTE-tagoknak	ingyenes	
Felülfizetéseket, adományokat köszönettel fogadunk.		

Lapunk előfizethető a mellékelt postai csekken vagy átutalással (OTP 11701004-20192129). A közlemény rovatba írják bele az előfizető nevét és az MRN 2005 rövidítést. Kérjük, ügyeljenek arra, hogy olvasónkat azonosítani tudjuk!

* Református egyházközségeknek, református közoktatási intézményeknek és ezek munkatársainak, lelkészeinek, református közoktatási szakértőknek, valamint a legalább két éve előfizetőiknek.

Következő számaink tartalmából

- Pedagógus kitüntetések 2005.
- Szerepek a kétszintű érettségiben
- Versenyeredmények
- Doktorok Kollégiuma, Pedagógiai szekció
- Keresztyén munkahely
- Az ifjúság szolgálata
- A tartózkodás

MEGRENDELÉS

Megrendeljük a **Magyar Református Nevelés** pedagógiai szaklap 2005. évi számait _____ példányban.

A megrendelő megnevezése: _____

A megrendelő címe: _____

A számlakérő megnevezése (ha eltér): _____

A számlakérő címe: _____

cégszerű aláírás

Magyar Református Nevelés

Kiadja a Református Pedagógiai Intézet (RPI)

Megjelenik évente 9 szám.
Lapzárta: 2005. november 15.

Felelős kiadó: *Márkus Gábor*
Főszerkesztő: *Márkus Gábor*
Szerkesztő: *Szentgáli Márta*

1146 Budapest, Abonyi u. 21.

Postacím:

1440 Budapest 70., Pf: 5.

Tel./Fax: 06-1-351-9842

E-mail: refpedi@hu.inter.net

Tervezés és tördelés: *smArt DesignStudio*

Tel.: 06-87-571013

E-mail: info@sm-art.hu

Internet: www.sm-art.hu

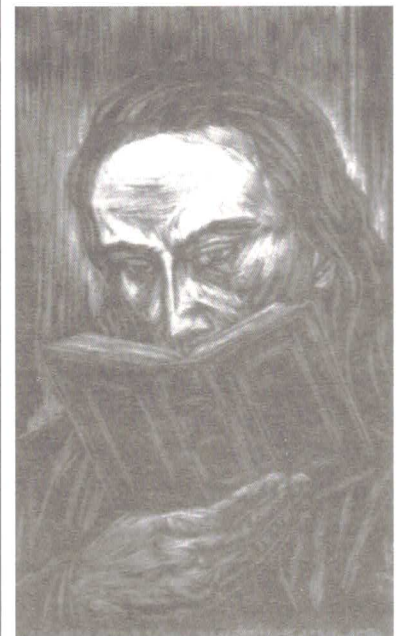
ISSN: 1585-7565

Megrendelni a 2005. év számait a kiadó címén lehet.

Korábbi példányok korlátozott számban kaphatóak 161 Ft / db áron. A lap támogatója a Stichting Hulp Oost-Europa. A kiadó RPI működését támogatja az Oktatási Minisztérium és a Magyarországi Református Egyház Zsinata.

(A szerzők és a szerkesztőség álláspontja egyes kérdésekben eltérhet.)

Észrevételeiket, cikkeiket szeretettel várjuk!

Kántor -tanító

– az énekeskönyv mellé –

2005. 2. sz.

Szerkesztette: Bódiss Tamás

315. Krisztus Urunknak áldott születésén... - intonáció

Andante

(utójáték)

Sepsy Károly

Man. Ped.

rit.

rit.

316. Az Istennek szent angyala... - intonáció és énekkíséret

Lendülettel

(utójáték)

Sepsy Károly

rit.

B.T.

Dicséretes a gyermek

Dies est laetitiae

Thuz Osvát Antifonáléja XV. sz. vége Zágráb - (szöveg:) Debrecen, 1778.

(Sopr.)
 2.É - zsa - i - ás pró - fé - ta Ezt ré - gen meg -
 4.E - zen mi - mind ö - rül - jünk És Krisz - tust di -

(Tenor)
 2.É - zsa - i - ás pró - fé - ta Ezt ré - gen meg -
 4.E - zen mi mind ö - rül - jünk És Krisz - tust di -

(Bass)
c.f.
 1.Di - csé - re - tes a gyer - mek, Ki ez nap szü -
 3.Vé - gyük a - zért e - szünk - be An - gyal - nak mon -

2.ír - ta: Szü - let - te - tik egy Szűz - től Úgy - mond a Mes -
 4.csér - jük, Mert mi - ér - tünk szü - le - tett, Hogy mind el ne

2.ír - ta: Szü - let - te - tik egy Szűz - től Úgy - mond a Mes -
 4.csér - jük, Mert mi - ér - tünk szü - le - tett, Hogy mind el ne

1.le - ték Egy szep - lő - te - len Szűz - től Ví - gasz - ta - lá -
 3.dá - sát, Ki azt mon - dá Jó - zsef - nek; Ő - tet ví - gasz -

2.si - ás. Ki - nek szent szü - le - té - sén
 4.vesz - szünk. Há - lát ad - junk ö - né - ki:

2.si - ás. Ki - nek szent szü - le - té - sén
 4.vesz - szünk. Há - lát ad - junk ö - né - ki:

1.sunk - ra. Ha nem szü - le - tett vol - na,
 3.tal - ván: Ím fo - gad Szűz Má - ri - a

2.Az an - gya - lok ö - rül - nek: Mely Id - ve - zítő - nek
 4.Hi - tet ö - tő - le kér - jünk, Hogy ben - ne bíz - has - sunk:

2.Az an - gya - lok ö - rül - nek: Mely Id - ve - zítő - nek
 4.Hi - tet ö - tő - le kér - jünk, Hogy ben - ne bíz - has - sunk:

1.Mi mind el - vesz - tünk vol - na: Ó, mi Id - ves - sé - günk!
 3.Szent lé - lek - től mag - za - tot, Kit Jé - zus - nak ne - vezz,

2. Szü - le - té - sé - ről va - ló Ö - rö - met ők
 4. Mert kik Krisz - tus - ban bíz - nak, Meg nem szé - gye -

2. Szü - le - té - sé - ről va - ló Ö - rö - met ők
 4. Mert kik Krisz - tus - ban bíz - nak, Meg nem szé - gye

1. E - gyet - len - egy Jé - zu - sunk, Ki mi - ér - tünk
 3. Az - az Id - ve - zít - ő - nek, Ha - lá - lá - val

je - lent - nek E - lő - szőr pász - to - rok - nak.
 - nít - tet - nek Í - té - let - nek nap - - - ján.

2. je - lent nek E - lő - szőr pász - to - rok - - nak.
 4. nít - tet - nek Í - té - let - nek nap - - - ján.

1. szü - le - tél, Ol - tal - mazz po - kol - - - tól.
 3. ki min - ket Kár - ho - zat - tól meg - - - ment.

Előadási javaslat: 1. és 3. vers egyszólamban basszus szerint, 2. és 4. vers háromszólamban. Az énekszólamok hangszerekkel megerősíthetők vagy helyettesíthetők. Meghallgatható: "Szentegyházi dicséretek" – kazetta (ReZeM 059). Újabb fordítású szöveggel lásd: Ó és Új – 111 ének (ReZeM 053).

317. Jer, dicsérjük e szent napon ... - énekkíséret

1. Jer, di-csér-jük eszentna-pon a mi U-run-kat, Bi-zonymél-tó di-csé-re-tünk-re,

Nagy tisz - tes - ség - re, Mert szü - le - tett ez nap né - künk id - ves - sé - günk - re.

B.T.

- 2a. Ézsaiás szent próféta örömet monda:
 Hogy minékünk gyermek születnék, Fiú adatnék,
 Ki Istennek nagy haragját megengesztelné.
- 3a. Angyal pásztoroknak éjjel hogy megjelenék,
 E szót mondá: hirdetek néktek Én nagy örömet:
 Mert született ez nap néktek Idvezítőtök!
- 4a. Nagy sereggel az angyalok égen éneklük:
 Úr Istennek dicsőség mennyben, És itt e földön
 Béke és jóakarát az embereknek!

- 5a. A pásztorok mind felkelvén el-bémenének
 Betlehembe, holott meglelék A szent Józsefet
 Szűz Máriát a jászolban és a Gyermecket.
- 6a. Dicsőíték és dicsérik Istent mindenben
 Melyeket ők hallanak vala, És látnak vala,
 Azért mi is dicséretet nékie mondjunk.
- 7a. Atya Úr Istennek Fia emberré úgy lőn,
 Ő általa hogy mi emberek, Az igaz hitben,
 Fejenként lennénk Istennek áldott fiai.

Debrecen, 1778.

Előadási javaslat: versszakonként váltakozó szóló-vagy kiscsoportos éneklés hangszerkísérettel. További versszakok az énekeskönyvben

313. Dicsérd Istent keresztyénség... - intonáció, bicínium

M. Praetorius

Di - csérd Is - tent ke - resz - tyén - ség Ő di - cső sé - gé - ben, Ő
 di - cső - sé - gé - ben, Ki - től á - rad rád id - ves - ség Fi -
 - a ér - de - mé - ben, Fi - a ér - de - mé - ben.

Előadási javaslat: az énekeskönyvi szöveggel gyülekezet és kórus akár versenként váltakozva énekelheti férfi- vagy női szólamokon, de gyerekekkel is. Megszólaltatható hangszerekkel (pl. furulyákon) közjátékként vagy intonációként. Az echo-t manuálváltással vagy oktávvalttással is meg lehet oldani.

327. Ó, jöjjetek, hívek... - intonáció

Man.
 Ped.
 rit....
 Sepsy Károly

328. Jöjjetek Krisztust dicsérni... - kíséret, kórusletét

M. Praetorius

Jöj - je - tek Krisz - tust di - csér - ni, Bí - zó szív - vel hoz - zá tér - ni,
 É - ne - kek - kel zeng - ve kér - ni, Krisz - tus né - pe, jöj - je - tek.